

A Rózsaszentmártoni Községi Könyvtár (Heves m.) (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)

TARTALOM

PÁLDY RÓBERT: Számvetés és tervezés	251
GERÓ GYULA: A „Felszabadulási emlékkönyvtár” pályázat eredményei	254
Kitüntetések	253, 256
FUTALA TIBOR: Hajdú-Bihar megye közművelődési és iskolai könyvtárai (A minisztérium vizsgálataiból)	257
SIMAY NORBERT: Könyvbarát-klubok mozgalmi méretekben	263
KONDOR IMRÉNÉ: Korszerűbb tájékoztatás a külföldi könyvekről	267
KATSÁNYI SÁNDOR: Az olvasók történelmi érdeklődése	270
PELEJTEI TIBOR: Közönségkapcsolat, közvéleményformálás	273
T. SZABÓ JUDIT: Csak összehangolt munkával lehet olvasóvá nevelni! (Fórum)	275
Jubilál a Lenin Könyvtár (<i>Maja Sebentova</i>)	278
Tapasztalatsere (<i>Arató Antal</i>)	279
HAJDU GÉZA: Elemző felmérés helytelen következtetésekkel	280
Új helyiséget kapott a szekszárdi SZMT könyvtár (<i>dr. Dán Mihályné</i>)	282
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>	
Puskás Endre 1882—1945 (<i>Lengyel András</i>)	283
Czakó Elemér 1876—1945 (<i>Galambos Ferenc</i>)	284
Darvas József Könyvtár — Vácott (<i>Petővári Gyula</i>)	286
Új magyar nyelvű folyóirat a szovjet irodalomról (-l -a)	287
Hírek	262, 288

TÁJÉKOZTATÓ

NÉMETH LÁSZLÓ halálára (<i>Bozóky Éva</i>)	289
Egy tanítvány emlékezése (<i>Mónus Imre</i>)	291
Várkonyi Nándor 1896—1975 (T. T.)	293
A könyv óre az ex libris (<i>Nagy Dezső</i>)	294
Olvastuk	295
KATONA JENŐ: Thomas Mann 1875—1955	296

KÖNYVEKRŐL

A szabadságért harcoltak (<i>Vértesy Miklós</i>)	298
SZAMOSÚJVÁRI SÁNDOR: Történelmi szakkörök az általános iskolában (<i>Bényei Miklós</i>)	301

KÉZIKÖNYVTÁR

DARVAS GÁBOR: Zenei minilexikon (<i>Csorba Csaba</i>)	302
--	-----

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

HALÁSZ LÁSZLÓ—NAGY ATTILA: Hatásvizsgálat könyvtárban I. (<i>Szentirmai László</i>)	303
Régi könyvek és kéziratok (<i>Tóth András</i>)	305
DOMANOVSKY ÁKOS: Functions and objects of author and title cataloguing (<i>Pálvolgyi Endre</i>)	306

BIBLIOGRÁFIÁK

Veszprém megye a felszabadulástól napjainkig (<i>pr</i>)	307
Valóság repertórium 1945—1948 (<i>Dr. Korompai Gáborné</i>)	308

Hírlapok és folyóiratok Somogyról 1971—1972 (<i>Fogarassy Miklós</i>)	309
Válogatás Vác város helytörténeti irodalmából (<i>V. F.</i>)	310
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	311

A borító hátlapján Imets László metszete

Из содержания

Роберт Палди: XI. Съезд Венгерской Социалистической Рабочей Партии и библиотеки. (251);
Гыула Герё: Результаты соревнования в области строительства библиотек в память освобождения страны, (254);
Тибор Футала: Состояние библиотечного дела области Гайду—Бихар в свете одной министерской ревизии, (257);
Норберт Шимаи: Клубы любителей книги в области Гайду—Бихар. (263);
Имрэнз Кондор: За модернизацию информационной службы в Государственной библиотеке имени Сечени о зарубежных книгах. (267);
Шандор Катона: Интерес читателей по историческим вопросам. (270);
Эва Боцóкы: Упоминание о смерти писателя Ласло Немета. (289);
Енё Катона: Сто лет тому назад родился Томас Манн, (296).

From the contents

Róbert Páldy: 11 th Congress of the Hungarian Socialist Workers' Party and the libraries (251);
Gyula Geró: Results of the Liberation memorial-library competition (254);
Tibor Futala: Library situation in Hajdu-Bihar county as reflected by a ministerial survey (257);
Norbert Simay: Bookfriend-clubs in Hajdu-Bihar County (263);
Mrs Imre Kondor: Modernization of information on foreign books in the National Széchenyi Library (267);
Sándor Katsányi: Historical interest of readers (270);
Eva Bozóky: Death of a great writer: In memoriam László Németh (289);
Jenő Katona: Thomas Mann's centenary (296).

Aus dem Inhalt

Róbert Páldy: Der XI. Kongress der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei und die Bibliotheken (251);
Gyula Geró: Die Ergebnisse der Preisaus-

schreibung „Befreiung-Gedenkbibliothek“ (254);
Tibor Futala: Die Lage des Bibliothekswesens des Komitats Hajdu-Bihar im Spiegel einer ministeriellen Untersuchung (257);
Norbert Simay: Bücherfreundklubs im Komitat Hajdu-Bihar (263);
Frau I. Kondor: Die Nationalbibliothek Széchenyi für die Modernisierung der Information über die ausländischen Bücher (267);
Sándor Katsányi: Das historische Interesse der Leser (270);
Eva Bozóky: Der Schriftsteller László Németh. Nekrolog (289);
Jenő Katona: 100 Jahre Jubileum der Geburt Thomas Manns (296).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi—Járásli Könyvtár igazgatója; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár tudományos munkatársa; *Bozóky Eva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Csorba Csaba*, a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa; *dr. Dán Mihályné*, a szekszárdi SZMT könyvtár igazgatója; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor* minisztériumi tanácsos; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Geró Gyula*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Hajdu Géza*, a szegedi Somogyi Könyvtár osztályvezetője; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Katsányi Sándor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársa; *Kondor Imréné*, az Országos Széchenyi Könyvtár osztályvezetője; *dr. Korompai Gáborné*, a debreceni Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Mónus Imre*, a győri SZMT könyvtár igazgatója; *Nagy Dezső* ny. könyvtáros; *Páldy Róbert*, a Könyvtáros felelős szerkesztője; *Pálvölgyi Endre*, a Felsőoktatási Kutató Központ munkatársa; *Pelejtel Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezető-helyettese; *Petővári Gyula*, a váci Híradástechnikai Anyagok Gyáranak üzemi könyvtárvezetője; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Szentirmai László*, a szegedi Egyetemi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Tóth András*, a Pétfői Irodalmi Múzeum osztályvezetője; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

A szerkesztő bizottság tagjai: Elek Sándorné, Geró Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szóke Tiborné.

KÖNYVTÁROS

**A KULTURÁLIS
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25 449

Felelős szerkesztő: **Páldy Róbert**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.

Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**
75.3431 Egyetemi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: **Janka Gyula** igazgató
Terjeszt a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kútkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Számvetés és tervezés

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa kiemelkedő eseménye volt közéletünknek. Jelentőségét növelte az a körülmény is, hogy megrendezésére közvetlenül hazánk felszabadulásának harmincadik évfordulója előtt került sor. A kongresszus tanácskozása nagy nemzeti számvetés volt, s nemcsak a mostani öt éves terv megvalósításának tényeit vette számba, hanem 30 év szocialista építőmunkájának eredményeit is összegezte. A számvetésen túl meghatározta következő öt éves tervünk irányelveit s a párt második programnyilatkozatában megjelölte a szocialista építésnek a következő 15—20 évben követendő útját. Ezért a kongresszus a nagy nemzeti tervezés időszerű munkáját is elvégezte.

Pártunk első programnyilatkozata 1948-ban, a két munkáspárt egyesülése után született, s a szocialista építés megindításának és kibontakoztatásának tennivalóit tartalmazta. A most nyilvánosságra hozott program a meglévő lehetőségekre alapozva tapintható közelségbe hozta a fejlett szocialista társadalom megvalósítását.

A méreteiben hatalmas, elmélyültségében imponáló tanácskozás elemzései rengeteg tanulságot kínálnak a közügyek iránt érdeklődő állampolgárnak, s a mi könyvtárosi munkánkhoz is évekre érvényes programot adnak. Egy cikk keretében felviláglantani sem lehet a sokféle feladatot, most csupán arra vállalkozhatunk, hogy a kongresszus gazdag mondanivalójából kiemeljünk néhány, munkánk szempontjából fontosnak ítélt állásfoglalást.

Mіндеzt az önvizsgálat szándékával tesszük. Önvizsgálati kényszerűséget érezünk, midőn áttekintjük a kongresszus által elének tárt feladatokat. A leckét új módon fogalmazta meg számunkra a párt legfelsőbb fóruma. A kongresszus olyan tükör, amelynek fényénél lemérhetjük, hogy jól gondolkoztunk-e eddig a magunk dolgáról, s jól végeztük-e a nép szolgálatára vállalt munkánkat.

A művelődés szerepe

A kultúra szerepével eddig egyetlen kongresszus sem foglalkozott annyit és olyan erős hangsúllyal, mint a mostani. Nem mintha az írásbeli előterjesztések, az előadói beszédek, a felszólalások és a határozatok művelődésről szóló fejezetei, illetve részei lényegesen hosszabbak lettek volna az eddigieknél. De mégis nagyobb hangsúlyt kapott a kultúra, mert a szocialista építés minden területéhez szervesen kapcsolódott, az élet minden szektorában szerephez jutott, a kongresszus minden fontosabb mondanivalójában jelen volt.

A programnyilatkozat megállapítja: Társadalmi fejlődésünk eredményeként a szocialista állam feladatai közül előtérbe került a gazdasági szervező és irányító, valamint a kulturális és nevelő tevékenység. A jövőben tovább erősödik a szocialista állam szerepe a népgazdaság fejlesztésében, a társadalmi szükségletek kielégítésében, az anyagi életfeltételek javításában, az egészségügyi ellátás, a szociális gondoskodás, a szocialista tudatformálás, a művelődés területén és az ifjúság nevelésében.

Ez a fontos gondolat is kifejezi, hogy a termelés, a lakosság anyagi ellátásának és kulturális gondozásának feladatai egymástól elválaszthatatlanok. Kádár János előadói beszéde is ezt hangsúlyozta az alábbi mondatban:

Pártunk nagy figyelmet fordít az ideológia, a tudomány, a közoktatás, a kultúra kérdéseire, mert nem kis mértékben ezeknek megfelelő megoldásától függ társadalmunk előrehaladása, népünk további felemelkedése.

A munka és a művelődés a mi szocialista társadalmunkban tehát szükségszerűen feltételezik és erősítik egymást. Éppen ezért a munkahely kulturális szerepével éppoly felelősséggel kell foglalkoznunk, mint a lakóhelyi művelődési intézmények tevékenységét számon tartanunk. Az új munkahelyi közösségek, a szocialista brigádok nevelő szerepe párosul termelést fellendítő tevékenységünkkel. *A művelődés az egyén fejlődésének, közösségi kapcsolatainak nélkülözhetetlen tényezője, közösségteremtő erő* — állapítja meg a programnyilatkozat. Tehát nemcsak több ismeretet, nagyobb tudást teremt, hanem erősítheti az egyén gondolkodásának és magatartásának szocialista vonásait is. A szocialista ember értékét erkölcsi, magatartásbeli tényezőkkel is mérjük, számítunk felelősségtudatára, közösségi méretekben pedig a szocialista közvéleményre, mint hatalmas társadalmi erőre.

A szocialista építés minden területének megvan az összefüggése a művelődés feladataival. Ha soravesszük a legutóbbi évek párthatározatait, amelyek a legfontosabb

társadalmi osztályok és rétegek, a munkások, a fiatalok, a nők helyzetével foglalkoznak, mindegyikben ott szerepelnek a kulturális tennivalók. Ezért lett a kulturális forradalom a szocialista építés egyik általános érvényű törvényévé. Ezért feltétele a művelődés a szocialista demokratizmus kibontakoztatásának is. A közművelődési határozat valójában a művelődés kapcsolatait rendezte a társadalmi gyakorlattal, a termeléssel, a közösségi élettel, a politikával, a tudatformálással — mint azt *Óvári Miklós* a Társadalmi Szemlében írt cikkében megállapította.

A művelődés tartalma

Közismert dolog, hogy szocialista építésünk mostani és ezutáni szakaszában már nem a gazdaság, igazgatás, művelődés szervezeti, hanem tartalmi kérdései kerülnek előtérbe. Szocialista tartalommal kell megtöltenünk a megalkotott kereteket, s ez hosszú idő céltudatos munkáját követeli. Ezzel összhangban van a pártnak az a változatlan álláspontja, hogy a nevelés, a művelődés fő módszere az eszmei befolyásolás. Új, szocialista erkölcs és életmód a tudományos világnézet általánossá válásával alakulhat ki.

A szocialista művelődés feladata kettős: évezredek értékes kulturális örökségének elsajátítása mellett új kultúrát is kell teremtenie. Szerepe értékmegőrzés és értékteremtés. Ehhez növelni kell az emberek szellemi befogadóképességét, kulturális érzékenységét és politikai ítélőképességét. *Benke Valéria* kongresszuson mondott gondolatait visszaidézve: a tudományos és művészi igazságot kinek-kinek magának kell kiküzdenie, hogy tisztán lásson az ellentmondásos folyamatok világában. A marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazása révén leszünk képesek választ adni —, egyénileg is, közösségekben is — a társadalmi gyakorlat által felvetett kérdésekre. Ez pedig szüntelen ideológiai harc közben történik. Szocialista szellemű nevelő és izlésformáló tevékenységünk erőteljes javítására kell törekednünk, teljesebbé és eszmeileg megalapozottabbá tennünk a művelődés keretében végzett tájékoztatást, és megfelelő választban részesíteni az ellenséges propagandát, bírálni a jobboldali, az ultraradikális, a dogmatikus nézeteket, a nacionalizmust és kozmopolitizmust, erősíteni a szocialista hazafiságot és a proletár internacionalizmust. Ez utóbbi ideológiái életünk egyik kulcskérdése. Tisztázása nélkül nincs kielégítő szocialista közérzet. Ismét *Benke Valéria* gondolatát idézve: A szocialista hazafiságot nem lehet összekeverni a nacionalizmus semmiféle változatával... a nemzeti érzést meg kell tisztítani minden rossz hordaléktól és a nemzetköziség eszméivel egységben kell ápolni.

Fokozunk kell az érdeklődést a korszerű társadalmi, természettudományos és műszaki ismeretek iránt. A kongresszus szerint a művelődés legfontosabb tartalmi követelményeit azok az ismeretanyagok hordozzák, amelyek elősegítik a szocialista módon élő és gondolkodó ember kifejlődését.

Könyvtárak és könyvtárosok

A múltban a párt nagy tanácskozásai után a könyvtárosok fel szokták tenni a kérdést: vajon hányszor is említettek meg a dokumentumokban és a vitában művelődési intézményeket, például könyvtárakat. Most nincs erre szükség, mert a tanácskozás minden fontos problémájának kifejtésében meg lehet találni a művelődési vonatkozásokat, így a könyvtárak feladatait is. Rengeteg feladatot kaptunk, csak győzzük számba venni, rendszerezni, s legyen erőnk a megvalósításhoz.

Mégis — kérdezhetjük — mire számíthatunk munkánk támogatásával kapcsolatban a következő évtizedekben? Például arra, hogy a következő 15—20 évben általánossá kell tenni a felnövekvő nemzedékek középfokú iskolázottságát. És hogy külön hangsúlyt kapott a magas színvonalú szakmunkásképzés. Jól tudjuk, hogy a könyvtári munka lehetőségeiben és színvonalában mit jelentett az általános iskolai végzettség térhódítása, s ebből kiszámíthatjuk a középiskolai végzettség általánossá válásának könyvtári hatását is.

Kádár János előadói beszédéből idézni kell a munkánkra közvetlenül vonatkozó mondatokat:

A társadalom további felemelkedését szolgáló céljaink szükségessé teszik, hogy erőteljesen fejlesszük közművelődési munkánkat. A jelenleg is meglévő lehetőségek jobb kihasználása mellett fejlesztjük a művelődés egyéni és közösségi formáit, a könyvtárak, a művelődési házak és más kulturális intézmények hálózatát. Gondoskodni kell róla, hogy a közösségi szórakozás valóban kulturált legyen és kizoroljanak belőle az izlésromboló elemek. Elő kívánjuk segíteni, hogy az egyén szabadon bontakoztathassa ki képességeit önmaga és a közösség javára, a növekvő szabad idő kulturált felhasználása az emberi kapcsolatok erősítését szolgálja.

A programnyilatkozat állapítja meg: *Az egy főre jutó fogyasztás érje el a mai színvonal két-két és félszeresét oly módon, hogy a lakosság összfogyasztásán belül...*

gyorsabban növekedjék a közösségi fogyasztás, így különösen a művelődéssel, az egészségügyi ellátással, a pihenéssel kapcsolatos juttatások mértéke.

Egy idő óta tudatosan hangoztatjuk a könyvtári életben, hogy a mi munkánk elsősorban szolgáltatás, a lakosság ellátása. Jó olvasni, hogy a párt is ebben az összefüggésben határozza meg munkánk fejlesztésének mértékét.

A kongresszusi határozat V. pontjában szereplő alábbi mondatok egészen a mi munkánkra szabottak. *Mind szélesebb körben váljanak rendszeres olvasókká [a dolgozók]. Legyen szorosabb a kultúra, a művészetek, a tömegek kapcsolata. Fejlesszük a kultúra területén is a közösségi formákat.*

Személyes felelőséggel

Párthatározat mondotta ki, hogy a közművelődést a pártmunka színvonalára kell emelni. Ebből az is következik, hogy a pártszervezetek, az állam, a tanácsok, a tömegszervezetek nem háríthatják a kulturálódás ügyét reszortfeladatként a művelődési munkásokra, hanem velük együtt osztoznak a felelőségben. Ami természetesen nem csökkenti, hanem éppen növeli a művelődési munkások felelőségét.

Társadalomformáló tetteket csak szervezett erő vihet végbe — mondotta *Benke Valéria* a kongresszuson. Ez a szervezett erő a párt köré tömörült szocialista társadalom. Ennek a szervezett erőnek mi is részesei vagyunk, az egészről ránk is nagy felelőség hárul. Munkánkért való egyéni felelőségünk azonban nem oldódhat fel az egészben: mindegyikünknek megvan a maga posztján a feladata s ezzel arányos felelősége. Eredményes nevelőmunkát csak hivatástudattal lehet végezni. „Egy tudást és kultúrát is kereső nép” várja tőlünk azt a közvetítő munkát, amely segíti szorosabbra fűzni a kapcsolatot alkotók, művek, tudományos ismeretek és társadalom között.

A kongresszus megerősített bennünket a párt eddigi útjának helyességében. A mi könyvtárosi munkánk háromévtizedes eredményeire is ugyanilyen érzéssel hivatkozhatunk. Kell az önbizalom, mikor kibontakozik előttünk a feladatok nagysága. Jó érzés, hogy a XI. kongresszus nemcsak meghatározta ezeket a feladatokat, hanem útmutatást, távlatot és új lendületet is adott az elvégzendő munkához.

Páldy Róbert

Új Állami-díjas könyvtárosok

Lapzárta után kaptuk a hírt, hogy a minisztertanács hazánk felszabadulásának 30. évfordulója alkalmából az Állami Díj II. fokozatát adományozta

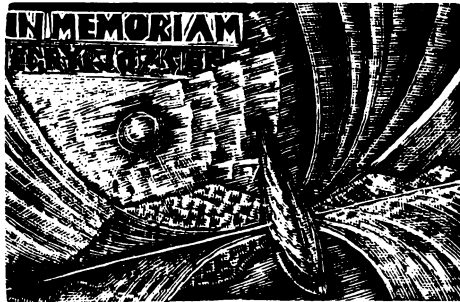
MÁTRAI LÁSZLÓ

akadémikusnak, az Egyetemi Könyvtár főigazgatójának, tudományos és tudomány-szervezési tevékenységéért, egész életművéért és

MARTONOSI PÁL

kiskunhalasi könyvtárigazgatónak, a tanyai lakosság kulturális ellátása érdekében végzett munkájáért.

A kitüntettek munkásságának ismertetésére visszatérünk.

Trojan Marian József metszete

A „Felszabadulási emlékkönyvtár” pályázat eredményei

Anyagilag és szakmai értékét tekintve is igen magasan állt az a mérce, amelyet a két korábbi központi könyvtáráépítési akció („100 falu — 100 könyvtár”, „Petőfi-emlékkönyvtár”) állított a tavaly szeptemberben meghirdetett felszabadulási emlékkönyvtár-pályázat elé. (Ld. a Könyvtáros 1974. 9. és 1975. 3. számát). Ha például a Petőfi-könyvtárak támogatásával kapcsolatban azt az eddig még nem publikált adatot is figyelembe vesszük, hogy az idén valószínűleg elkészülő 40 bronz Petőfi-emléktábla (Borsos Miklós alkotása, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus ajándéka) anyagi értéke több mint 320 000 Ft, s ezt hozzászámítjuk a korábban szétosztott Petőfi-emlékkönyvtári alaphoz, kiderül: az akció során 3,5 milliót meghaladó összegű központi segílyt kapott 60 könyvtár. Egy Petőfi-könyvtárra tehát igen tetemes, több mint 58 000 Ft-os támogatás jutott!

Végtere azonban — sok nehézség leküzdése árán — ezt a kitűnő eredményt is sikerült felülmúlnia a harmadik akciónak, a „30 év — 30 könyvtár” jelszóval a felszabadulás harmincadik évfordulójának és az MSZMP XI. kongresszusának tiszteletére meghirdetett *felszabadulási emlékkönyvtár-pályázat*nak. E vállalkozás anyagi mértéke: *80 könyvtár* (61 tanácsi és 19 szakszervezeti) *megsegítésére összesen 6 640 000 Ft jut, egy-egy intézménynek tehát átlagosan 83 000 Ft.* Külön érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a nemrég létrehozott *Közművelődési Alap* hatékonyságát első ízben e pályázattal kapcsolatban érzékelhetik a könyvtárak: 1,5 milliós segítsége nemcsak az összeg nagyságát tekintve számottevő, hanem azért is különösen értékes, mivel a legnehezebb területen, a bútorok és felszerelési tárgyak beszerzésében jelentkezik. Hasonló a felhasználási lehetősége annak az 1,35 millió forintnak, ami a Kulturális Minisztérium költségvetéséből ered, s amivel tulajdonképpen az akció indult. A központi alapok jelentőségét bizonyítja továbbá a Kulturális Alap 2,1 milliós hozzájárulása a pályázó intézmények rendkívüli állománygyarapításához és a zenei szakmai alap 400 000 Ft-ja, amelyből hangtechnikai felszerelések és komolyzenei felvételek vásárolhatók. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ zenei fejlesztési programja keretében 60 000 Ft-tal egészítette ki a városi intézmények ilyen jellegű támogatását.) A felszabadulási emlékkönyvtári akciót meghirdető szervek közül a SZOT csaknem egymillió forintot juttatott az akcióban részt vett, arra érdemes szakszervezeti könyvtáraknak, az Állami Ifjúsági Bizottság pedig 300 000 forintot hat nagyobb könyvtárnak.

Milyen törekvéseket sikerült erősíteni a központi támogatással?

Az emlékkönyvtár-pályázat fő célja az volt, hogy segítse a távlati fejlesztési tervekbe illeszkedő értelemes intézmények megszületését, illetve kialakítását, mégpedig elsősorban a munkásság lakó- vagy munkahelyén, mozgási körzetében és olyan településeken, amelyek a munkásosztály utánpótlása szempontjából számba jöhetnek. Ezért öröndetes, hogy a támogatott intézmények között 11 városi kerületi vagy lakótelepi, 21 községközponti, illetve körzeti könyvtár található. Az ország minden megyéjéből érkezett jelentkezés, s ha Budapest tanácsi könyvtárakkal nem is nevezett, a főváros sem marad felszabadulási emlékkönyvtár nélkül, mivel a támogatott intézmények között négy szakszervezeti intézmény van. A szakszervezeti könyvtárak nevezési kapcsán külön ki kell emelni azt a céltudatos fejlesztési tevékenységet, amelyet a Közlekedési Szakszervezet könyvtárainak részvétele tükröz: e szakszervezet könyvtári törekvéseiről már sokat olvashattak lapunk olvasói, s most ismét négy intézmény kialakításáról adhatunk hírt, köztük három Volán-könyvtárról. *A szakszervezeti könyvtárakat is számításba véve minden megyére jut legalább egy központi támogatásban részesített intézmény.*

Különösen öröndetes, hogy néhány, a híradásokban korábban keveset szereplő megye több könyvtára található a segélyezették között (például Szabolcs-Szatmár öt tanácsi és két szakszervezeti, Csongrád öt tanácsi intézménye), tehát az akciónak azt a célját is sikerült elérnie, hogy hathatósan hozzájáruljon az ilyen vagy olyan okokból *hátrányba került területek lemaradásának csökkentéséhez.* Borsod-Abaúj-Zemplén falusi könyvtárai évek óta jóformán csak az országos könyvtárfejlesztési mozgalmak révén jutottak nagyobb összegű támogatáshoz; e megyének a Petőfi-emlékkönyvtár akció során négy, most pedig újabb öt községi-nagyközségi könyvtára kapott tetemes összegű központi segílyt (szakszervezeti könyvtárai közül pedig a leninvárosi művelődési központ könyvtára).

A pályázatokat elbíráló bizottság figyelembe vette azt is, hogy *a központi támogatás ígérete milyen helyi erőforrásokat tárt fel.* Ezért nem jártak rosszul azok a

megyék, amelyek évek óta helyi központi alapból ösztönzik a könyvtárépítéseket, -bővítéseket: Hajdú-Bihar, Somogy, Szolnok, Heves megye valamennyi — összesen 12 — pályázója kapott az országos támogatásból. Ha a könyvtárfenntartók által felajánlott építési vállalatokat országosan értékeljük, kiderül, hogy az országos támogatás reménye csupán a tanácskönyvtárak esetében 21 millió helyi forintot vonzott. Ehhez a pénzhez még hozzá kell számítani a szakszervezeti könyvtárak létesítésére-bővítésére, illetve felszerelésére fordítandó helyi összegeket, továbbá — valamennyi könyvtár esetében — a működési feltételek megjavítása (nagyobb állományfejlesztés, bővebb nyitvatartási idő, rendszeres könyvtári foglalkozások stb.) céljából felajánlott költségvetési fejlesztést, valamint az építkezések során várható pótlólagos kiadásokat is. Mindezeket figyelembe véve — és azt is számítva, hogy a 16 könyvtárnak, amelynek pályázatát az elbírálók nem fogadták el, egy része szintén megépül — nem túlzás az országos támogatás által mozgósított helyi pénzek teljes összegét 30 millió forintnál magasabb értékűre becsülni.

A pályázati feltételek egy része a könyvtári tevékenység közösségi kapcsolatainak erősítésére és tartalmi színesítésére kívánta felhívni a figyelmet. Ezért került bele a kiírásba a javaslat a klubok, különösen ifjúsági klubok, szakkörök elhelyezésére alkalmas térrészek kialakítására és az ösztönzés az adott intézményre méretezett zenei szolgáltatás megalapozására. A célt sikerült elérni, mert 32 könyvtár vállalta ifjúsági klub (szakkör, művelődési kör) működtetését; 27 helyen pedig zenei részleg vagy sarok létesül.

Néhány tanulság

Amint már említettük, a pályázó csaknem száz könyvtár közül 16 jelentkezését nem fogadta el a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya által életre hívott bizottság. Mivel több olyan megye van, amelynek minden felterjesztését méltányolták az elbírálók, az elutasítások tanulságairól érdemes néhány szót ejteni.

Néhány megyében funkcionális rövidzárlat volt észlelhető a szakigazgatás irányító tevékenységében. Ezekben a helyeken a beérkezett pályázatok szakmai elbírálásából kimaradt a hálózati központ, az intézményfenntartók felterjesztései minden kritika és rostálás nélkül, pusztán jószívűségi alapon és ömlesztve kerültek tovább a Kulturális Minisztériumba. Közöttük sok volt a B- és D-típusú intézmény pályázata, amely eleve nem felelt meg a kiírási szempontoknak. A C-típusúak között is akadott olyan, amelyre csak ráragasztották a címkét, de feltételeik a D-típusú könyvtár feltételeinek sem igen feleltek meg (például városi fiókkönyvtár 42 m²-en, heti 6—9 óra nyitvatartással). Más könyvtáraknál a vállalatok tartalma és hangja volt elfogadhatatlan: például „a feltételekből a következőket vállaljuk” — írta a fenntartó aki csak 20 000 Ft-ot vállalt, viszont 187 000 Ft-ot kért hozzá. Az ilyen vezetők elfeledkeztek arról, hogy a területükön élő lakosság kulturális (könyvtári) gondozása nemcsak törvény szerinti, hanem a szocializmus lényegéből következő, magától értetődő kötelességük — függetlenül bármiféle központi segély lététől vagy nem lététől. Néhány felajánlás „korrekt”-nek látszott, azonban az intézmény tisztességes határidejű megépítésére, elkészültére nem volt garancia. A bizonytalanság már többnyire abból a tényből is kitűnt, hogy az alaprajzot — amelyet a Petőfi-emlékkönyvtár akció jó példájára a „30 év — 30 könyvtár” pályázathoz is mellékelni kellett — a felterjesztő nem tudta megküldeni.

Volt több olyan pályázó közület is, amely teljesen félreértette a kiírás lényegét: az intézményfejlesztést. Lényegében nem vállalt semmit, legfeljebb parketta-cserét, vagy 8—9 m² alapterület-bővítést. Akadt néhány „hivatásos” pályázó is, ezeknek — úgy látszik — mindegy: „Kiváló könyvtár” vagy „Az olvasó munkásért”, netán a „Felszabadulási emlékkönyvtár” címért lehet jelentkezni. Nosza megírják a pályázatot, elküldetik — hátha „leesik” valami.

A pályázat elbírálói pár esetben „nevelő” célokat is próbáltak érvényesíteni a támogatás megadásakor: segélyt szavaztak meg egy-két olyan könyvtárnak is, amelynek fenntartója alapjában véve jó felajánlást tett, de valamilyen téren féloldalas maradt vállalása — például elégtelenül bővítene a nyitvatartási időt. Más esetben utólag derült ki, hogy nem megfelelő a könyvtár kultúrházi környezete. Ezek az intézmények feltételeken kapták a segélyt. Ha nem tudják pótolni a kifogásolt hiányokat, javítani a működési körülményeket, a megye más könyvtárai között kell szétozgatni a feltételekhez kötött támogatási összeget.

A „Felszabadulási emlékkönyvtár” cím elnyerése

Tanulságos döntés született az emlékkönyvtár címek engedélyezésével kapcsolatban: a címet senki sem kapja meg „előlegbe”, hanem csupán közvetlenül az avatás előtt, helyszíni látogatás alapján döntenek a Kulturális Minisztérium megbízottai ar-

ról, hogy az intézmény végül is méltó-e a „Felszabadulási emlékkönyvtár” címre. Ez az eljárás megnöveli ugyan az elbírálók munkáját, de kétségtelenül sok haszon származik belőle, mert *nemcsak a felajánlások és a tervek alapján* születik meg döntés, hanem a végeredmény figyelembevételével. A korábbi hasonló akciók esetében ugyanis néhányszor megtörtént, hogy a megelőlegezett cím birtokában a fenntartói vállalatok egy része az intézmény elkészültéig fokozatosan „elkopott” és a kész könyvtár végül is kevesebb lett, mint amire az ígéretek, felajánlások alapján számítani lehetett. Másrészt az egyébként kifogástalanul sikerült, de túlságosan elhúzódo építkezések esetében sem lesz majd úgy megkötve az elbírálók keze, mint lett volna a címhasználat megelőlegezése esetén. *Ma tehát még nem tudható pontosan, hány intézmény nyeri el a „Felszabadulási emlékkönyvtár” címet* — szemben a korábbi elképzelésekkel és azokkal az adatokkal, amelyeket a címre esélyes tanácsi és szakszervezeti könyvtárak számáról közöltünk idei 3. számunk 128. oldalán.

*

A „Felszabadulási emlékkönyvtár”-pályázat végső mérlegét akkor lehet majd megvonni, amikor az intézmények már elkészültek, felavatásuk megtörtént. Annyit azonban most is lehet szögezni: *A „30 év — 30 könyvtár” akció anyagilag a leg-eredményesebb volt az eddigi könyvtártámogató akciók között.* A fenntartókon és a könyvtárosokon a sor, hogy bebizonyítsák: könyvtári hatását, társadalmi hasznosságát tekintve is legsikeresebb vállalkozásunk született a központi és a helyi erőfeszítések egyesítése nyomán.

Gerő Gyula

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Bolgár Pálnénak*, az Országos Széchényi Könyvtár gazdasági igazgatóhelyettesének a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetését adományozta.

A kulturális miniszter nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes szakmai és társadalmi tevékenysége elismeréséül *Gordon Erzsébetet*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetőjét A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetésben részesítette.

A kulturális miniszter a Nemzetközi Nőnap alkalmából az alábbi kitüntetések adományozta:

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Arany Imréné, a Győri Megyei Könyvtár főkönyvtárosa; *Balogh Ferencné*, a Veszprém Megyei Könyvtár csoportvezetője; *Bánki Gyuláné*, a Kaposvári Városi Könyvtár munkatársa; *Csongor Lipótné*, a Putnoki Járási Könyvtár igazgatója (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Dobos Józsefné* községi könyvtárosa, Csernely (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *özv. Fodor Józsefné*, a Salgótarjáni Megyei Könyvtár munkatársa; *Harangozó Józsefné*, a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa; *Kulcsár Istvánné*, a Tatabányai Megyei Könyvtár csoportvezetője; *Losonczi Józsefné*, a Tiszalöki Nagyközségi-Körzeti Könyvtár munkatársa (Szabolcs-Szatmár m.); *Majoros Istvánné*, a Kaposvári Megyei Könyvtár csoportvezetője; *Persik Györgyné*, a salgótarjáni városi gyermekkönyvtár vezetője; *Szilágyi Zoltánné* kerületi könyvtárvezető, FSZEK; *Zsibók Andrásné* fiókkönyvtárosa, szegedi Somo gyi Könyvtár.

MINISZTERI DÍCSÉRET

Bükösdí Jánosné, a Dombóvári Városi Könyvtár munkatársa; *dr. Endrényi Ferencné*, az Új Magyar Központi Levéltár könyvtárosa; *Simon Albertné* községi könyvtárosa, Székkutas (Csongrád m.); *Szeberényi Gyuláné*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár munkatársa; *Szűcs Lászlóné*, az Ajkai Városi Könyvtár gyermekkönyvtárosa; *Török Imréné*, a Győri Városi Könyvtár munkatársa; *Verebélyi Mihályné* nagyközségi könyvtárosa, Tiszalalpár (Bács-Kiskun m.); *Zdenkó Mihályné*, a Kőszegi Városi Könyvtár munkatársa;

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Bácskai Gyuláné, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Hargittai Lajosné*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Németh Károlyné*, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Román Károlyné*, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár gazdasági igazgatója; *Weisz Sándorné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár csoportvezetője.

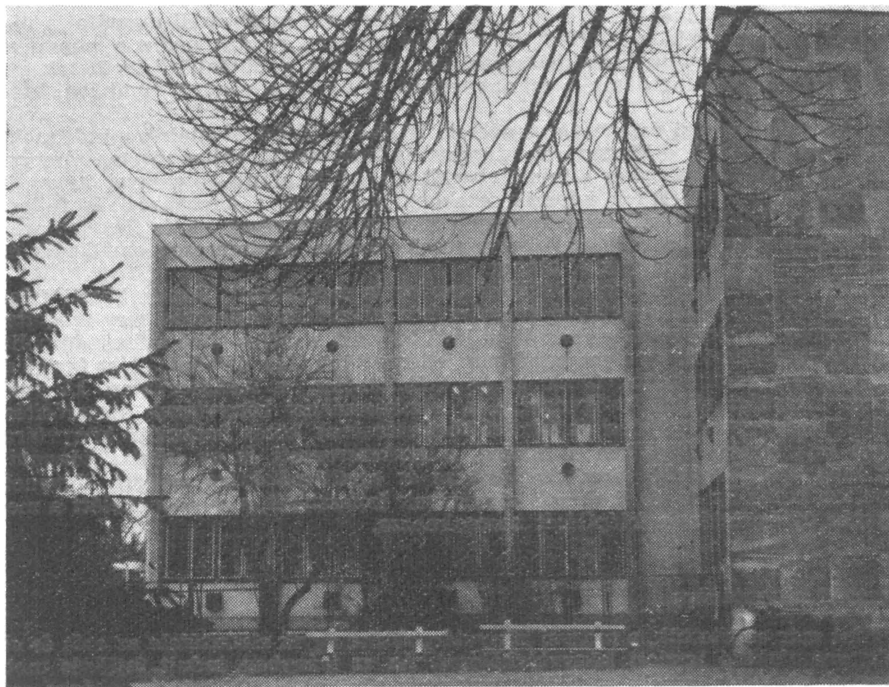
Hajdú-Bihar megye közművelődési és iskolai könyvtárai

Hajdú-Bihar megyében 1963-ban és 1969-ben folyt átfogóbb könyvtárügyi felülvizsgálat. Az 1963. évi vizsgálat kiváltó oka az volt, hogy a megye könyvtárügye aggasztóan elmaradt az országos fejlődéstől. 1969-ben viszont már a megyei tanács vb művelődésügyi osztálya kezdeményezte a Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ részvételével megvalósult vizsgálatot, melynek részben az volt a célja, hogy áttekintse az 1963 óta megtett utat, részben pedig az, hogy egy új, a gazdasági és irányítási rendszer módosulásával jellemezhető fejlődési szakasz számára felmérje a tennivalókat. Az akkor készült jelentés leszögezhette, hogy a megyei művelődésügyi irányítás és a megyei könyvtár munkájának nagyfokú javulása és koncepciózussá válása következtében a könyvtárügy határozottan elmozdult a holtpontról, s működési feltételei és eredményei egyaránt javultak.

Mostani — elsősorban az 1971—1974. évekre vonatkozó — vizsgálatunkat úgy összegezhetjük, hogy az 1969-ben észlelt *kedvező jelenségek és irányítási körülmények tartósan bizonyultak*, s nekik köszönhető, hogy az elmúlt években is megbízhatóan, az országos fejlesztési elgondolásokkal összhangban, a tanácsi irányítás megváltozásából adódó zavarokat lényegében kikerülve fejlődtek a tanácsi könyvtárak és a megye egyéb könyvtárai.

A tanácsi irányítás

A fenti megállapításban summázott fejlődést igen erőteljesen segítette elő a különféle könyvtárhálózatok és könyvtárak együttműködésére és egyeztetett fejlesztésére való törekvés. Ennek élén az illetékes pártszervektől sokoldalúan támogatott

A Hajdúszoboszlói Városi Művelődési Ház szárnyépülete, melynek két alsó szintjét a könyvtár foglalja el

megyei tanácsi szervek állanak. A vb és a művelődésügyi osztály egyértelműen helyeselhető meggyőződése, hogy megyei könyvtárpolitikát csak abban az esetben lehet sikeresen megvalósítani, ha egyrészt a *könyvtárpolitika szerves részévé válik a megye egész művelődéspolitikájának*, másrészt pedig erőteljes, fokozatosan ellátó rendszerré szerveződik, más típusú könyvtárakkal érdemi együttműködést kifejleszteni tudó tanácsi könyvtárhálózatra támaszkodik.

A megyei művelődésügyi irányítás széles művelődéspolitikai látóköréről és e művelődéspolitikai gyakorlati érvényesítéséről mindenekelőtt az tanúskodik, hogy — miközben helyesen látja, értékeli és megkívánja, hogy a művelődés azonos eszmei tartalmakkal azonos társadalmi célokat szolgáljon — *világosan megkülönbözteti a különféle intézmények, mozgalmak és akciók sajátos szerepét és feladatait*, s ezáltal a közöttük levő érintkezési pontokon és felületeken is nyugodt és termékeny együttműködési lehetőségeket teremtet.

A művelődéspolitikai megvalósítása és továbbfejlesztése-finomítása érdekében a megyei művelődésügyi osztály hatékony, következetesen és demokratikusan alkalmazott módszerekkel él. A következetesség abban nyilvánul meg, hogy az államigazgatási csatornákon rendszeresen áramlanak lefelé az információk, s általában megvan a visszacsatolás is. Az időnkénti zavarokat mindenekelőtt a népművelési felügyelők gyakori cserélődése okozza, bár Hajdú-Biharban nagy erőfeszítéseket tettek meggyőkeztetésük érdekében. Ha ennek ellenére a felügyelők személyének ezt az állandóságát itt is viszonylagosnak kell minősítenünk, ez a körülmény még erősebben húzza alá az országos tény, hogy ellátásának nehézségei miatt a népművelési felügyelői munkakör a művelődésügyi igazgatás leggyöngébb láncszeme.

Ugyancsak a következetesség tárgyszava alatt kell megemlíteni, hogy a művelődésügyi osztály döntéseit mindig *szakmai előkészítésre* alapozza. Teheti ezt azért, mivel központi intézményeit szellemi kapacitásában és működési feltételekben egyaránt hatékony intézményekké fejlesztette, olyanokká, amelyekben az elméleti felkészültség magas színvonalon ötvöződik a gyakorlati tapasztalatokkal.

Valószínű, hogy a szakfelügyelet megszervezése, amely Hajdú-Bihar megyében is kísérleti évét éli, bizonyos változásokat hoz az eddigi irányítási és ellenőrzési szokásokban. Eközben azonban máris megfigyelhető az a helyes törekvés, hogy *a változások ne borítsák fel a jól működő mechanizmusokat*, hanem ellenkezőleg: megerősítsék őket, növeljék államigazgatási tekintélyüket. (A szakfelügyelet és a módszertani munka összefüggéseiről később még szót ejtünk.)

Az irányítás demokratizmusával kapcsolatban azt kell hangsúlyozni, hogy a művelődésügyi osztály elképzeléseit és terveit rendszeresen megbeszéli-megvitatja részint a megyei intézmények vezetőivel (*intézményi tanács*), részint pedig a népművelési felügyelőkkel. Az együttgondolkodás szokása biztosítja a különböző területeken dolgozók kölcsönös tájékozódását, bizalmat teremt és növeli a végzett munkával kapcsolatos felelősséget.

A fenntartó városi és községi tanácsok, illetve a járási hivatalok mindennek következtében jól látják a könyvtárak szerepét és fontosságát, ehhez mérten támogatják és fejlesztik őket. A városi és a falusi vb-előterjesztések alapját a megyei öt éves, illetve távlati fejlesztési tervek képezik, ezekhez igazodnak a beruházási és fejlesztési elképzelések. Külön ki kell emelni, hogy a megyei ösztönzéseknek és figyelemnek köszönhetően a megyében dolgozó könyvtárosok fizetése rendszeresen emelkedik és az évközi jutalmazás ugyancsak általános.

Időközben a megyei közművelődési tanács is megalakult. Ennek közeli feladata lesz az 5. öt éves tervre vonatkozó komplex közművelődési fejlesztési terv megvitatása és elfogadása. A kidolgozás szakaszában levő terv azt a széles körű művelődéspolitikai beállítottságot tükrözi, amelyet korábban jellemeztünk. Így például állást foglal a kis szakszervezeti és szakkönyvtárak közös működtetése, a szakszervezeti könyvtárak fokozott lakossági ellátó tevékenysége, a munkásszállási könyvtárak megerősítése, a kistelepülések közművelődési és iskolai könyvtárainak közös funkciójú könyvtárakká lőrtendő átalakítása, általában a *tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárhálózat még egyeztetetettebb munkamegosztása és együttműködése mellett*. Ugyanakkor kiemelten kezeli az A- és B-típusú könyvtárak fejlesztését, s mindenekelőtt a megyei könyvtár új épületének felépítését szorgalmazza.

A tanácsi könyvtárügy

Mint már említettük, a megyei könyvtárpolitika egyik előfeltétele az erős és *ellátó rendszerré alakuló tanácsi könyvtárhálózat*. Az ez irányban indult fejlődés motorja a megyei könyvtár, amely — hiába javították-bővítették többször is — igen szűkösi elhelyezési körülményei ellenére lett országosan elismert, kiváló címmel kitüntetett intézmény. (Másrészt igaz, hogy a működés többi feltételét nem nélkülözi.)

A Hajdúszoboszlói Városi Könyvtár gyermekrészlege

A megyei könyvtár olvasói létszáma 1973-ban néhány tucatnyi olvasó híján elérte a nyolcezret, bár gyermekszolgálatának „toborzó területe” a városi gyermekkönyvtár közelsége miatt az átlagosnál jóval szűkebb. Az időközben 48 órára megnövelt nyitvatartási idejének indokoltságát főként a látogatások és a kölcsönzések nagymérvű emelkedése bizonyítja. Általános és szakosított tájékoztató szolgálatát egyre változatosabb igények kielégítése céljából keresik fel. Számos kiadványa országos fontosságú (az Alföld és a Válasz repertórium, a vezetők számára készülő tájékoztató jegyzék, amelyből több megye készített mutációt stb.). Az ajánló bibliográfiai termés regisztrálásával országos funkciót is vállalt. A *Hajdú-Bihar megyei Téka* című könyvtári híradó a megyei könyvtárpolitika fontos és igényes szakmai fóruma.

Igazgatási szakkönyvtára bevált; ez a kezdeményezés, amelyet a publikált anyagok dokumentálásának irányában kell továbbfejleszteni, egyik lehetőség arra, hogy a megyei könyvtárak kifejlesszék szakkönyvtári funkcióikat. A zenei könyvtár kooperációban való megszervezése viszont nyitottságáról, fogékonyságáról tanúskodik, arról, hogy a megye könyvtárügye a másutt szerzett jó tapasztalatokat hajlandó átvenni és továbbfejleszteni. (A zenei könyvtár megnyitása óta a megyében öt zenei részleg alakult.)

A megyei könyvtár munkájának sajátossága, hogy még a legbensőbbnek látszó szakmai vállalkozásai is áttérjednek a hálózatra és az egyéb könyvtárakra. Ezért a továbbiakban e tágabb összefüggésekben fogjuk mérlegelni tevékenységét.

Örvendetes, hogy a megye tanácsi könyvtárai (84 önálló és 154 fiókkönyvtár) lényegében teljesíteni tudták a negyedik öt éves könyvtárfejlesztési terv célkitűzéseit, amelyek, mint már megjegyeztük, a távlati fejlesztési tervből voltak lebontva. Ez azt bizonyítja, hogy a megyei művelődésügyi osztály és a megyei könyvtár — a fenntartó tanácsokkal folyamatos kapcsolatot tartva — egyaránt nagy erőfeszítéseket tett a négy évvel korábbi elhatározások megvalósítása érdekében. Mindenekelőtt a könyvbeszerzési keretek növekedtek: a megyében 1969-ben egy lakosra 3,36 Ft-ot, 1973-ban pedig már 5,2 Ft-ot költöttek. Ezen kívül lakosonként további 0,5 Ft állt rendelkezésre folyóiratvásárlásra és kötetésre. Az említett ráfordítás meghaladja a 4. öt éves terv végére tervezett szintet, a lakosonkénti 5 Ft-ot. Különösen előnyös, hogy az állománygyarapítási keretek nagyságát tekintve a megye a 7—8. helyet foglalja el a megyék rangsorában, de ha csak a nagyközséges megyéket tekintjük, akkor a harmadikat. Hajdú-Bihar 1973-ban lakosonkénti 20 fillér többletráfordítással az országos átlag fölé került.

1971 és 1974 között a megyében 10 új és 15 korszerűsített könyvtárat avattak. További két új könyvtár épül, hat bővül. Ezt az eredményt — a beruházási stop idején —

akkor is tiszteletreméltó, ha az intézmények nem mindig érik el a Szakmai irányelvek előírta nagyságot. A megyei könyvtár évek óta 250—250 ezer Ft összegű berendezési kerettel gazdálkodik, amelyre támaszkodva ügyesen ösztönzi a könyvtárépítéseket és bővítéseket. (1975-ben ez a keret 300 ezer Ft-ra emelkedett.)

A tanácsi hálózatban 1970-től 1973-ig 83 361-ről 85 424-re nőtt az olvasók száma, miközben a szakszervezeti könyvtárakban és a gyorsan megerősödő iskolai könyvtárakban is több lett az olvasó. (Az „olvasókért folyó verseny” erősödésének adatai: a szakszervezeti könyvtárakban 1971-ben 16 736, 1973-ban 18 271, az iskolaiakban 1969 70-ben 29 539, 1973/74-ben pedig 48 576 olvasó.) Mindez — persze — Hajdú-Biharban sem feledtetheti azt a ténytet, hogy a tanácsi könyvtárak olvasóinak száma nagyon mérsékeltten emelkedik és az elért eredmények nem eléggé állandóak. Néhány községi könyvtáros kiesése elég ahhoz, hogy a statisztikák évről évre „átíródjának”, s a lassú növekedés mögött olykor komoly visszaesések húzódnak meg. Hogy még ilyen nagyközséges, tehát viszonylag sok főoglalkozású könyvtárossal dolgozó megyében is szembe kell néznünk ezzel az ellentmondásos térhódítással, az jórészt a kényszerűen *alakuló-változó személyzeti helyzetre*, szakember-összetételre vezethető vissza (kevés szakképzett könyvtáros, átcsábitások, sok gyermekgondozási szabadság).

A személyzet „mozgása” természetesen sokhelyütt fenyegeti a könyvtárak tartalmi értékeit is. Eppen ezért kell kedvezően értékelni a megyei könyvtár azon erőfeszítéseit, amelyek révén a C- B- A-típusú könyvtárakban fokozatosan egymásra épített állománygyarapítást alakít ki, mintegy az ellátó rendszerre való fejlesztés első és meghatározó előfeltételeként. A gyűjtőkörök kidolgozása, az elavult állomány kivonása, a katalógus-rekonstrukció a megyében harmadában-felében valósult meg, s így munka bőven akad. E vállalkozások teljes sikere Hajdú-Biharban is a hatékony módszertani munkától függ.

A módszertani munka és az újonnan szervezett szakfelügyelet közötti munkamegosztás határa minden bizonnyal ott alakul majd ki, ahol a működés szakmailag igényesen megalapozott feltételeit meg kell óvni a „lerobbanástól”, azaz folyamatosan fenntartani a kezelési fegyelmet, a funkcionálisan megfelelő állományelhelyezést és állományi rendet. A későbbiekben azután a stabilizált helyzet arányos — a működési feltételek javulásával arányos — továbbfejlesztésén a módszertani munkának és a szakfelügyeletnek „kétfelé ágazva” kell munkálkodnia.

Külön kell megemlékeznünk a csaknem 11 ezer olvasót kiszolgáló és 37 egységből álló (ebből 17 egységnek van önálló elhelyezése) *debreceni városi könyvtárhálózatról*

A Petőfi-emlékkönyvtár akció során épült Váncsodi Községi Könyvtár (Gerő Gyula felvételei)

és annak irányításáról. A városi tanács az elmúlt évtizedben igen sokat áldozott a hálózat fejlesztésére. A végzett munka meghálálta a ráfordításokat: színvonalas és ötletgazdag. (Ezt bizonyítja, hogy a hálózat időközben elnyerte a kiváló címet.)

Mégis tény, hogy a hálózat telepítése esetleges volt, a könyvtári szolgálat sok lakótelepen egyáltalán nem vagy csak szinte jellekésen tudta megvetni a lábát (a számára rendelkezésre álló 1280 m²-nyi tér mindössze egyharmada a szükségesnek), s az állomány csak hatalmas póthitelekkel gyarapodhatott a kellő mértékben, ami zavarokat okozott a folyamatos gyarapításban. (1971-ben az állománygyarapításnak csak 16—17%-át fedezte a költségvetés, szerencsére az arányok megváltozásával 1973-ban viszont már 83%-ban.)

A megyei városi tanács művelődésügyi osztályán folytatott megbeszélésünk meggyőzött bennünket arról, hogy a városi művelődésügyi irányítás jól látja a további feladatokat, nevezetesen azt, hogy a hálózatfejlesztésben *az alkalmi megoldásokról át kell térni a módszeres minőségű fejlesztésre*, s a megyei városi hálózatnak a megye egész könyvtárhálózatával kell szervesen együttműködnie. Egyébként a városi könyvtárhálózat kapcsolódási-együttműködési hajlama és rugalmassága máris számos közös vállalkozást eredményezett (pl. a megyei könyvtárral közös könyvkötészet, a megyei művelődési központtal és a megyei könyvtárral közösen fenntartott zenei könyvtár, az SZMT-vel közös hírlapolvasó, a megyei könyvtárral munkamegosztásban végzett helyismereti gyűjtés stb.).

A megye egyéb könyvtárai, könyvtárközi együttműködés

Hajdú-Bihar megyében *a leggyorsabban az iskolai könyvtárak fejlődnek*. Tanúskodják erről néhány adat:

Iskolatípus	1969/70	1973/74
<i>általános iskolák</i>		
1 tanulóra jutó gyarapodás	1,1 Ft	9,5 Ft
olvasó tanulók aránya	47%	64%
1 tanulóra jutó évi kölcsönzés	3,9 kötet	5,8 kötet
<i>középisikolák</i>		
1 tanulóra jutó gyarapodás	8,5 Ft	34,4 Ft
olvasó tanulók aránya	34%	70%
1 tanulóra jutó kölcsönzés	6,0 kötet	9,4 kötet

További eredmények: 115 általános és 19 középiskolában összevonták a nevelői és az iskolai könyvtár állományát, 55 általános és 30 középiskolában önálló helyiséget kapott a könyvtár, az általános iskolákban 5, a szakmunkásképző intézetekben 3 fő-foglalkozású könyvtáros dolgozik, a középiskolák közül csak 4-ben nincs főhivatású könyvtáros, s jelentékeny az órákedvezményben, illetve tiszteletdíjban részesülő iskolai könyvtárosok száma is.

A gyors felfutás következtében — természetesen — hiba is akad az iskolai könyvtárak működésében (nem mindenütt alakult ki a szak- és szépirodalom legkedvezőbb aránya, egyenletlenek az iskolák állománygyarapítási ráfordításai, magas a költségvetésen kívüli juttatások aránya). Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy a megyében az *iskolai könyvtárügy szervesen beilleszkedett az oktatásügybe*. A könyvtári szakfelügyelet részét képezi a Megyei Továbbképzési Kabinet munkájának, mégpedig oly módon, hogy a szaktárgyi felügyelet is megkapta a maga sajátos feladatait. E rendszerben mind az iskolai könyvtárosok alap- és továbbképzése, mind a pedagógusok felkészítése a „könyvtárszemponitú” oktató-nevelőmunkára elvszerűen valósul meg.

Az iskolai könyvtárügynek az utóbbi években elért eredményeihez tevőlegesen járult hozzá a tanácsi és az iskolai könyvtárhálózat együttműködése. A közös munka kiemelkedő bizonyítéka a 18 éven aluli fiatalok könyvtári ellátásának fejlesztési terve. Ez a terv helyesen tisztázza és fogalmazza meg az együttműködés legfontosabb területeit, illetve jelöli ki azokat a fejlesztési feladatokat, amelyek a korosztály színvonalas ellátása érdekében a különféle hálózatokra háramlanak. A megye jól kezdett hozzá az iskolai könyvtárügy gyűjtőköri problémáinak megoldásához. Támogatásra érdemes elképzelése az *iskolai báziskönyvtárak* létesítése: a megyében 1—1 gimnáziumi, szakközépisikolai, kollégiumi és szakmunkásképző intézeti, valamint 5 — területi szempontok szerint kiválasztott — általános iskolai könyvtárat jelölnek ki azzal a feladattal, hogy szolgáljon szakmai és szakmódszertani példával a többi iskolai könyvtár számára. A szakmunkásképző intézeti báziskönyvtár létrejötté egyszersmind azt is jelenti, hogy a megye iskolai könyvtárügye kezdi szervesen magáéhoz vonni ezeket az „újjonnan kapott” oktatási intézményeket.

A szakszervezeti könyvtárhálózat az elmúlt négy évben az országos tendenciákkal összhangban fejlődött; kevesebb, de erősebb könyvtár (1971: 115, 1973: 87), színvonalasabb kiszolgálás, s — mint már említettük — több olvasó, nagyobb forgalom (1971: 248 886, 1973: 269 634 kikölcsönzött kötet). A szakszervezeti könyvtárak különös aktivitást mutatnak a szocialista brigádok és a munkásfiatalok megnyerésében, ellátásának fokozásában.

Nehezíti a munkát, hogy a megyében és Debrecenben meglehetősen sok az új telepítésű kis- és középzem, ún. „leányvállalat”. Ezeknél főként az elhelyezéssel és a megfelelő könyvtárosok alkalmazásával fordulnak elő problémák.

A központi könyvtár módszertani tevékenysége — az elégtelen létszám következményeként is — bizonyos zavarokkal küzd. Míg például dicséretes módon segíti a munkásfiatalokkal való foglalkozást, a könyvtárak szélesen értelmezett közművelődési tevékenységét, kevesebb energiát fordít az ezeket megalapozó könyvtári munkára (állományi rend és összetétel, feltártság stb.).

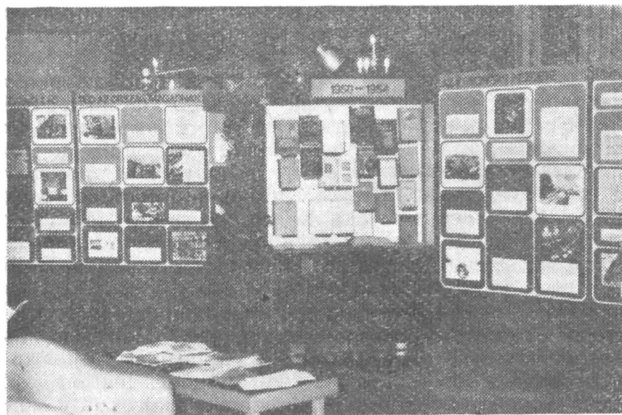
Fontos dolog, hogy a megyei művelődésügyi osztály a szakfelügyeleti munkába a szakszervezeti könyvtárügy képviselőjét is bevonta. Ez előfeltétele a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárügy korábban is jó, közös vállalkozásokat eredményező további együttműködésének.

A megyében és Debrecenben működő tudományos és szakkönyvtárakat nem vizsgáltuk. Azt azonban megállapíthattuk, hogy a megyei könyvtár állománygyarapítási politikájában következetesen figyelembe veszi jelenlétüket, szolgáltatásaiban bátran támaszkodik rájuk. Különösen a helyismereti munkában alakult ki és fejlődik tovább elismerésreméltó együttműködés. Ennek „látványos” megnyilvánulásai is voltak (például a debreceni könyv ünnepe). A megyei könyvtár megerősödésével párhuzamosan megfigyelhető az is, hogy beiratkozott olvasói között növekszik az egyetemi és főiskolai hallgatók száma, ami tehermentesíti a felsőoktatási könyvtárakat.

A tudományos, a szak- és a közművelődési könyvtárosok jobb együttműködését segíti elő a már említett Téka, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesületének — igen tevékeny — Hajdú-Bihar megyei csoportja.

Vizsgálatunk elsősorban a könyvtárügy irányítását, feltételeinek alakulását tette mérlegre. Már e számvetésből is világosan kitűnt, de az összefoglaló jelentés adatai még külön is bizonyították azt a tényt, hogy mind a követelményekben és a célkitűzésekben, mind pedig a gyakorlatban erőteljesen érvényesült és érvényesül a könyvtárak törekvése a *közművelődési párthatározat* által kiemelt rétegek és osztályok könyvtári gondozására, illetve, hogy a könyvtárak tevékenységének kedvező alakulásában mindenekelőtt az ezen rétegek és osztályok körében elért sikerek tükröződnek.

Futala Tibor

Pusztai István felvétele

A MŰSZAKI KÖNYV 30 éves útja címmel kiállítást mutatott be az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. A

kiállításon szerepeltek a felszabadulás után kiadott első igénytelen, szegényes kiállítása, de agyonolvasott szakkönyvek is, melyek

azonban az újjáépítés és a népgazdaság helyreállításának ügyét hasznosan szolgálták. A további tárlók az egymást követő ötéves tervek növekvő műszaki-tudományos igényeihez mind jobban igazodó, egyre gazdagabb kiállítású szakkönyveket mutatták be. A műszaki könyvkiadás jelenét dokumentáló kiállításrészben pedig a számítástechnika, a kibernetika, az üzemszervezés stb. könyvek kaptak helyet, amelyek közül nem egy sikerrel szerepelt a legszebb könyvek évente ismétlődő versenyében is. A kiállítás rendezői jelzésszerűen utaltak a műszaki könyvtáraknak az elmúlt évtizedekben végbe ment fejlődésére is, amely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a műszaki irodalom el is jutott használóihoz.

Könyvbarát-klubok mozgalmi méreteiben

A Szakszervezetek Hajdú-Bihar megyei Tanácsának kulturális bizottsága — a debreceni SZMT-könyvtár kezdeményezésére — néhány évvel ezelőtt foglalkozott azzal, hogyan lehetne elősegíteni a szakmunkástanulók szabad idejének hasznosabb eltöltését. Klubot szerveztek számukra a 108-as számú Szakmunkásképző Intézetben, majd a klubot rövid idő múlva bevitték az SZMT-könyvtárba. Figyelték, mi érdekli, mi köti le a fiatalokat. Az iskola szükségképpen „szakmacentrikus” oktató-nevelő munkájának kiegészítése érdekében elsősorban humán ismereteik bővítésére törekedtek. Menet közben formálódott a foglalkozások programja. Belefért ebbe a színházlátogatás csakúgy, mint a városnéző, műemlékeket felfedező séta. A programokat könyvhöz, könyvtárhoz kapcsolták. Utóbb már önként adódott az ötlet, hogy a klub jellegét nevében is ki kellene fejezni. Így jött létre 1971-ben a szakmunkástanulók első könyvbarát-klubja a debreceni SZMT-könyvtárban. Tizennégy taggal indult, valamennyien a 108-as intézet kollégiumában működő könyvtár olvasói voltak. Jól felszerelt könyvtár ez, még korábban 1400 kötetes, főleg kézikönyvtári műveket tartalmazó letétet adott neki az SZMT-könyvtár. Az egyik kollégiumi nevelőtanár kezeli, napjainkban már a klubtagok segítségével.

Nem telt el hosszú idő, s máris megérkeztek az első „visszajelzések” az iskolából. A pedagógusok szóltak, hogy kedvező változásokat észlelnek a klubba járó fiatalok magatartásában, tanulmányi előmenetelében. A fiatalok meg azzal szavaztak a klub mellett, hogy szorgalmasan eljárta a foglalkozásokra, s szemmel láthatóan jól érezték ott magukat.

A könyvbarát-klub életképesnek bizonyult.

Öt helyett tizenegy

Azt világosan látták az SZMT-könyvtárban, hogy több klubnak már nem tudnának falaik között otthont nyújtani. Fogadja be hát őket az üzem, ahol hetenként három napon szakmai gyakorlatot folytatnak. A pedagógiai cél változatlan maradt: segíteni a foglalkozásokkal az iskola oktató-nevelő munkáját, s eközben megkedveltetni a tanulókkal az olvasást, megtanítani őket a könyvtárhasználat alapismereteire. Az elgondolás az volt, hogy az SZMT-könyvtár adja a klubvezetőt, az üzemek otthont nyújtanak a klubnak és megteremtik a működés tárgyi feltételeit. Az iskolák pedig népszerűsítik a klubokat a tanulók körében, figyelik a klubtag tanulók iskolai előmenetelét, szakmai tanácsaikkal segítik a klubvezetést.

Komoróczy Alajosné SZMT-könyvtárigazgató ekkor felkereste valamennyi debreceni szakmunkásképző iskola és kollégium igazgatóját, vázolta nekik elképzeléseit, amelyekkel az SZMT kulturális bizottsága is egyetértett, s megvalósításukhoz minden segítséget kilátásba helyezett. Ugyancsak felkereste a számításba vett üzemek vezetőit is.

Nem ment mindenhol könnyen a dolog. A pedagógusok attól tartottak, hogy a klub újabb fölösleges terhelést ró majd a tanulókra. Az üzemek is idegenkedtek az ötlettől, mondván: foglalkozzék az iskola a tanulók művelésével, hisz ezek a fiatalok még az üzemi KISZ-szervezetnek sem tagjai.

Szerencsére az iskolákban a már működő klubnak a tagok nevelésében-művelésében elért sikerei bebizonyították a klubforma életrealitását, s az üzemek hamar belátták, hogy éppen a klub lehet az a kapocs, amely érzelmileg hozzájuk köti a tanulókat, s tanulmányaikat befejezve dolgozóik, szakmunkásaik lesznek.

A szervezőkört kezdetén az SZMT-könyvtár öt klub felállítását tervezte, de tizenegy létesült. (Volt köztük iskolába telepített is.) Sürgősen szükség volt tizenegy klubvezetőre. Amelyik üzemben főfoglalkozású szakszervezeti könyvtáros működött, ő lett a klubvezető. Máshol üzemi szakoktatókat kértek fel klubvezetőnek. (Igyekeztek személyi szálakkal is az üzemhez fűzni a klubokat.) Az iskolai klubok vezetését pedagógusok vállalták.

Később kiderült, hogy jobb, ha fiatalok foglalkoznak a fiatalokkal. Az SZMT-könyvtárba évek óta járnak szakmai gyakorlatra a tanítóképző népművelő-könyvtáros szakos hallgatói és népművelés szakos egyetemisták. Rájuk esett a választás, s ma már közülük kerül ki a klubvezetők többsége.

Az 1972/73-as tanév végén a tizenegy klub tagjainak száma 5—600 volt. Akadt nem is egy olyan fiatal, aki nemcsak a saját üzemének klubját látogatta, hanem eljárta oda is, ahol szülei dolgoztak.

A taglétszám napjainkra egy-egy klubban 18—25 között állandósult, de a foglalkozásokon 30—40-en is részt vesznek. A többlet a meghívott barátok számából adódik.

Fiatalok a hajdunánási klub átadásán

Az 1974/75-ös tanévben már 23 szakmunkástanuló könyvbarát-klub működik Hajdú-Bihar megyében. Foglalkozásaikat mintegy 800—1100 tanuló látogatja.

Ezek imponáló számok, nem túlzás mozgalomról beszélni.

Bevált szervezet

A klubok éves program alapján dolgoznak, amelyet a kulturális bizottság és az SZMT-könyvtár állít össze országos programok (az idén például a felszabadulás 30. évfordulójának megünneplése), valamint a klubvezetők javaslatainak figyelembe vételével. Ez az ún. központi program tartalmazza a kötelező foglalkozási témákat, de lehetősége van a klubvezetőnek arra is, hogy az üzem vagy az iskola által sugallt programokat, témákat is felvegyen a munkatervbe.

A klubvezetőket évente kétszer összehívják az SZMT-könyvtárba, ahol értékelik az előző évi munkát, illetve megbeszélik a soron következő feladatokat.

Az SZMT-könyvtárt az irányításban a klubtanács segíti. Őt tagból áll, a kulturális bizottság vezetője és a könyvtárigazgató mellett tagjai az iskolák megbízott pedagógusai is. A tanács negyedévenként tart megbeszélést. Legutóbb például a tagtoborzás gondjaival foglalkozott. Minden tanév elején ugyanis pótolni kell a távozó „öregdiákokat”. (Természetesen az ifjú szakmunkásokat továbbra is szívesen látják a klubban.)

S a költségek?

1972 óta évi 100 ezer forint céltámogatást kap az SZMT-könyvtár a SZOT-tól a klubhálózat fenntartására. Ebből fedezik a klubvezetők és az előadók tiszteletdíját, klubfelszereléseket (magnót, diavetítőt, társasjátékokat, lemezeket stb.) vásárolnak. Hozzájárulnak a közös színház- és mozilátogatások, kirándulások költségeihez, jutalmazzák a kiváló klubvezetőket és a nagyon szorgalmas klubtagokat.

Idővel az üzemek is ráébredtek, hogy érdemes támogatni a náluk működő könyvbarát-klubot. Ma már nem egy üzem maga tartja fenn klubját, vállalja a költségeket (többek között a Magyar Gördülőcsapágy Művek, a Debreceni Járműjavító, a Medisor, a Hajdúsági Iparművek, az Alföldi Nyomda). A fenntartás terheinek átvállalása állandósuló folyamatnak látszik, melybe újabb és újabb vállalatok kapcsolódnak be.

Az anyagiak ugyan nélkülözhetetlenek, de nem egyedüli feltételei a klubok eredményes tevékenységének. A klubvezetőkről külön is kell szólni. Lelkesedéssel, szakszerűen s egyre több tapasztalattal gazdagabban végzik munkájukat. És — szemmel

Műsort adnak a fiatalok

látható élvezettel. Van olyan klubvezető, aki a kötelező kéthetenkénti foglalkozás helyett hetenként jön össze a fiatalokkal, mert azok kérték. Ha valami nagyobb rendezvényre, szereplésre készülnek, munkaidejüknek (mert az meg van szabva) többszörösét áldozzák a rendezvény előkészítésére. Nincs köztük egy sem, aki az óráját lesné munka közben — mondotta róluk az SZMT-könyvtár igazgatója.

Mit kapnak a fiatalok?

„Érdeklődésük túlmutat a tanulók általánosan tapasztalt érdeklődésén” — írta az egyik iskola igazgatóhelyettese a 6. sz. Volán Vállalat szakszervezeti könyvtárában működő klub naplójába a klubtag tanulókról. Ennek a 27 tagú klubnak a tevékenységéről adott hírt márciusi számunkban *Papp Lajosné* könyvtáros-klubvezető. Hogyan kezdett hozzá ő a klub megszervezéséhez, miként töltötte meg élettel a szervezeti kereteket?

A szervezés első állomásaként kérdőíves vizsgálódást folytatott a tanulók körében, hogy számíthat-e rájuk s főleg, hogy mi érdekli őket. Az első összejevetelen inkább ismerkedtek egymással, a másodikon már könyvtörténeti előadást hallgattak a fiatalok, s a foglalkozást irodalmi-totó színesítette. Ezt követően a könyvtárban való eligazodást gyakorolták, s a foglalkozásra meghívták az üzem KISZ-eseit is. (A szakmunkástanulók az iskolai KISZ-szervezet tagjai.) Megtették ezzel az első lépést a tanulók és az üzem közötti kapcsolat szorosabbra fűzésére. Majd közös mozilátogatás következett. A filmet utóbb megbeszélték. Végül városnéző sétát tartottak.

Gyakran hívnak meg külső előadókat. Emlékezetes sikert aratott a fiatalok körében *Béres András* levéltáros, aki Debrecen és a Hajdúság történeti néprajzáról tartott előadást színesen, élvezetesen, sok humort szöve mondánivalójába. S persze a sportkedvelő fiatalok nagy érdeklődéssel hallgatták *Tóth Ferencet*, az egykori kiváló birkózót is, aki sportpályafutásának emlékezetes élményeit elevenítette fel előttük. Próbálkozott *Papp Lajosné* a komolyzene népszerűsítésével is, ez a törekvése azonban még kevés sikerrel járt.

De nem célunk tematikai felsorolást adni a különféle foglalkozásokról. Az a lényeges, hogy hatásukra — mint az idézett pedagógusi vélemény is jelzi — tágult a fiatalok érdeklődése. Emberi magatartásuk is kedvezően fejlődött. Pappné is elmondta beszámolójában, hogy a könyvbarát-klub tagjai szorgalmasan cserélik (és házhoz viszik) az üzem megfáradt nyugdíjasainak a könyvet. Ők vállalták el a teremőri feladatokat a beszámolóban ugyancsak említett üzemi tárlat alkalmával, s nem is

akárhogyan. Önkéntes tárlatvezetőkként „megvédték” a képeket az azokat itt-ott értetlenül szemlélő üzemi látogatók megjegyzéseivel szemben. (Ők előzőleg meghallgatták az alkotók elemzéseit műveikről.) Megmagyarázták a dolgozóknak, hogyan kell „látni”, szemlélni a kiállított műveket. Erre őket előzőleg senki nem kérte fel.

Ragaszkodásukat a klubhoz s a könyvtárhoz jól szemlélteti a következő kis eset. Az egyik tanuló édesanyja eljött a könyvtárba, hogy meggyőződjék, valóban létezik-e az a klub, illetve könyvtár, ahol fia állítólag a délutánjait tölti. A fiú ugyanis — s ez csak akkor derült ki — rendőri felügyelet alatt állt.

Ottjártunk alkalmával a könyvtárban találtuk az egyik klubtagot, Orosz István II. éves autószerelő tanulót. Azon a napon éppen nem volt klubfoglalkozás, ifjú barátunk azért tartózkodott a könyvtárban, hogy segítsen válogatni a könyvállványok útvessztőjében még nehezen eligazodó fiatal és nem fiatal olvasóknak. Meg, hogy helye rakja a visszahozott könyveket. Neki már szemet szúr, ha egyik-másik nincs a helyén.

A vasutas szakmunkástanulók klubjában, ahol éppen irodalmi vetélkedő zajlott, csak néhány percet tölthettünk. De ennyi is elég volt, hogy megállapíthassuk, van mit pótolniuk ezeknek a fiataloknak a magyar irodalomban való tájékozottság terén, s egyben azt is, milyen fontos szerepet tölt be a könyvbarát-klub éppen e hiányok pótlásában. S eszünkbe jutott a sportvilágban olykor ironikus éllel idézett intellem arról, hogy a különféle versengéseken nem a győzelem, hanem a részvétel a fontos. Itt ez valóban nem közhely, öröm volt látni a vasutas klubban a szakmunkástanuló fiatalokat, amint irodalmi kérdésekkel győzködtek, szívvel-lélekkel jelen voltak a játékban, s melleleg művelődtek is.

Ugyancsak játékos vetélkedő közepébe csöppentünk *Hajdúnánáson* a Szellőző Művek klubjában. Ki találja meg hamarabb a politológia kifejezést az asztalra kitett szótárakból, lexikonokból? Melyikben olvashatunk a legrészletesebben Munkácsy Mihályról? Van-e olyan kézikönyv, amely élő politikusokról és más híres emberekről közöl adatokat? Ilyen és hasonló kérdések röpködtek, s mindig akadt egy fürgébb észjárású fiú, aki megelőzte társait, elsőnek adta meg a helyes választ, s kapta meg érte a megérdemelt jutalmat, egy szelet csokoládét.

Utóljára *Makai Erzsébet* klubvezető (népművelő-magyar szakos egyetemi hallgató) felszólítására három ifjú ember felsorolta egy papírlapról az összes magyar nyelvű általános és szaklexikont. Utóbb megtudtuk, hogy a jegyzéket a városi könyvtárban állították össze a könyvtárosok segítségével. De ők maguk. Ezután megbeszéltek a következő foglalkozás programját. A klubvezető jelentkezőt kért, aki majd saját „kutatásai” alapján ismertetni fogja Örkény István munkásságát, a többieknek pedig lediktálta, mit olvassanak el az író művei közül. A hivatalos program ezzel végetért, kezdődhetett a magnózás.

Beszámolónkat egy idézettel folytatjuk. „Amint működni kezdett a klub, bizonyos intellektuális változás volt észlelhető a klub tagjainál. Tudatosabban tevékenykednek, könnyebb velük szót érteni. Vállalják az egyéni szereplést. Megszólálnak és nem is rosszul szólnak, hisz előzőleg felkészültek rá. A foglalkozások jól szolgálják a közéletiségre nevelést...”

E megállapítások — ismét egy pedagógus véleményét tolmácsoltuk — lényegében érvényesek valamennyi klub tevékenységére, illetve a legtöbb klubtagra. Találkoztunk azonban a klubhálózatban a közéletiségre nevelésnek közvetlen példájával is.

A Magyar Gördülőcsapág Művekben a könyvbarát-klub kezdeményezésére Fórum elnevezéssel megrendezték az üzemvezetők és a dolgozó fiatalok találkozóját, ahol a vezetők válaszoltak a fiataloknak jövőjükkel, munkájukkal, továbbtanulási lehetőségeikkel kapcsolatban feltett kérdéseire. Ebben a klubban látogatásunkkor éppen *Tenk László* fiatal festőművész tartott vetített képekkel illusztrált előadást a modern művészetről, s az általunk meglátogatott néhány klub közül ez volt az egyetlen, ahol a fiatalok rendszeresen hallgatnak komoly zenét. *Karakas Ilona* klubvezető elmondotta, hogy maguk a fiatalok kérték a komolyzenei felvételek beszerzését.

A mozgalom jövője

A tanulók elvégzik az iskolát, egy részük marad az üzemben, ahol szakmai gyakorlatát folytatta. Egy ideig eljárnak a könyvbarát-klubba is, de idővel, a katonaság, családalapítás után már végleg „kiöregednek”. De a könyvbarát-klub végső célja nem is az volt, hogy önmagához, hanem, hogy az olvasáshoz, a könyvtárhoz kösse „örök időkre” a fiatalokat (az egyetlen, mindenkire kötelező vállalás a könyvtári tagság), ezért van remény arra, hogy nem szakad el az a fonál, amely az egykori klubtagokat a könyvhöz, végső soron a művelődéshez fűzi.

S hogy alakul a klubmozgalom jövője?

Nem cél további klubokat szervezni — mondta *Komoróczy Alajosné* könyvtár-igazgató. Vannak azonban újabb elgondolások. Ahol a feltételek adottak, ott a tervek szerint a nyári szünetben is működtetik a klubokat. Olvasótábor is szeretnének

szervezni az önművelés terén nagyon aktív, kisebb részben pedig a nagyon kezdő tanulók részére. A klubvezetőknek is nagyobb szabadságot kívánnak adni a programok összeállításához. Szorosabbra fűzik együttműködésüket az iskolai könyvtárakkal is.

A könyvbarát-klubok s a bennük folyó munka híre eljutott a sajtóba is. A Hajdú-Bihari Napló beszámolt arról, hogy a Hajdúsági Szellőzőművek klubja az 1974-ben megrendezett megyei módszervásáron első helyezést ért el a kezdő klubok kategóriájában (mindössze egy éve működött), s *Makai Erzsébet* elnyerte a kiváló klubvezető címet. Hírül adta a lap, hogy a klubok a Csokonai évforduló idején szavalóversenyeken emlékeztek meg Debrecen nagy költőjéről.

A Pártélet múlt év szeptemberi száma megírta, hogy „nagy az érdeklődés az ifjúmunkások körében a könyvbarát-mozgalom iránt. Debrecenben húsz ilyen klub működik mintegy 800 taggal.” Azóta, mint említettük, a klubok száma már 23-ra emelkedett.

Az érdeklődés teljesen érthető és indokolt. Az időszzerű társadalmi feladatok között igen előkelő helyen áll a munkásfiatalok műveltségi színvonalának emelése. S e feladat vállalásából sikerrel veszi ki részét a debreceni SZMT-könyvtár is könyvbarát-klubjaival.

Simay Norbert

Korszerűbb tájékoztatás a külföldi könyvekről

A dokumentumok számának növekedésével és a cédulasokszorosító eljárások elterjedésével egyidejűleg, az 50-es évek körül világszerte elszaporodtak az országos központi katalógusok. A 70-es évek technikai lehetőségeihez igazodva pedig napjainkban már az országok közötti, a nemzetközi és a világméretű együttműködő rendszerek is kialakulnak, amelyek még közelebb visznek a szellemi alkotások egységes feltáró rendszeréhez és a tudás dokumentumainak egyenlő jogú felhasználásához.

A külföldi fejlődéshez hasonlóan a központi katalógus felújítása Magyarországon is az 50-es évek elején indult meg, amikor is 1952-ben a központi katalógust szervezeteileg az Országos Széchényi Könyvtárhoz csatolták, majd néhány év múlva megkezdődött a különböző korszakokból származó katalógusok összeszerkesztése.

1961-ben jelent meg Németh Máriának *A központi katalógusok jelenlegi feladatai külföldön és Magyarországon* c. alapvető tanulmánya, amely a nemzetközi szakirodalom és a központi katalógusok gyakorlata alapján megvizsgálta a magyar központi katalógus akkori helyzetét, az 50-es évek könyvtárügyének állapotát és technikai-személyzeti lehetőségeit figyelembe véve kijelölte azt az utat, amely mind a mai napig meghatározza a Könyvek Központi Katalógusának fejlesztését.

A katalógus újjászervezésének megkezdésével egyidejűleg — távlati tervként — két összefüggő elképzelés is született: az országba érkező külföldi könyvek központi feldolgozása és *szakosított országos gyarapodási jegyzék* folyamatos megjelenítése a külföldi könyvekről. Mindkét terv szorosan kapcsolódott a központi katalógushoz. A központi feldolgozás nemcsak a könyvtárakat mentesítette volna a feldolgozó munkától, hanem a központi katalógus egységes elvek és színvonal alapján készült címléírásokkal dolgozhatott volna. Az országos gyarapodási jegyzéktől az azonos címanyag több szempontú felhasználását és a több dimenziós keresés, visszakeresés lehetőségét remélték.

E tervek keretében 1961-ben megindult a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke két sorozatban: 1. Társadalomtudományok; 2. Természettudományok, orvostudományok, műszaki tudományok, agrártudományok. Az évenként 12—12 füzetben megjelentetett kiadványok rendezési elve az ETO szerinti szakcsoportosítás volt. A központi feldolgozásból annyi valósult meg, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megállapodást kötött az Állami Könyvterjesztő Vállalattal, hogy azoknak a könyvtáraknak megrendelésait, amelyek gyarapodásukat nem jelentik a Központi Katalógusnak, az ÁKV helyiségeiben feldolgozhatja.

A továbbfejlesztés reményével indult kiadvány azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, bár 13 évig élt.

Hogy milyen célra lehetett volna alkalmas e tájékoztatásra, a gyarapítás összehangolására, címléírasi segédeszköznek tervezett kiadvány, csak a meg nem valósított továbbfejlesztési tervekben derül ki. Az országos szakirodalmi ellátás szempontjából mint széles körű tájékoztatási eszköz jöhetett volna szóba, azzal a meghirdetett céllal, hogy az országba érkezett külföldi irodalmat országos méretekben kihasználhassák. A

kiadvány viszont éppen ezt a célt nem érte el. Ennek bizonyítéka az a tény is, hogy előfizetőinek száma évről évre csökkent és 1974-ben már csak 379 intézmény rendelkezett meg. És az is kérdéses, hogy a megrendelők az eredeti célra használták-e.

1975-től megszűnik a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke

Az a reform-javaslat, amelynek alapján az OSZK vezetői tanácsa úgy határozott, hogy 1975-től megszünteti a kiadványt, a jegyzék alapcélkitűzéseiről a következőket állapította meg:

- gyarapodási segédeszközként nem használható, mert átfutási ideje hosszú;
- mutatók és kumulációk hiányában sem tájékoztatásra, sem címléírasi segédlet céljára nem alkalmas;
- az azonos címek kódjait nem kumulálja, tehát lelőhelytájékoztatásra sem teljes értékű;
- semmiképpen nem valósult meg az az elképzelés, hogy a kiadvány megjelenésével megszűnnek a helyi gyarapodási jegyzékek.

Az elmúlt 13 évben a használhatóság érdekében felmerült fejlesztési tervek közül (mutatók, kumulációk, több sorozatra bontás, a referensz-művekről külön sorozat indítása, központi feldolgozás, központi cédulaellátás, gépesítés, szélesebb körű terjesztés) semmi nem valósult meg.

Az országos gyarapodási jegyzék gyökeres reformja tehát valóban időszerűvé vált.

Központosítás helyett önállósult tájékoztató központok

Az országba érkező külföldi könyvekről tervbe vett új tájékoztatói rendszer kidolgozásakor két realitással kellett szembenézni.

A 60-as évek központosítási elképzeléseivel szemben az elmúlt 15 évben fokozatosan szakterületenként önálló központok alakultak ki. Az azonos fenntartóhoz tartozó hálózatok (orvosi, mezőgazdasági, akadémiai, valamint a műszaki alközpontok: ÉTK, NIMDOK, KGMTTI) megerősödtek, több szakterületen (fizika, matematika, kémia) kialakult az azonos gyűjtőkörű könyvtárak együttműködése, a társadalomtudományok vonatkozásában pedig a tudománypolitikai irányelveknek megfelelően létrejövöben vannak a szakirodalmi információs központok. A szakterületi központok és a körükük tömörülő könyvtárak együttműködésének célja az országos szintű szakirodalmi ellátás és tájékoztatás. Vizsgálatok bizonyítják, hogy a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke még az igénytelenebb szakterületi kiadványokkal sem veszi fel a versenyt. Az országos szakkönyvtáraknak az OGYJ-vel majdnem azonos címmangú kiadványai nemcsak több információt közölnek, hanem gyorsabban, nagyobb példányszámban jelennek meg, és jobban figyelembe veszik a szakemberek a szakterület igényeit is, mint az országos gyarapodási jegyzék.

Ezek a felismerések vezettek ahhoz, hogy az Országos Gyarapodási Jegyzéknek a jelen körülmények között akkor sem volna létjogosultsága, ha mutatók, kumulációk előállítására lehetősége volna.

Gépesítés

A több könyvtár gyarapodását magában foglaló, a tudományok összességére kiterjedő gyarapodási jegyzék gépesítése csakis akkor gazdaságos, ha a gyarapodási jegyzék egy gépesítési rendszer melléktermékeként áll elő. Jó példa a svéd Libris-rendszer, amely 150, gépi úton összekapcsolt könyvtár anyagára épült adatbank. A gépesített rendszer több irányú tevékenységének és szolgáltatásának csak egyike a szakosított, több szintű index-szel kiegészülő gyarapodási jegyzék.

A könyvtárügy országos gépesítése fokozatosan valósulhat csak meg. Az anyagi, szellemi és munkaerő kapacitás jelenleg a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* rendszerének gépesítését teszi lehetővé. Ez feltehetően új helyzetet teremt majd a magyar könyvtárügyben.

Az új gazdaságirányítási rendszer hatására az általános központosítási törekvéseket felváltotta az önálló tájékoztató központok létesítésének irányzata. A fenntartók közvetlen szükségletein túlmutató országos érdekeket azonban e rendszerek csak akkor fogják figyelembe venni és értük áldozatot hozni, ha az országos szolgáltatásból valódi igényeiknek megfelelő hasznot remélhetnek. A Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítésétől és a vele kapcsolatos új szolgáltatási rendszerektől a központi megoldások iránti érdeklődés megújulása várható. Az Országos Gyarapodási Jegyzék gépesítése, mint időszerű feladat, jelenleg fel sem merülhetett.

Új szolgáltatások

„Klíring állomás”. Tekintettel az erősödő szakterületi központok önállósult és korszerűsödő tájékoztató munkájára, az Országos Széchényi Könyvtárra háruló országos feladat elsődlegesen a jövőben is a *Könyvek Központi Katalógusának a továbbépítése*. A többmillió címnyag nagyobb határfokú kihasználása érdekében a legfontosabb teendő a gyűjtőkör tudatos kialakítása, a megbízhatóbb visszakeresés érdekében pedig a katalógusépítés elveinek korszerűsítése.

A tájékoztató intézmények és szakkönyvtárak információs bázisának növelése céljából és a szaktájékoztatás szélesítése érdekében a Széchényi Könyvtár felajánlotta, hogy a hozzá folyamatosan beérkező címnyagból a szakközpontok igényeinek megfelelően kiválogatja a szakterületre vonatkozó címeket, azokról másolatot készít és a másolatokat a rendeltetésszerű felhasználás érdekében (publikálásra, országos szakkatalógus felállítására stb.) megküldi az illetékes szakkönyvtáraknak.

Ez a szolgáltatás lehetőséget ad arra, hogy a szakterületi tájékoztató kiadványok (pl. mezőgazdaság, pedagógia, közgazdaság) és a hálózati katalógusok (pl. orvostudomány) országossá bővüljenek, a tájékoztatói központok és tudományági szakkönyvtárak (pl. ETK, irodalomtudomány, könyvtárügy-informatika, állam- és jogtudomány, politika, szociológia) pedig áttekintést kapjanak és tájékoztatást nyújtsanak szakterületük országos gyarapodásáról. (Tehát mintegy klíring-, azaz átutalási központként működik az OSZK-nak ez a szolgáltatása.)

Új kiadvány. A központi katalógus eddigi szolgáltatásain és az újonnan szervezett „klíring-állomás” szolgáltatásain kívül a Könyvek Központi Katalógusa nevű osztály az Országos Gyarapodási Jegyzék megszüntetésével egyidejűleg 1975-től az *általános és társadalomtudományi referenz-könyvekről új tájékoztató kiadványt indít*. A becenevén „mini Országos Gyarapodási Jegyzék” célja, hogy a Könyvek Központi Katalógusához bejelentett címek közül regisztrálja a társadalomtudományi referenz-műveket, bibliográfiákat, segédkönyveket és a kutatást szolgáló alaplóműveket. Előzetes felmérések szerint a fontosnak minősülő címek száma évente kb. 5—6000. Évi két szám fog megjelenni, minden füzethez szerzői, cím-, sorozat- és közreadói mutató készül; a mutatókról kétevenként (4—4 számonként), a teljes címnyagról öt-évenként készül kumuláció. Abban az esetben, ha a könyvtárak valóban beszerzik a fontos referenz-műveket, a kiadvány a kódok kumulálása révén leltérszerű, illetve példányszám-megállapításra is alkalmas kurrens és retrospektív bibliográfiai jellegű tájékoztató kiadvány lesz.

Minden együttműködés alapján készülő kiadvány az együttműködők munkájának színvonalától függ. A bejelentett címleírásokat autopszia nélkül közzé kiadványtól nem várható bibliográfiai pontosság. A rendszők megválasztását és magát a leírást egyszerűsítő és mechanizáló, egységesítésre törekvő új adaptálási szabályzat azonban, amely formai megoldásában a nemzetközi ISBD(M) szabvány gyakorlatát követi, lehetővé teszi majd az adatok megfelelő értelmezését és főleg a több szempontú visszakeresést.

Keresett és sokat forgatott kézikönyvünk Szentmihályi János és Vértesy Miklós: *Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához* című, 1963-ban megjelent kiadványa. Ennek 1975-ig terjedő kiegészítését tudásunk szerint tervebe vette a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Az Országos Széchényi Könyvtár 1975-től induló új sorozatával a társtudományok területén lehetővé válik e fontos segédeszköz folyamatos kiegészítése. (A műszaki tudományok vonatkozásában e vállalkozáshoz csatlakozik a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára által szerkesztett *A szakirodalom-kutatás segédkönyvei* c. sorozat.)

A közművelődési könyvtáraknak — reméljük — nélkülözhetetlen információs eszközévé válik majd a tervezett kiadvány. A tudományos és szakkönyvtárak a gyűjtőkörükhöz kapcsolódó tudományágak és a határterületek irodalmában való tájékozódás és tájékoztatás céljára hasznosíthatják majd az időszakosan megjelenő füzeteket és a retrospektív köteteket.

A kiadvány előfizetési ára előreláthatólag évi 400 Ft lesz. A szükséges példányszám előállítására érdekében kérjük a könyvtárakat, hogy előfizetési szándékukról az Országos Széchényi Könyvtárt értesítsék. (Cím: Országos Széchényi Könyvtár. Könyvek Központi Katalógusa. Referenz-könyvek szerkesztősége. 1827 Budapest, Pollack Mihály tér. 10.)

Kondor Imréné

Az olvasók történelmi érdeklődése

A történészek hivatottak annak megítélésére, hogy társadalmunk egyes rétegeit mennyire foglalkoztatják a történelem különféle kérdései. Véleményük azonban e kérdésben eltér egymástól. Van, aki a történelmi érdeklődés eddig soha nem tapasztalt fellendüléséről beszél és arról, hogy hazánkban — régi hagyomány nyomán — még a társadalmi kérdések is gyakran történelmi köntösben jelentkeznek, mások az érdeklődés lanygulásáról panaszkodnak. Mindkét tábor előszeretettel — bár ellenkező előjellel — hivatkozik a történelmi témájú könyvek kiadására és olvasottságára.

Az utóbbiról a Könyvtartudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztályán most folyó vizsgálatok során az eddigieknél pontosabb kép kezd előttünk kibontakozni. Itt elsősorban a közművelődési könyvtárak társadalomtudományi kölcsönzési forgalmának felmérésére gondolunk. E vizsgálat részeként 1973 végén 5300 történelmi témájú könyv kölcsönzését jegyeztük fel, ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket egyaránt. Adataink 29 könyvtárból valók, fővárosi, megyei, városi és szak szervezeti könyvtárakból. Az áttekintett anyag mennyiségileg alkalmas arra, hogy belőle a városi közművelődési könyvtárak olvasóira általában érvényes következtetéseket vonjunk le.

Társadalmi érdeklődés történelmi köntösben?

Vizsgálatunk során a társadalomtudományi művek körébe a 100-as, 200-as, 300-as és 930—990-es raktári jelzetű könyveket soroltuk. Az összes kölcsönzött társadalomtudományi szak- és ismeretterjesztő könyveknek pontosan egy negyede (25%) volt történelmi témájú. Öt évvel vizsgálatunk előtt a történelmi művek részesedése a közművelődési könyvtárak társadalomtudományi kölcsönzésében 26,5% volt, tehát az évek során a történelmi érdeklődés aránya alig változott. (Az öt évvel korábbi vizsgálatot — melyet mi több szempontból megismételtünk — *Verseghi György* ismertette a Könyvtári Figyelő 1971/3. számában, A társadalomtudományi irodalom kérdései a közművelődési könyvtárakban címmel.)

Olvasóink tehát háromnegyed részben közvetlenül, egynegyed részben pedig történelmi témán keresztül ismerkednek a társadalom kérdéseivel. Ez az arány azonban csak az olvasótábor egészére érvényes, az olvasók egyes rétegei ettől számottevően eltérnek. S ezek az eltérések többet mondanak, mint a különbségeket egybeemósó átlag.

A tanulói fiatalok történelmi érdeklődése az átlagosnál nagyobb arányú (középiskolások: 31%, szakmunkástanulók: 30% — a kölcsönzött társadalomtudományi műveken belül.) Ez a jelenség aligha szorul magyarázatra: tanulmányaik során általában a történelmen keresztül ismerkednek meg a társadalom törvényeivel is. 18 éves kor után az érdeklődés ollója szélesre nyílik. Az értelmiségiek az aktuális szakkönyveket keresik, a kölcsönzött történelmi művek aránya náluk a társadalomtudományon belül csak 18%, az egyetemistáknál pedig még kevesebb: 15%. A szakmunkások e téren középarányos helyet foglalnak el. (25% történelmi mű), a segédmunkások számára viszont valóban a történelmi közeg jelenti olvasmányaikban a társadalmi problémák megközelítésének útját. (36%-os történelmi érdeklődés.) Az életkor alkonyán a korábban szétnyílt érdeklődési olló ismét összezárul: a nyugdíjasok 44%-ban történelmi könyveket kölcsönöznek.

A történelmi köntösben jelentkező társadalmi érdeklődés tehát nem a viszonylag szűk társadalmi réteget foglalkoztató történész-vitákra kell elsősorban gondolnunk, hanem azokra a nagyon is széles rétegekre, melyek számára a történelmi olvasmányokon keresztül könnyebben megközelíthetők a társadalmi kérdések.

Változatosság és maradandóság a bestseller-listában

A történelmi olvasmányok *mennyiségi* adataiban öt év alatt igen csekély változást, inkább állandóságot tapasztaltunk. Változott-e az olvasmányok összetétele? Összehasonlítottuk az 1968-ban és az 1973-ban legnépszerűbb 15—15 történelmi ismeretterjesztő könyvet. A két listán négy azonos mű van, a többi kicserélődött. Megmaradt a Magyarország története, Karsai és Ráth-Végh egy-egy könyve és Battagliatól A második világháború. Ha azonban az egymást felváltó szerzők és könyvcímek mögött az olvasmányok témaköreit vizsgáljuk, meglehetősen azonos olvasmányszerkezetre bukkanunk.

1968-ban a legtöbbször kölcsönzött történelmi mű a kétkötetes Magyarország története volt, de ezzel be is zárult a témakör: más mű az első 15 közül nem foglalkozott a Horthy-korszak előtti Magyarország történetével. 1973-ban a szerényebb helye-

zést elért műhöz felzárkózott az Unger—Szabolcs szerzőpár hasonló című és jellegű könyve, de más mű hazai történetünkről változatlanul nem vált tömegmértben népszerűvé.

A legolvasottabb témakör volt és maradt az ismeretterjesztő irodalmon belül a fasizmus, a második világháború története. Ezt a témát 1968-ban Battaglia és Karsai könyvei mellett nagyrészt a bűnügyi irodalomhoz közelálló művek képviselték, 1973-ban viszont élre tört Nemeskürty *Rekviem-e*, a „történelmi bűnügyek” pedig hátrább szorultak. (Pontosabban az olvasók ilyen igényükkel átvonultak a „340 Jogi irodalom” polcaihoz, ahol viszont tovább növekedett a bűnügyi könyvek olvasottsága.)

A harmadik témakört a történelmi érdekességek (Ráth-Végh) és a régmúlt könyvei alkotják. Az utóbbt 1968-ban Stoll: *A holt-tengeri barlangok rejtélye* képviselte, 1973-ban Várkonyi: *Sziriát oszlopai és Kuzmicsev: A maja papok titkai*.

A sikerkönyvek listájából csak óvatos következtetéseket vonhatunk le. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy a valóban sikeres történelmi ismeretterjesztő művek írásában és kiadásában óriási foltok fehérlenek. A Horthy-korszakot leszámítva az egész magyar történelem s az egyetemes történelem tetemes része is fehér foltnak számít. A kiemelkedő könyvsikerekből, az olvasói érdeklődés jéghegyének szabad szemmel látható csúcscsúcsából azonban nem szabad az olvasói érdeklődés valóságos szerkezetére következtetnünk. Ehhez célszerűbb az ismeretterjesztő műveknél tágabb területet vizsgálnunk: a történelmi témájú szépirodalom olvasottságát.

A történelmi olvasmányok típusai

Ebben a fejezetben a történelmi témájú szépirodalom kölcsönzését vesszük közelebről szemügyre. A hagyományos felosztással itt nem sokat tudunk kezdeni, ezért más módon alakítottuk ki az olvasmányok kategóriáit. Az olvasott regényeket témájuk alapján elhelyeztük az idő (a történelmi korszakok) vonalán. Azt találtuk, hogy az olvasott műveknek csaknem egyharmada (32%) a második világháborúval és előzményeivel foglalkozik; a további harmad (37%) cselekménye az újkorban játszódik; a maradék harmad pedig távolabbi korszakokat ölel fel. (A statisztikai feldolgozást az ajkai városi könyvtár munkaközössége végezte *Tilhof Endre* irányításával.)

Ezután földrajzilag helyeztük el a műveket, aszerint, hogy melyik nép történetét ábrázolják. Az eredmény: az olvasott műveknek pontosan egyharmada (33%) magyar témájú, a többinek más, közelebbi vagy távolabbi nép a szereplője. Az idő és a tér közös koordinátáján elhelyezve a műveket kivilágított, hogy az újkori csoportban (a másik kettővel ellentétben) a magyar téma uralkodik. Ebben a csoportban elsősorban nemzeti szabadságküzdelmeink három nagy korszaka szerepel: az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, a törökellenes küzdelmek és a kuruc függetlenségi harcok (a kötet számban felsorolt rendet követve, de csak csekély eltéréssel).

A három olvasmánycsoport röviden így jellemezhető:

1. „*Távoli múlt*”, mely sem a jelenhez, sem a hagyományos magyar történeti tematikához nem kötődik, a múlt, a történelem érdekessége önmagában van. Jellegzetes képviselője királytörténeteivel *Druon* (1973-ban a leggyakrabban olvasott történelmiregény-író), több művével *Passuth* (népszerűségben a harmadik szerző). Ha e csoportot az ismeretterjesztő irodalomból vett példával akarnám jellemezni, Várkonyi: *Sziriát oszlopai-t* említeném.

2. „*Újkori-magyar témakör*”, központjában a magyar szabadságküzdelmek történetével. Jellegzetes képviselője *Jókai* (olvasottságban a második), a mai irodalomból ide tartozik például Győry Dezső történelmi regénytrilógiája és az ifjúsági irodalom számos terméke.

Olvasórétegek	A kölcsönzött művek megoszlása százalékban		
	Távoli múlt	Újkori magyar témakör	A II. világháború
Értelmiség, egyetemi és főiskolai hallgatók	30	26	44
Alkalmazottak	37	32	31
Szakmunkások	30	33	37
Betanított és segédmunkások	29	48	23
Középiskolások	20	48	32
Szakmunkástanulók	31	36	33
Nyugdíjasok, háztartásbeliek	32	37	31
Összesen	31	37	32

3. „A második világháború” vagyis a jelenbe ívelő múlt, túlnyomórészt más népek történetén keresztül ábrázolva, igen széles földrajzi határok között. *Solohov* Emberi sorsa-a, *Szimonov*, *Heller*, *Knigh*t, *Ma*iler egy-egy műve áll a legolvasottabb művek élén, realista és modern művek, de nagyon olvasottak a dokumentum jellegű visszaemlékezések is.

A történelmi témájú olvasmányok e három típusát hozzávetőleg azonos arányban kölcsönzi a közművelődési könyvtárak olvasótábor. Az egyes olvasórétegek azonban eltérnek ettől az átlagtól, és éppen ez az eltérés jellemzi érdeklődésük sajátosságát. (Ld. a táblázatot.)

A táblázatban kiemeltük az átlagot magasan felülmúló értékeket. Ezek szerint a „jelenbe hajló múlt” témáját minden más elé helyezik az értelmiségiek és — bár nem ilyen határozottan és jellegzetesen — a szakmunkások is. Úgy látszik, hogy a jelen felé ívelő témánál az alkotó jellegű munkát végzők érdeklődése találkozik, akár szellemi, akár fizikai munkakörben dolgoznak. Velük ellentétes irányú érdeklődés, a „távoli múlt” kedvelése jellemzi az alkalmazotti réteget. (Mintánkban ezek nagy része üzemi adminisztrátor.) A régmúlt kedvelésében rajtuk kívül egy réteg emelkedik még az átlag fölé: a nyugdíjasoké.

Az újkori-magyar téma iránti érdeklődésben sajátos módon két réteg találkozik: a középiskolai tanulók és a nem szakképzett munkások. A szakmunkástanulók érdeklődése a középiskolások és a szakmunkások között helyezkedik el: a középiskolásokhoz köti őket az újkori-magyar téma iránti vonzalmuk, de nyitottak a legújabb kor iránt is.

Ha tehát az érdeklődést tükröző olvasmányválasztást a témák felől közelítjük meg, azt látjuk, hogy a középiskolások, a szakmunkástanulók és a szakképzetlen munkások körében egyaránt az újkori-magyar téma uralkodik. Ez korántsem jelenti azt, hogy ugyanazokat a könyveket is olvassák. Az azonos téma megközelíthető a klasszikus irodalom és a mai ifjúsági irodalom alkotásain keresztül. A klasszikus és az ifjúsági irodalom részesedési aránya a történelmi olvasmányokból a középiskolásoknál 29%—10%; a szakmunkástanulónál 13%—29%; a betanított és a segédmunkásoknál 25%—21%.

Tanulságos megfigyelnünk, hogy az iskola nemcsak közvetlenül, átadott műveltséganyagával hat, hanem áttételesen is, az általa nyújtott társadalmi perspektívák révén. Azok, akik a középiskolát elvégezték ugyan, de a továbbiakban bezártul előtűnik a továbbtanulás útja, elsősorban a „távoli múlt” csoportba tartozó műveket kölcsönözték (36%) s legkisebb arányban a „jelenbe ívelő múlt” könyveit (31%). Velük szemben azok, akik főiskolán tanulhattak tovább, elsősorban a jelenhez közelítő csoportot igényelték (43%), és utolsósorban a távoli múltat (27%).

Summázás

Adataink alapján megkísérrelhető a történelmi olvasmányok iránti érdeklődés összefüggő folyamatának felvázolása.

A személyiség kibontakozásának korszakában, a tanulóévek alatt, mely általában egybeesik az olvasási kultúra kialakulásával is, a figyelem erőteljesen a történelem felé fordul, s azon belül elsősorban a nemzeti múlt újkori eseményei felé. Ez a nemzeti tudat, a „mi-tudat” kialakulása szempontjából törvényszerű folyamatnak látszik. Később, mikor e korszak ismerete az egyén műveltségének részévé vált, a figyelem iránya megváltozik. Azoknál azonban, akik — általában hiányos iskolázottságuk miatt — e kor irodalmát nem tették valamilyen formában magukévá, felnőtt korban is megmarad az ilyen irányú érdeklődés.

E történeti korszak „asszimilálása” után a történeti érdeklődés két alapvető irányát figyelhetjük meg. A kvalifikált munkakörben dolgozók, feltételezhetően alkotóbb jellegű munkát végzők (értelmiségiek, szakmunkások) és a társadalmi munkamegosztásban maguk előtt nagyobb távlatot látók (egyetemisták, főiskolások) érdeklődésében nagyobb arányban kapnak helyet a mai társadalom kérdéseivel közvetlenül foglalkozó művek, történelmi érdeklődésük pedig a jelenbe átvetető közelmúlt irányába fordul. Velük szemben a kevésbé alkotó jellegű munkát végzők figyelme a távoli múltra és a művelődéstörténeti érdekességekre, gyakran kuriózumokra irányul.

Idősebb korban a történelmi érdeklődés reneszánsza következik be: mennyiségiileg megújul és minden korábnál erősebbé válik. A mai idős nemzedéknél a kedvelt téma ismét a nemzeti múlt. Ezt számos okkal magyarázhatjuk.

*

Következtetésem, melyeket itt megfogalmaztam, nem lépnek fel a véglegesség igényével. Bár egy kutatási szakasz eredményeire épülnek, nem lezárásnak, inkább további kutatások előfeltételezéseinek kell őket tekintenünk.

Katsányi Sándor

Közönségkapcsolat, közvéleményformálás

A magyar könyvtárak az utóbbi évtizedekben funkciójuk gyakorlása közben számos olyan jellegű munkát végeznek, melyek egyértelműen a közönségkapcsolatok körébe tartoznak. Az elismerten jó könyvtári munka feltételezi például a személyes kapcsolatok, a személyhez szóló könyvajánlás gyakorlatát, a türelmet, a jó modort, a figyelmességet, a rendszeres sajtókapcsolatokat, a csoportos foglalkozások: ankétok, viták, író-olvasó találkozások, olvasómozgalmak időnkénti programjait stb. — ezért sokan úgy gondolják, hogy nálunk nem szükséges ezzel, az egyébként nyugatról származó kapcsolatszervezési kérdéssel külön is foglalkozni.

Alig van olyan könyvtári munkakör, amelyben a könyvtáros közvetlenül vagy közvetve ne érintkezne a közönséggel. De vajon korunkban, a „tömegkommunikáció korszakában” *megfelelnek-e még a régi kapcsolatszervezési módszerek?* Elégés-e ha a könyvtáros a régi, bár eddig jól bevált módon tájékoztatja az olvasókat, vagy ajánlja a könyveket? Általában elegendő-e, ha mai eszközökkel ugyan, de a régi megszokott tartalommal hirdetnek, publikálnak, reklámoznak vagy tájékoztatnak? A tájékoztatás, a propaganda- és reklámtevékenység területén jártas könyvtárosok szerint: nem! Egyöntetűen vallják, hogy e feladatok korszerű megoldása, hatékonyságuk növelése feltételezi a mai, *modern közönségkapcsolat* elméletének és gyakorlatának ismeretét.

A közönségkapcsolat fogalma

A közönségkapcsolat nem fedi sem a tájékoztatás, sem a propaganda, sem pedig a reklám fogalmát. Jelen van mindhárom tevékenységben, de nem azonos velük. Ha a közönségkapcsolat fogalmán csak azt értjük, amit a szó eredeti jelentése tartalmaz, akkor a szűk körű értelmezés hibájába esünk. A meghatározás másik véglete egy közgazdasági könyvből olvasható, ahol a német szerző aprólékos gondossággal két oldal terjedelemben ismerteti a szó meghatározását, majd csaknem 100 oldalon át a meghatározás magyarázatát adja. A könyvtári munka szempontjából elég, ha a legelső, még a század első negyedében írt híres elméleti munka, a *Bernays-féle tömör meghatározás* (Bernays, Edward L.: *Crystallizing Public Opinion*. New York, 1923.) és a hozzánk is eljutott legfrissebb kötet (Rice, Betty: *Public relations for public libraries. Creative problem solving*. New York, 1972.) alapján próbáljuk a fogalmat meghatározni.

A „közönségkapcsolatok” (public relations) a közönség és valamilyen intézmény közötti viszonyról foglalkozó elmélet- és tevékenységrendszer. Magatartásformáló és -módosító irányelv, amely feltételezi a kétoldalú (visszacsatolásos) kapcsolatokat. Elemei: a közönség ősinte tájékoztatása; az intézmény és a közvélemény közötti bizalom megteremtése, fenntartása; a tervszerű tájékoztató; az igények felkeltése és kielégítése.

A közönségkapcsolattal foglalkozó külföldi és hazai művek gazdasági és kereskedelmi (főként értékesítési) szempontból vizsgálják a public relations kérdéseit. Csak a legutóbbi években adtak ki két olyan angol nyelvű könyvet, amely a könyvtárosok számára készült. De ezek is elsősorban az amerikai életforma gazdaságcentrikus problémáira keresik a megoldást a közönségkapcsolatok segítségével. Ezért a különböző magyarázatokból csak azokat említjük, amelyek tudományosan is helytállóak és segítik a hazai könyvtárügy fejlődését. A meghatározás néhány eleme viszont tükrözi a magyar könyvtárosok eddigi kapcsolatszervezési munkáiból leszűrt következtetéseket. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ugyanis az elmúlt évben több alkalommal vitát rendezett a különféle könyvtári fórumokon (propagandisták munkaértekezletein, továbbképzési tanfolyamokon a témakör kérdéseiről) és a könyvtári alkalmazás szükségességéről.

Az alapelvek egyike a társadalom és az intézmény közötti viszonyra és az intézménnyel szemben támasztott igényekre vonatkozik. Számunkra az utóbbi a fontos.

A könyvtári intézménynek önmagáról — a társadalom tagjaiban — olyan kép (image) kialakítására kell törekednie, amelynek megléte esetén a *közönség megbízik a tevékenységében*. Aki például tájékoztat, annak tökéletes pontossággal és etikai alapon kell dolgoznia. Aki kiadványokat készít, vagy aki közvetlen kapcsolatba kerül az olvasókkal, annak igyekeznie kell, hogy megnyerje az olvasó bizalmát. De ezek végrehajtásához nem elég a jó ösztön. Tudjuk, hogy a korszerű információs rendszernek két iránya van: Az aktív *tájékoztatás* az információ kifelé áramlása. A másik a beérkező információk csatornája, a *tájékoztató*. E visszacsatolásos („viszonylagos”) módszer lényege a tervszerűség és az információs rendszer szervezette-sége. Módszere: egyrészt a nyilvánosság tájékoztatása minden fontosabb eredmény-

ről, eseményről, szolgáltatásról stb., másrészt a vélemények és igények begyűjtése, feldolgozása és alkalmazása. A közönségkapcsolat elve szerint tehát állandóan vizsgálni, kutatni kell a környezet változásait, új igényeit, javaslatait. (A kutatást csakis felkészülten, tudományos módszerekkel lehet elkezdni. Irányításában nagy szerepe lesz a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztályának vagy a Magyar Rádió és Televízió Kommunikációs Kutatóintézetének.)

A közönségkapcsolat a könyvtárügyben

Az elmondottakból következik a másik fontos alapelv: a közvélemény bizalmának megszerzése. Ez jelen van a könyvtárak célkitűzéseiben is. „Szondázni a terepet — írja Harold Roth, amerikai könyvtártudós a public relations-szal foglalkozó tanulmányában — azaz eljutni a társadalom minden rétegéhez, hogy ellássuk a szükséges szolgáltatásokkal. E tekintetben tehát a nyomasztó probléma még mindig az, hogy felismertessük az emberekkel: a könyvtár nyújthat valamit a számukra; képes és hajlandó elvégezni azt a munkát, amelyre nekik szükségük van. Látom, hogy mind több és több információt igénylő terület alakul ki... Szélesebb körben kell elfogadtatni a könyvtárat, mint a közművelődés központi letéteményesét, ... és együtt kell működni minden szinten más intézményekkel ahhoz, hogy hatékonyan szolgálhassuk a közönséget.”

A könyvtárakban a bizalom megszerzésének célja az olvasótábor és az olvasáskultúra növelése. Az 1970-es III. országos könyvtárügyi konferencia tézisei megállapították, hogy a korszerű magyar könyvtár tevékenységének súlypontja a *tájékoztatás* felé tolódott el. Egyre nagyobb szerepet játszik az intézmények közötti együttműködés, a szolgáltatások egymásra épülő, egymást kiegészítő rendszere.

Igen érdekes és figyelemre méltó a szovjet könyvtárügy közönségkapcsolati helyzete is. Az SZKP Központi Bizottságának 1974. májusi határozata (Könyvtáros, 1974. 10. sz.) megállapítja:

„Kiszélesedett a tudományos-műszaki, a szak- és közművelődési könyvtárak propagandatevékenysége a tudomány eredményeinek és a legjobb munkamódszereknek az elterjesztésére, a tudományos életben és a termelésben dolgozók tájékoztató-bibliográfiai kiszolgálására. Megszilárdult a könyvtárak kapcsolata a tudományos-műszaki tájékoztatás szerveivel. ... A könyvtárak alaposan tanulmányozzák és tökéletesebben elégítik ki az olvasók igényeit.”

A határozat itt már az információs folyamat visszacsatolásos módszerére utal. Később, bírálatként és már az új feladatok kijelölése céljából megjegyzi, hogy a könyvtárak „a propagandában nem használják fel eléggé a sajtót, a rádiót és a televíziót”. ...

Eszközök és módszerek

A közönségkapcsolati eszközök többsége megegyezik a propaganda eszköztárával. Csak a felhasználás módja — és természetesen a tartalom — jelzi, hogy a közönségkapcsolat, vagy a propaganda körébe tartozik-e a kérdéses eszköz. A könyvtár nyitvatartási idejéről vagy a szolgáltatásokról szóló *hirdetés* például nem eszköze a közönségkapcsolat tevékenységének. De, ha kivételesen arról szól a hirdetés, hogy „a lakosság kívánságára ezentúl vasárnap délelőtt is nyitva lesz a könyvtár olvasóterme”, akkor ez a forma már a közönségkapcsolat módszerét valósítja meg. A *sajtó, rádió, televízió* könyvtári vonatkozású publikációi már „vérbeli” eszközök. Általános szabály, hogy minden alkalmat, minden hírértékű eseményt (évfordulót, rendezvényt, a könyvtár segítségével elért eredményt stb.) fel kell használni a közönség érdeklődésének, bizalmának megnyerésére. A *könyvtári nyomtatványok*, kiadványok, a levelezés stb. és a *kiállítások* is lehetőséget nyújtanak a közönségkapcsolat jó működéséhez.

A legértékesebb eszköz, illetve módszer a *személyes kapcsolatok* tudatos ápolása. Számtalan változata van, kezdve a könyvtárosok szolgáltatásuktól, a telefon-tájékoztatások, beszélgetések udvarias hangjától, egészen a könyvtárlátogatások megszervezéséig. E feladatok megvalósításában lényeges szempont a szocialista, humanista szemlélet érvényesítése, ami egyébként is társadalmi rendszerünk és könyvtárpolitikánk alaptervezetéből fakad. De így van ez a gyakorlati munkánkban is? — Mindenki nézzen szét a saját portáján, mert úgy gondolom, sok még a tennivaló.

Összefoglalásként: a közönségkapcsolatnak mint tevékenységrendszernek legfőbb feladata a céltudatos közvéleményformálás a könyvtár elismertetése érdekében. Szemléleti irányelv, amelynek segítségével a könyvtár szolgáltatásaiban és az olvasókkal való kapcsolat minőségében is olyan változás következik be, hogy az intézmény nélkülözhetetlenné válik minden társadalmi réteg, minden egyén számára. Eszközei megegyeznek a tájékoztatás, a propaganda- és a reklámtévékenység eszkö-

zeivel, de módszerében és tartalmában céltudatosan sajátos kapcsolati irányelveire támaszkodik. Új vonása, hogy az eszközök felhasználásánál figyelembe veszi a tudomány és a köznapi tapasztalatok legújabb eredményeit, és humánus beállítottságával küzd a személytelenség és az elidegenedés ellen.

Pelejtei Tibor

Fórum

Csak összehangolt munkával lehet olvasóvá nevelni!

Igen alapos, s a téma minden elvi vonatkozását kimerítő cikkek tárgyalták már e lap hasábjain a közművelődési és az iskolai könyvtárak együttműködésének szükségességét és lehetőségeit. Az MSZMP művelődésügyi határozatai, s az ezek nyomán a közművelődésügy és az oktatásügy szakemberei között, valamint a tantestületekben lezajlott viták arra köteleznek, hogy a kérdést most már teljesen közelről, a *gyakorlat oldaláról* is megvizsgáljuk. Ahhoz, hogy a két könyvtári hálózat valóban összefogjon, s az olvasóvá nevelést az eddigieknél sokkal korszerűbben, alaposabban folytassa, meg kell vizsgálnunk mindkét hálózat mai adottságait, a fejlesztés irányát, s le kell számolnunk egy-két illúzióval saját munkánkat illetően, de egy-két előítélettel is, egymás tevékenységét vizsgálgatva.

Nevelésről van szó. Tudomásul kell vennünk, hogy ez csak akkor lehet eredményes, ha módszeres, ha tervszerű, ha személyre szabott. Ilyen módon csak az iskola tud igazán nevelni. Az iskola tanít meg írni-olvasni, s kelti fel (vagy nem) a vágyat az olvasásra, s ennek nyomán jut el (vagy nem) a tanuló a közművelődési könyvtárba is. Csak az iskolában vannak meg a lehetőségek a közös ráhatások egymásra épülő rendszerére. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban egy ismert felmérés tapasztalatait: „... az olvasó vagy nem olvasó család jelenthet pluszt vagy mínuszt a középiskolások olvasásának kialakulásában, de a középiskola e hatásoktól függetlenül is képes olvasót, mégpedig tisztességes szintű olvasót nevelni tanulóiból...” „... Mintasokaságunk könyvvél-olvasással való kapcsolatának legfőbb meghatározóját a középiskola végzésének, illetve elvégzésének tényében kell keresnünk...” (Gereben Ferenc: A középiskolások fiatalok és a könyv. 1968. KTKK) A közművelődési könyvtár azokat nevelheti tovább, akik már annyira olvasóvá nevelődtek, hogy felkeresik, a szolgáltatásait igénybe veszik. Ez a döntő különbség, s ez határozza meg a két hálózat sajátos állománygyarapítási, módszertani feladatait. Röviden: az iskolának a beszerzésben nem a sokféleség, a „mindenből legalább egyet” elvét kell érvényesítenie, hanem az alapvető könyvek (kézikönyvek, kötelező és ajánlott olvasmányok, szemléltetésre alkalmas és munkaeszköz jellegű művek) nagy példányszámban való vásárlására kell törekednie, hogy minden iskolafokozatban minden tanuló kezébe vehesse a legfontosabb könyveket, s használatukat megtanulhassa. Ez minden pedagógus alapvető céljainak és módszereinek egyike kell legyen.

A közművelődési könyvtár gyűjtőköre sokkal tágabb, szolgáltatásai pedig azokon a pontokon egészítik ki az iskolai könyvtárét, ahol a módszerekben lehetőség nyílik az érdeklődés ébrentartására, az iskolában szerzett ismeretek elmélyítésére, sokoldalúbbá tételére. (Ankétok, író-olvasó találkozók, az irodalom olyan tartományainak felfedezése, amelyekre az iskolában nincsen elég idő, vagy az iskolatípus nem nyújt elég lehetőséget stb.)

A fenti kérdésekben a gyűjtőköri elhatárolás talán a könnyebb. (Végül is nem baj, ha az alapállomány kialakítása után egyéb, érdekes, hasznos könyvet is vásárolnak ott, ahol erre pénz és hely van.) Itt az *alapprobléma a bestseller*, a lektűr, a félponyva és a ponyvairodalom vásárlása. Az iskolákban — egyes szakmunkásképző intézeteket kivéve — ilyen könyveket nem vásárolnak. Az iskolák tudják, hogy a ponyva nem vezet sehova, mert aki erre rászokik, annak már igen nehéz a jó könyvek iránti igényét felkelteni, s az esztétikai élmény befogadására képessé tenni. A lektűr, a ponyvát az iskola nem népszerűsítheti, nem terjesztheti. Felvetődik a kérdés: ha a közművelődési könyvtár valóban nevelni akar, miért nem teszi ugyanezt? A különféle ízlésmérési adatok riasztó adatokat közölnek. (Tánczos Gábor: Mit olvasnak a fiatalok? 1970. Tankönyvkiadó; Ízlés és kultúra. 1974. Kosuth; Filep Tibor: Mit olvasnak és mit nem olvasnak a könyvtárakban? = Hajdú-Bihari Napló, 1975. január 26.)

A közművelődési gyermekkönyvtárak és gyermekrészlegek állománya általában igen jó. A hazánkban fellelhető gyermekirodalmon kívül tartalmaz kézikönyveket

és válogatást a felnőttek irodalmából. Ahogy azonban a 14. életévét betöltő ifjú elhagyja a gyermekkönyvtárat (de ha a gyermekpolc kis könyvtárban egy helyiségben van a felnőttek könyvespolcaival, már sokkal előbb is), a *felnevelésben nyugodtan válogathat* a Rejtő, Berkesi, Chandler, Szilvási stb. könyvekből. Ha „csak” Gárdonyi, Mikszáth, Moldova műveket találna, hogy „érdekeseket, szórakoztatókat” említsek, ezeket olvasná. Igaz, hogy az előbb említett könyvekhez az olvasó vásárlással és a baráti kör révén is hozzájuthat, de miért propagáljuk őket intézményesen? Azzal ugyanis, hogy a polcra tettük, már ajánlottuk. Lehet, hogy a jó irodalom megszerettetése sokkal nehezebb feladat, és statisztikailag kevésbé mérhető, de ha valóban nevelni akarunk, előle nem lehet kitérnünk. A két könyvtár hatása, az iskolai és a közművelődési csak így épülhet egymásra, így erősítheti egymást. A közművelődési könyvtár saját munkáját nehezíti, ha a *beszerzéssel lerombolja azt, amit a módszerekkel elérni kíván.*

A gyűjtőkörülményeknél is nehezebb és bonyolultabb a *módszerek* problémája, ami mögött lényegében a szakképzettség, illetve annak hiánya húzódik meg. Itt lehet a legtöbb esetlegesség, egyénieskedés. Mivel a könyvtárosi képesítés az iskolai könyvtárosok számára nincs kötelezően előírva, nagy többségükben nem is tudják, nem is értik ezt a munkát. A könyvtáros-ismereteket meg lehet szerezni, de erre társadalmi munkás könyvtárosokat vajmi nehéz kötelezni (olykor nem is lehet). Ez azonban alapvetően meghatározza az egész hálózat helyzetét. A főhivatású könyvtáros beállítását az iskolákba az „*Irányelvek*” is csak lehetővé teszik, de nem írják elő kötelezően. Hol vagyunk akkor az ilyen kívánalmaktól, hogy a könyvek ETO szerinti szakrendben álljanak a polcon, s legyen az iskolában használható katalógus! Pedig ezekkel a legegyszerűbb könyvtárhasználati ismeretekkel éppen az iskolai könyvtárnak kellene a gyermekeket felvérteznie. A Hajdú-Bihar megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet például igen tiszteletreméltó erőfeszítéseket tesz arra, hogy az iskolai könyvtárosok elvégezzék az OPKM által szervezett alapfokú könyvtárosképző tanfolyamot. A nem főhivatású könyvtárosok között azonban igen nagy a cserélődés. A másik szorító gond az, hogy ez a tanfolyam, a könyvtári munka minden területére egy előadást és egy gyakorlatot számítva (egy-egy területre 4—6 óra jut összesen), csak a technikai minimumot nyújtja. Jó lenne a tanfolyamidő tartalmát legalább kététesre tervezni, s a főhivatású könyvtárosok számára ráépíteni egy kb. másfél éves szaktanfolyamot. (A nyugdíjas pedagógusok könyvtári munkába állítása éppen a képesítés megszerzése miatt ütközik nehézségbe.)

A közművelődési könyvtárakkal szemben viszont vitathatatlan előnye az iskolának, hogy bennük — kevés kivétellel — a neveléssel foglalkozók mind gyakorló pedagógusok. Ha az iskolai könyvtárosok szakmailag nem is képzettek, de ismerik a pedagógiai munkát, a tantervi követelményeket, az életkori sajátosságoknak megfelelő didaktikai eljárásokat. Ez az, amiben a közművelődési könyvtár szegényebb. Álljanak itt összehasonlításképpen a számok: Debrecen iskolai könyvtárosai közül csak egy rendelkezik felsőfokú, mindössze kettő középfokú könyvtárosi képesítéssel. Azok közül a közművelődési könyvtárosok közül, akik közvetlenül foglalkoznak az olvasókkal, hét könyvtárosnak van pedagógus képesítése, de csak kettőnek van számottevő pedagógiai gyakorlata. Tehát Debrecenben a városi és a megyei könyvtár 9600 gyermek- és ifjú olvasójával (a tanyai letéti könyvtárakat nem számítva) alig foglalkoznak gyakorló pedagógusok.

Annak oka, hogy a közművelődési könyvtár a fiatalok számára mégis ennyire vonzó, elsősorban az ott folyó munkának az iskolainál sokkal jobb tárgyi feltételeiben keresendő. Módszertanilag is van azonban egy óriási előnye az iskolai könyvtárakkal szemben: az olvasó nem áll a könyvtárossal olyanfajta függőségi viszonyban, mint a tanuló az iskolában tanító pedagógus-könyvtárossal. A közművelődési könyvtáros nem ad rossz jegyeket, nincsenek nála feljegyezve a tanuló „vétségei”. Az iskolai olvasóvá nevelésben éppen ezen a területen van szükség alapos szemléletváltásra: a tanórái kötelező könyvhasználat mellett meg kell teremteni az *iskolai könyvtárak szabadabb, vonzóbb légkörét* is. Ahol ez megtörtént, ott a tapasztalatok a legjobbak. Éppen azok a tanulók „mernek” leginkább megnyilatkozni, akik a tanítási órán gátlásosak, „keveset mutatnak”.

A *könyvtárnak a pedagógiai munka egyik legfőbb területévé kell válnia.* Ez pedig csak a pedagógiai és a könyvtári módszerek tervszerű egyeztetése alapján lehetséges. A közművelődési könyvtárnak törekednie kellene arra, hogy az ifjúsággal foglalkozó könyvtárosok pedagógiai tudást és gyakorlatot szerezzenek.

Feltétlenül fontos lenne olyan iskolai báziskönyvtárakat létesíteni, amelyekben a gyakorló pedagógusok szert tesznek a könyvtári szakismeretekre, tapasztalatokat szereznek az olvasóvá nevelésben, de amelyek a közművelődési könyvtár számára is állandó tapasztalatcsere-alkalmat teremtenek. Igen fontos lenne a tanítási órák rendszeres látogatásával, a tantervi követelményekről, az időszaki pedagógiai, okta-

táspolitikai kérdésekről szóló előadásokkal emelni a közművelődési hálózat munkatársainak pedagógiai kulturáltságát. Ne csak a pedagógusok menjenek el tanítványaikkal a városi és a községi könyvtárakba, hanem találjuk meg annak módját, hogy — különösen ott, ahol pedagógus továbbképzési intézet, kabinet működik — a közművelődési könyvtárosok is rendszeres látogatói legyenek az iskoláknak.

Akadnak már rá jó példák — s általánossá kellene tenni ezeket —, hogy az iskolai és a könyvtári munkaterveket az olvasóvá nevelés vonatkozásában egyeztetik. Így ki lehetne küszöbölni a sok ötletszerűséget, átfedést, s a két intézményrendszer munkája egymásra épülhetne. Hajdú-Bihar megyében a megyei könyvtár és a Megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet könyvtára igen jó együttműködési tervet dolgozott ki, de e téren ez is kiegészítésre szorul.

Az általános iskolákban pár év múlva talán jótékonyan fogja éreztetni hatását, hogy a tanárképző főiskolán tanári szakkal együtt könyvtárosi képzés is szerezhető. Talán. Mert az ELTE könyvtárszakáról vajmi kevesen kerülnek iskolai könyvtárba. A felsőfokú könyvtárosi képzéssel rendelkező tanárok számára a tudományos könyvtárakban sokkal kedvezőbbek a lehetőségek. Meg kell azt is szintén vizsgálnunk, miért nem vonzó a pedagógusok körében az iskolai könyvtár, s a gyakorló pedagógusok — bár sokan elhagyják a pályát —, miért nem kíváncsnak a közművelődési könyvtárak olvasószolgálati részlegeibe?

Az iskolai könyvtárosok jogi helyzete az iskolán belül meglehetősen tisztázatlan. Nincs olyan rendelet, amely rögzítene a tőhivatású könyvtáros kötelező óraszámát, túlóradíját, esetleges óraszámcsökkentését, az önképzésre, felkészülésre fordítható idejét stb. Míg bizonyos helyeken az iskolai könyvtárat színeukra hivatalnak tekintik, az esetek többségében egyetlen ember küszködik a 10—15 ezer kötetes könyvállománnyal, a beszerzéssel, feldolgozással, kölcsönzéssel, tájékoztatással (ez utóbbi a középiskolában a napi munkaidőt szinte teljesen felemészti), katalóguskészítéssel stb. Az iskolai könyvtárakban szinte kivétel nélkül nagy az elmaradás a munkában. Egy jól működő középiskolai könyvtár napi látogatói átlaga 50—80 olvasó. Ennyi olvasót a Debreceni Városi könyvtár fiókkönyvtáraiban általában ket ember lát el, ráadásul ott a beszerzés és a feldolgozás központilag történik. A szakközépiskolák és a szaktantervű osztályos gimnáziumok könyveik jó részét nem vásárolhatják a Könyvtárellátótól. A feldolgozás ilyen körülmények között többnyire még akkor is szakszerűtlen, ha a könyvtáros egyébként ismeri a feldolgozó munkát. Mivel a könyvtáros kötelező óraszámra nincs központilag meghatározva, némely iskolában számtalan, működési körébe nem tartozó munkával bízzák meg, gondolván, ő ügyis ráér.

A közművelődési könyvtár olvasószolgálatára pedagógiailag ma még általában keveset nyújt a pedagógusoknak. Az iskola tervszerű, alkotó pedagógiai légköréhez viszonyítva sok benne az esetlegesség, a pedagógiai dilettantizmus. Kis könyvtárakban a tömegigények kielégítésén felül alig jut idő elmélyültebb munkára. A napi nyolc órából kevés a könyvállomány megismerésére, a szakmai önképzésre fordítható idő. A neveléssel foglalkozó ember idegi megterhelése igen nagy, s itt kevés a regenerálódáshoz szükséges szabadság is. Feltétlenül meg kellene vizsgálni az olvasószolgálati munkatársak nagyobb évi szabadságának, napi munkaidő-csökkentésének kérdését.

Végezetül mindkét hálózat közös gondjáról: a könyvtári munkában, az olvasóvá nevelésben szerzett tapasztalatok rögzítésének, elemzésének, a tanulságok levonásának, a következtetések közzétételének, az ebből adódó közös feladatok megjelölésének kérdéséről is szólnunk kell. Idézzünk itt Kamarás István és Polónyi Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár c. kutatási jelentéséből: „A könyvtárak tevékenységét ... három »szerepkörben« vázolhatjuk fel: 1. A könyvtárak mint olvasmánykölcsönző üzemek... 2. ... mint tájékoztatói centrumok, információs bázisok... 3. ... mint a művelődés társadalmi folyamatának katalizátorai. ... E szerepkörök elvi elkülönítése inkább csak annak a fejlődési folyamatnak a jelzésére szolgál, ... mely ezeket az intézményeket a kiszolgáló munka, a »szerviz« szintjéről a szociológiai-pszichológiai megalapozottságú pedagógiai tevékenység, a »laboratórium« fokára emeli.” (1970, NPI). Enélkül a szociológiai-pszichológiai megalapozottság nélkül nem nevelhetjük a XXI. század számára fiataljainkat. Mindennapi munkánkban sokkal nagyobb szerepet kell kapniuk a méréseknek. Ismernünk kell a valóságot, amit akarunk, s alakítomunkánk eredményeit, hatásait.

A közművelődési könyvtárak statisztikai rendszere egységes, a legfontosabb számszerű mutatók dolgában kimunkált. Az egyes olvasókra, az egyénre vonatkozóan azonban jóformán semmit sem rögzít. Az olvasókkal való egyéni foglalkozásban a könyvtáros itt legfeljebb az emlékeztetőre támaszkodhat. Ez a rendszer nem biztosítja a folyamatoságot, a könyvajánlásban az egyszerűtől a bonyolultabb, a könnyebbtől a nehezebb felé való tervszerű haladást.

Az iskolai könyvtárak kölcsönző füzetei minden olvasó minden olvasmányát rögzítik. Ez sokkal biztosabb támpont az olvasóvá nevelésben, mint a csak a számszerűleg összesített statisztikák. A jelenségek általános irányának felismerésére azonban csak akkor lenne alkalmas, ha folyamatosan összesítenék. Ez az iskolai könyvtárakban nem kötelező. A könyvtárnak csak azt kell jelentenie, mennyi volt a gyarapodás hány olvasó mennyi könyvet kölcsönzött a tanév folyamán. S bár a könyvtárosnak napi munkájához a kölcsönző füzet igen nagy segítséget ad, nem ösztönzi túlzottan az állomány összetételének, a forgalom szakok szerinti megoszlásának mérésére, s a két adat összevetésének a könyvtári munkában való felhasználására.

Tevékenységünknek mindkét hálózatban elemzőbbé, „szociografikusabbá” kell válnia. Kevés a részletezőbb számlálásokon és a szondázásokon alapuló eredmény a kezünkben. Pedig „... érdemes időt és munkát áldozni az ilyen vizsgálódásra, mert a feltételezések csak bizonyítás árán értékelhetők társadalmi szinten...” (Arató Attila: Gondolatok az „Olvasó népért” mozgalom indulása alkalmából. = Alföld, 1969. 1. sz.) A szociológiai jellegű könyvtári munka azonban jól képzett könyvtárosokat s számukra sokkal kevésbé hajszás, az alkotómunkára megfelelőbb munkatempót, kimunkáltabb módszereket kíván.

A fentiekben leírt számos kérdés pedig sokkal gyorsabb ütemű fejlesztést, s addig is, azzal egy időben is mindkét hálózattól *szemléletváltást* sürget. A már eddigi jó példákat alapul véve, közös teendőink felmerését, minél gyorsabb kimunkálását, a közös cselekvést követeli meg közös feladatunk, az olvasóvá nevelés érdekében.

T. Szabó Judit

középiszkolai könyvtári szakfelügyelő
Debrecen

Jubilál a Lenin Könyvtár

A moszkvai Lenin Könyvtár az idén ünnepli 50. évfordulóját annak, hogy felvette Lenin nevét. A könyvtárat a múlt században alapították. Az egykori Rumjancev közkönyvtárnak az elmúlt félszázad alatt megnőtt a területe és könyvállománya, amelyben 300 ezer példány ritka kiadvány található. Ezekből rendeztek kiállítást a jubileum alkalmából. (A Lenin Könyvtár fennállásának száz éves jubileuma alkalmából a Könyvtáros 1962. júniusi számában megemlékezés jelent meg, melyben részletesebb összefoglalás olvasható a könyvtár 1917 előtti történetéről, valamint 1945 utáni fejlődéséről. — A szerk.)

Kiállították egyebek között az Isteni színjáték első illusztrált kiadásának eredeti példányát Botticelli rajzaival, az első szláv fóliánsokat, amelyek közül kiemelkedik Iván Fjodorovnak, az első orosz könyvnyomdásznak Apostola, az első orosz újságot, amely 1703. január 2-án jelent meg Vedomosztyi címmel, továbbá Giordano Brunónak még életében megjelent műveit és Dickens első angol kiadásait.

A könyvtár 210 nyelven írott, mintegy 28 millió könyvet, folyóiratot, újságot, kéziratot őriz. A Lenin Könyvtár az értékes kiadványok számát tekintve nem áll vezető helyen a világ legnagyobb nemzeti könyvtárai között. Ez fiatalságával magyarázható. (Még az Egyesült Államok kongresszusi könyvtára is egy félszázaddal idősebb.) De látogatottságát, az ál-

tala kézbeadott művek, dokumentumok számát tekintve nehéz hasonlót találni.

A Lenin Könyvtárt naponta 10 ezer olvasó látogatja; közöttük megtalálhatók a legkülönbözőbb érdeklődési körű és korosztályú emberek: az iskolástól a nyugdíjasokig, a munkásoktól, a neves tudósokig. Ha valaki vasárnap akar bejutni a könyvtárba, korán kell kelnie és nyitás előtt érkeznie, különben nehezen kap helyet a 22 nagy befogadóképességű olvasóterem valamelyikében.

A könyvtár a nemzetközi kiadványcserére évente mintegy 200 ezer külföldön megjelent kiadványt kap, és körülbelül egymillió szovjet könyvet, folyóiratot, újságot, mikrofilmet küld szerte a világba. A világ 102 országának szervezeteivel működik együtt. Mivel naponta 2 ezer új könyv és 5 ezer újság érkezik a Lenin Könyvtárba, feltételezhető, hogy a század végén a jelenlegi állománya megduplázódik. Hol tárolják ezt a rengeteg kiadványt? Miként kerülhet el, hogy az ember el ne süllyedjen a hatalmas áradatban? Ilyen és hasonló problémák foglalkoztatják a Lenin Könyvtár munkatársait és tudományos tanácsát. Egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a gépesítés, különösen az elektronikus számítógépek alkalmazása a könyvtári munkában. A közeljövőben átadják rendeltetésének a könyvtár új épületgyűjtését, ahová többmillió kötetet költöztetnek át.

Maja Sebentova

Egy járás az 1975. évi olvasási programért

A felszabadulás 30. évfordulójára meghirdetett olvasási program az elmúlt évek hasonló akcióihoz képest kétségtelenül a legjobb módszertani lehetőségeket kínálja a könyvtárak számára. A program nem uniformizálja az intézmények, könyvtárak ajánlótevékenységét, a megvalósítás lehetőségeinek gazdag választékát sorolja fel. Ezekkel a lehetőségekkel könyvtárunk, a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár többféle módon élt.

Először is helyi programot, felhívást jelentetett meg. E tájékoztató címe *Olvasási program és pályázat*. A pályázat szó arra hívja fel a figyelmet, hogy jutalmakat nyerhetnek a programban részt vevő olvasók. Szintén a címlapon utaltunk a sorsoláson nyerhető 5000 Ft értékű *könyvjutalomra, valamint a használati cikkekre, műtárgyakra, amiket már a szervezőmunka elején sikerült e célra megszerezniünk*.

Négyféle program — jutalomsorsolás

Tájékoztatónk többféle lehetőséget kínál az olvasási programban való részvételre. Legegyszerűbb feladat az egy-egy elbeszélés kapcsán havonta közölt *irodalmi totó* megfejtése. A *felszabadulás nyomában* című programban részt vevő olvasóknak a felszabadulás eseményeit tükröző válogatott szépirodalmi és ismeretterjesztő művekből kell olvasmányukat kiválasztaniuk. (Ily módon kívánunk az évfordulóra megjelenő újabb kiadványoknak is gyors népszerűséget teremteni.) A *30 év — 30 könyv* c. pályázati lehetőség az ismert 90 mű közül 6 könyvet kínál elolvasásra.

Végül a *Vallomás a könyvről* program keretében az olvasó az előbbi témakörök valamelyikében való elmélyedés után a számára legjobban tetsző könyvről elmondja véleményét. Ennek módja lehet kérdőív alapján folytatott beszélgetés (interjú), vagy a kérdőív írásos megválaszolása. Bár az olvasók „beszámoltatásának” ez is egyik lehetősége, e vállalás meghirdetésével elsősorban olvasáselőmozdító munkánkhoz kísérelünk meg önkéntes interjúalanyokat toborozni. A művek elolvasását igazoló bizonyítékok, dokumentumok gyűjtése és adminisztrálása eddig is legkényesebb mozzanata volt az országos hatókörű pályázatoknak. A központilag javasolt interjúk, csoportos foglalkozások

természetesen nem terjedhetnek ki minden résztvevőre, ezért felhívásunkban már közöltük, hogy az olvasott művekről egy, a könyvben elhelyezett kis formanyomtatvány kérdéseire (tetszett — nem tetszett, miért?) néhány mondatos választ kell adni.

A már eddig összegyűlt válaszok is hasznos, a könyvajánló munkában közvetlenül kamatoztatható tanulságokat ígérnek. A pályázók egyébként pontokat gyűjtenek: az irodalmi totó megfejtői alkalmanként 1 pontot kapnak, az ajánlott könyvek elolvasása — válaszadással — 2—3 pontot ér, a „vallomásért” 4, a rendezvényeken való részvételért 3 pont jár. A pontozást az olvasószolgálat végzi a nevezési lapokon, amelyeken a részvételi formák fel vannak sorolva. A nyilvános sorsoláson majd minden pályázó pontjainak arányában vesz részt, tehát kevesebb ponttal is nyerhet értékes jutalmat. E módszerrel a kevesebbre vállalkozó olvasóinknak próbáltunk kedvet csinálni, viszont az értékes díjakért mindig szívesen versenyre kelő, szinte „hivatásos” pályázók kis csoportjának nyerési esélyeit bizonytalanabbá tettük.

Szervezés a város és a járás összes könyvtárában

Az így kialakított helyi olvasási program ajánlása, szervezése a város egész területére — intézményekre, vállalatokra, üzemekre — kiterjed. Abból a gondolatból kiindulva, hogy az egységes helyi olvasómozgalom módszertani irányítója, szervezője a viszonylag legjobb működési feltételekkel rendelkező közművelődési könyvtár lehet, a pályázati lehetőségeket azonos módon szerveztük meg a két középiskola s a szakmunkásképző intézet könyvtárában, a honvédség könyvtárában, a Hűtőgépgyár, az Aprítógépgyár önálló szakszervezeti könyvtárában, a szakszervezeti körzeti könyvtárban, valamint néhány jól működő szakszervezeti letéti és városi fiókkönyvtárban. E könyvtárakat elláttuk a megfelelő nyomtatványokkal, plakátokkal, azonos módon alakítottuk ki a pályázati műveket bemutató ajánlópolcokat. A Hűtőgépgyár könyvtára számára — a könyvtárt kiadóként feltüntetve — némileg módosított tájékoztatót adtunk ki. A pályázatban szereplő műveket színes borítócsíkokkal láttuk el, ezeken rövid nyomtatott felhívás szerepel.

Az irodalmi totó szövegét minden könyvtárnak havonta megküldjük, s ott az olvasóteremben (vagy egyéb helyiségben) elhelyezett állandó plakáton csak a kérdéseket, valamint a kifüggesztett, helyben elolvasható műveket kell cserélni. Az *elbeszélések kiválasztásában segítségünk te sietett a Szolnok megyei Néplap: vasárnapi mellékletében 30 év irodalmi termését reprezentáló novellákat közül*, s így a megfajtott részére nagy példányszámban tudjuk közzétenni az elbeszélést. A totó egyébként havonta megjelenik a városi műsorfüzetben s a Hűtőgépgyár üzemi lapjában. Havonta 400–500 megfajtott gyűlt eddig össze, alkalmanként 30 könyvet sorsolunk ki a megfajtott között. Az olvasási program feladatait beépítettük a művelődési központ által a szocialista brigádok és az ifjúsági klubok részére szervezett vetélkedők anyagába. Ezt megelőzően tájékoztatónkkal személyesen kerestük fel a vállalatok, üzemek vezetőit, a szocialista brigádok versenyezőit. Sikerült elérni, hogy a kulturális vállalatok teljesítése során számon kérik majd az olvasási programban való részvételt. E brigádok — pontokat érő — könyvtárátogatásaira adnak lehetőséget a könyvtárunk kiskalóriájában rendezett színvonalas képzőművészeti kiállítások. Ilyen alkalmakkor részletes tárlatvezetésre is lehetőségünk nyílik. A pályázat jó hírvérese lesz az a kiállítás, amelyet a kép-

zőművészek által díjazásra felajánlott festményekből és grafikákból fogunk rendezni a nyár folyamán, s amelynek teljes anyagát még év közben kisorsoljuk a 30 év — 30 könyv programot teljesítő olvasók között. (Az olvasási program folyamatosságára, színességére törekszünk az irodalmi totóval, illetve irodalmi rendezvénysorozatunkkal is.)

Nem kis gondot okozott a pályázat megszervezése a járás területén s a gyermekkönyvtárakban. A községi könyvtárak és a gyermekrészlegek számára — saját kiadványukként — programfüzetet, nevezési lapot stb. jelentettünk meg, s a járási hivatal közreműködésével közös alapot hoztunk létre a nyeremények vásárlására. A felszabadulásról szóló felnőtt és ifjúsági könyvekről ajánló jegyzéket adtunk ki. Ez a sokrétű tájékozódás után összeállított jegyzék csak eszköz a könyvtáros számára. A felsorolt művek ajánlásakor természetesen figyelembe kell venni a kölcsönző olvasottságát, hogy valóban értékesebb élményekhez juttassa a pályázati művek ajánlásakor. A gyermekkönyvtári programot egyébként olvasótoborzás, irodalmi s rajzpályázat egészíti ki.

Arató Antal

Elemző felmérés helytelen következtetésekkel

Sok örömet okoz a megyei könyvtárak módszertani folyóiratainak átnézése, hiszen gyakran találkozhatunk bennük olyan híradásokkal, amelyek egy-egy könyvtári közösség sikeréről, általánosítható eredményeiről számolnak be. A Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó fokozatosan gazdagodó tartalma, javuló színvonala is tükrözi azt, ami nélkül is érzékelhető: a megye könyvtárügye — csakúgy, mint gazdasága — kimozdult a viszonylagos lemaradás állapotából és szemmel látható fejlődésben van.

Jó szándék vezet, ha most mégis arra figyelmeztetem a nyíregyházi könyvtárosokat, hogy egyelőre ne fogjanak olyan, bizonytalan eredményekkel kecsegtető és nem eléggé megalapozott vállalkozásba, mint a saját erőből végzett „ízléscelmérő” tevékenység (még ha a megyei tanács írta is azt elő). A szociológiának ez az ága éppúgy különleges szakértelmet kíván művelőjétől, mint bármely más tudományág. Nem elegendő tehát a könyvtári ismeretekben való mégoly jártasság sem.

Mindez a híradó 1974. 2—3. összevont számában közölt „Kölcsönzési előjegyzési tapasztalatok a nyíregyházi Möricz Zsigmond Megyei Könyvtárban (Elemző felmérés)” címet viselő cikk olvasásakor ötlött föl bennem. Aki felmérést végez, rovatokat tölt ki, összesít, oszt, soroz, kivon és százalékot számol, táblázatokat állít össze, indexeket képez, végül is úgy elmerülhet számainak bűvöletében, hogy azok igazi értelméről meg is feledkezik.

Mindjárt a bevezetőben van olyan mondat, amely ellentmondásra ingerel: „A hatékonyság konkrét mérési lehetőségei közül leginkább a kölcsönzési előjegyzések adhatnak lehetőséget arra, hogy megismerhessük olvasóink igényességét, olvasottsági szintjét, ízléskulturájuk színvonalát”. Ezt így mint a priori igazságot kimondani nem szabad, mert semmivel sem bizonyítható. Sőt: maga a cikkíró hoz fel ellenbizonyítékokat. A tanulmány ettől eltekintve szinte hibátlan, csak éppen ez a kiinduló- (talán utólag felállított) tétel átgondolatlan. Ugyanis *nem jellemezhető egy könyvtár használóinak*

ízlésszintje azoknak a könyveknek az összetételével, amelyeket az adott látogatáskor nem találtak a polcon, és ezért előjegyezték számukra a figyelmes könyvtárosok. Hogyan is volna figyelmen kívül hagyható itt az állomány összetétele, a gyarapítás igényessége és mennyiségi oldala, a példányszámprobléma; az a kérdés, hogy rá kell-e lépni a lektúr iránti tömegigény kielégítésének útjára, és meddig szabad elmennünk a pusztán szórakoztató irodalom beszerzésében.

Ezek vizsgálata, ismerete nélkül a kapott eredményekből homlokegyenest ellenkező következtetés is levonható. Például: „A szakirodalom igényének növekedése egyenletes — állapítja meg a szerző az 1971—72-es és 1973—74-es előjegyzéseket összehasonlítva. — Azt azonban látnunk kell, hogy szám szerint kimagasló [szakkönyv olvasási] igényvel még mindig a 15—29 éves korosztály lép fel. Semmiesetre sem megokolt [az a vélemény], hogy az aktív munkás korosztály keveset áldoz szakmai műveltségének fejlesztésére. Ezért bővítenünk, növelnünk kell az idősebb korosztályok számára a szakkönyv kínálatot.”

Sajnálatosan igaz az, hogy a „termelő” korosztályok a létszámuktól elvárhatóan jóval kisebb arányban veszik igénybe a könyvtárakat. De (eltekintve most attól, hogy igen nagy fejtörést okozna a szerzőnek is kiválasztania azt a szakkönyvtípust, amelyet az idősebbeknek szán), nem azért keresik-e (jegyeztetik-e elő) jobban a fiatalok a szakkönyveket, mert a sajátosan nekik szóló szakirodalom szegényesen van jelen a polcokon? Tehát pontosan az ellenkezője igaz: növelni kell a nekik szánt művek kínálatát!

Vagy: „Ugyanakkor nagy problémát jelent a mezőgazdasági szakkönyvek előjegyzésének apadó iránya, tegyük hozzá: a növekvő propaganda ellenére”. Szerintem, ez ne aggassza a nyíregyháziakat,

aggalomra az adna okot, ha a kölcsönzött mezőgazdasági művek aránya, illetve száma csökkenne. Baj lenne, ha miután növelték a propagandát, nőne az előjegyzett könyvek száma, hiszen ez azt jelentené, hogy olyan igényt támasztottak, amit nem tudnak kielégíteni. Ez pedig — köztudomásúan — szarvashiba. Náluk azonban nyilván — és remélhetőleg — nem így van ez.

A szépirodalom területét vizsgálva is hasonló feje tetejére állított okoskodást találunk: „Amíg a mai irodalom ilyen nagyfokú keresettsége örömmel tölthet el, addig a gyakorisági értékrend [a könyvek népszerűségének mutatója] már kevéssé ilyen megnyugtató, hiszen — a mai magyar irodalmat tekintve — mindkét vizsgált időszakban Dallos S [ándor] Munkácsyról készült életrajzi regényei állnak az élen. Hasonlóképpen mind 1971—1972-ben, mind 1973—1974-ben előkelő helyet foglalnak el Szilvási és Berkesi művei. 1974-ben a legkeresettebb művek között szerepel Moldova regényei mellett Gál György S [ándor] Honthy Hanna című életrajzi regénye.

Ugyanakkor örvendetes, hogy az említettek mellett — váltakozó keresettséggel — szép számmal találhatjuk mai irodalmunk igazán színvonalas, értéket adó, ízlést formáló és fejlesztő reprezentáns műveit is.”

Csakugyan nem nagyon örvendetes, hogy legtöbbször a tipikusan lektűríróknak tekintett szerzők műveit keresik. Vagy mégis? Hiszen, ha annyi példányt szereztek volna be az érintett könyvek csoportjából, amennyivel a pillanatnyi igényt kielégíthetik, nyilván nem jegyeztették volna elő olyan sokan e könyveket.

Éppen az utóbbi példából úgy tűnik: jól dolgoznak Nyíregyházán — kár ezt hamis magyarázatokkal „megideologálni”.

Hajdu Géza

Kopasz Márta ex librise

Új helységet kapott a szekszárdi SZMT könyvtár

1975. február 7 fontos nap volt Tolna megye szakszervezeti könyvtárhálózatának életében. Addigi, félig földalatti helyiségéből, ahol a nap minden órájában mesterséges világítás adta a szükséges fényt, új helyiségbe költözött a központi könyvtár. Méreteit tekintve nem nagy, 106 m²-es, panel-lakóház alatti üzlethelyiség ez (vizesblokkal, vezetői irodával), de világos, egészséges, és alkalmas feltételeket teremt a munkához.

A berendezés korszerű, sínen futó گردülő állványokra kerültek a könyvek. Az új elhelyezéssel egyidejűleg közvetlenül a központi könyvtár mellett 5000 kötetes, szabadpolcos nyilvános fiókkönyvtárat is nyitottunk. A fiókkönyvtár a lehető legmegfelelőbb helyen van, Szekszárd legnagyobb, kb. 900 lakásos bérháznegyedében, aminek lakosság száma megfelel egy nagyobb községének.

A központi könyvtár elhelyezésére és a korszerű berendezés megvásárlására a SZOT 1,5 millió forintot adott, így a régi helyiségből csak a katalógusszekrényeket hoztuk el.

A könyvtár munkájának fejlesztése céljából egy könyvtárosi státust kaptunk, és további 330 000 Ft-tal növelték a támogatás összegét. Ez az összeg részben a működtetési költségeket fedezi, amelyek az SZMT épületében nem jelentkeztek, részben a könyvvásárlási keret összegének (80 000 Ft) növelését szolgálja, de magában foglalja a leendő gépkocsi üzemeltetési és személyi kiadásait is.

A könyvtár létesítése, illetve berendezése — az elhatározástól a nyitásig — rendkívül rövid időt vett igénybe, követhető példajaként annak, hogy gyorsan is meg lehet valósítani hasznos elképzeléseket.

dr. Dán Mihályné

A kölcsönző

Puskás Endre

1882—1945

Harminc éve, 1945. február 5-én halt meg Szegeden Puskás Endre, aki a szegedi egyetemi könyvtárnak alapításától (1921) munkatársa, majd néhány évig igazgatója volt. Az alighogy fölszabadult városban halálát — munkatársain kívül — szinte nem vette észre senki; emlékének, értékes könyvtárosi és műfordítói munkásságának azóta sem akadt méltatója. Hagyatéka, világirodalmi ismereteinek gazdag tárháza is fölhasználatlan. Pedig nemcsak műfordításaival járult hozzá nagyban Ibsen magyarországi megismertetéséhez, hanem mint könyvtáros is jeles alakja volt a szegedi egyetemi könyvtár történetének.

Kolozsvárott született, 1882. szeptember 20-án. Tanulmányait is szülővárosában végezte az ottani egyetemen volt bölcsészhallgató (hallgatta Gyalui Farkasnak, a könyvtárban első magyarországi egyetemi magántanárának előadásait is), s Kolozsvárott kezdte könyvtárosi pályafutását is: az ottani tudományegyetem könyvtárában lett „könyvtári segédtsz”, 1911-ben.

Már hallgatóként is írogatott, versei és novellái jelentek meg az Erdélyi Lapokban, s 1913-ban napvilágot látott első Ibsen-fordítása. A Gömöri Jenő szerkesztette, méltán nagyhirű Modern Könyvtár sorozat hozta a Trónkövetelők-et; Ibsennek ezt a drámáját a Nemzeti Színház is az ő fordításában játszotta 1914-ben. E fordításával a fiatal könyvtáros műfordítói pályája biztatóan alakult; A trónkövetelők fordítása alapján Gömöri Jenő további munkára buzdította.

A Modern Könyvtárral való fordítói együttműködését az első világháború kitörése megakadályozta. Puskás négy évig katonáskodni kényszerült, a háború után pedig előbb Kolozsvárott, majd a Budapestre költözött egyetemen működött. Ez később Szegedre került, s könyvtárának alapját a fővárosi könyvtárak és tudományos intézetek fölépítványainak, illetve kiadványainak kiválogatásával Puskás Endre vetette meg. Az ő munkájának eredményeként jött létre a szegedi Egyetemi Könyvtár 40 ezer kötetes alapállománya.

Szegedre kerülése (1921) után mindjárt az újonnan létesült egyetemi könyvtár ún. nyomtatványosztályának vezetésével bízták meg; e feladatkörben dolgozott egészen 1940-ig, akkor a könyvtár igaz-

gatójává nevezték ki. Puskásnak mint a nyomtatványosztály vezetőjének nagy érdemei voltak az állomány gyors és a lehetőségekhez mérten tervszerű gyarapításában; a szegedi egyetemi könyvtár állományának ma is a két világháború közötti része a legmegbízhatóbb, s viszonylag a legteljesebb. Szorosan vett hivatali teendőinek ellátása mellett Puskás több fontos, a könyvtár egészét érintő vállalkozásnak is részese volt; az ő szakértői véleménye alapján vásárolta meg a könyvtár például Márki Sándor nagyértékű könyvtárát (kb. 10 000 kötetet), s alighanem abban is neki volt a fő érdeme, hogy a szegedi egyetemi könyvtár viszonylag hamar az ETO-t tette katalógusainak rendező elvéül. (Puskás külföldön — Ausztriában, Németországban — tanulmányozta a nagy könyvtárak katalógizálási elveit és gyakorlatát; s tapasztalatairól a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Országos Egyesületében is beszámolt.)

Világirodalmi (elsősorban skandináv irodalmi) tájékozottsága is szegedi könyvtárossága éveiben teljesedett ki. Lefordította Ibsen több művét az Athenaeum kiadásában megjelent „Ibsen-összes” számára, ő írta a Dézsi Lajos által szerkesztett háromkötetes Világirodalmi Lexikon skandináv vonatkozású szócikkeit, s ha-

gyatékában fönmaradt egy skandináv irodalmi lexikon cédulaanyaga is. Ez utóbbi nyilván kiadó hiányában maradt kéziratban. Könyvtárosi és irodalmi érdeklődése legharmonikusabban egy folyóiratindítási kísérletében találkozott össze: 1925-ben Világirodalom címmel tájékoztató folyóiratot szándékozott indítani. Vállalkozásához a szegedi egyetemi tanárok nagy részének támogatását is megnyerte, a nyomdával is megállapodott, a lapindítás azonban a szükséges rendszeres pénzforrás híján elmaradt.

1940. december 30-án nevezték ki a szegedi egyetemi könyvtár igazgatójává, s az intézmény vezetőjeként is halt meg 1945-ben. Élete utolsó éveiben ereje javát a könyvtár igazgatása kötötte le, fordításokra alig maradt ideje. Utolsó nagyobb publikációja Holberg dán költő és tudós egyik könyvének magyarítása volt. Hagyatéka a szegedi egyetemi könyvtár kéziratárában van, s földolgozásra, kutatókra vár.

Lengyel András

Czakó Elemér

1876—1945

Czakó Elemér élete és működése könyvtárak, múzeumok és könyvkiadó vállalatok között telt el, és mellesleg 10 évig részt vett a magyar kultúrpolitika legfelsőbb irányításában is. Gazdag szakirodalmi tevékenység (könyvtártudomány, múzeológia, művészettörténet stb.) fűződik a nevéhez, az utókor részéről azonban mégsem részesült abban a megbecsülésben, amelyet megérdemelt volna. Mindössze pár — hiányos és nem egy adatában pontatlan — lexikoncikk emlékezik meg róla, működésének átfogó értékelése azonban mindmáig hiányzik. Születésének közelgő századik évfordulója alkalmából e sorokkal igyekszünk emléket állítani életének és sokoldalú tevékenységének.

1876. december 16-án született Szolnokon. Egyetemi tanulmányait Párizsban végezte és az itt eltöltött éveket alapozták meg nemcsak széles körű tudását, de azt a készséget is, hogy hazája kultúráját ne elszigetelten, hanem az európai népek nagy közösségében lássa. E szempontok figyelembevételével igyekezett tevékenységét a kultúra szolgálatába állítani.

Hazatérése után az Egyetemi Könyvtár szolgálatába lépett és kétévi gyakornoki tevékenysége alatt (1897—1898) ott tanulta meg a könyvtártudomány gyakorlati tudnivalóit. 1899 és 1905 között az Iparművészeti Múzeum könyvtárosa volt; a ma is működő kitűnő múzeumi szakkönyvtár kibővítése és európai rangra emelése a nevéhez fűződik. Itt fordult érdeklődése a könyvművészet felé, és ennek eredményeképpen 1901-ben a Magyar Könyvszemlében három folytatásban, majd 1902-ben önállóan is közzétette *A könyvnyomtatás és könyvdiszítés iparművészete* című munkáját, az első magyar rendszeres, könyvművészzel foglalkozó művet, amelynek legtöbb megállapítása ma sem veszített érvényéből. Kiinduló pontja — „A könyv nemcsak a kultúra

letéteményese, hanem egyszersmind a nép kultúrájának is demokratikus és népszerű terjesztője” — a könyvművészet alapigazsága. Munkájában a betű, a szedés, a nyomás, a könyvdisz- és könyvillusztráció, valamint a könyvkötés történetét és eredményeit tekintette át az egész európai és amerikai anyag figyelembevételével. Bár ízléséhez az angol könyvművészet, különösen William Morris, Walter Crane és A. Beardsley munkássága állt a legközelebb, tárgyilagosan ismertette a többi nagy és kis nemzet könyvművészeti eredményeit is és sohasem feledkezett meg a magyar eredményekről sem, Misztótfalusi Kis Miklós betűtől Zichy Mihály illusztrációján át a híres kolozsvári és debreceni kötésekig. Minden, amit e munkájában a könyv egyes elemeiről és azok együttes megvalósításának szükségességéről elmondott, az elmúlt több mint fél évszázad eredményeinek figyelembevételével is megkívánásra érdemes.

Nevéhez fűződik az első hazai ex libris kiállítás megszervezése (Iparművészeti Múzeum, 1903.) és e kiállítás katalógusának (Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum ex libris kiállításának katalógusa. Bp. 1903.) megírása is. E kiállítás, amely 456 magyar (túlnyomó részben XVII—XIX. századi) ex libris mellett 231 modern külföldi ex librist is bemutatott és ugyanakkor a fa- és rézmetszés számaikat is közszemlére tette, nagy lökést adott a hazai ex libris gyűjtésnek és kutatásnak.

Czakó Elemér 1905-ben megvált az Iparművészeti Múzeum könyvtárától, 1907-ben azonban mint múzeumőr ismét visszatért az Iparművészeti Múzeumba. Muzeológiai, művészettörténeti problémák már korábban is foglalkoztatták; *Kolozsvári Márton és György XIV. századi szobrászok* (Bp. 1904.) című tanulmánya az

AZ ORSZ. MAGYAR
IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
EX LIBRIS
KIÁLLÍTÁSÁNAK

KATALOGUSA.

Budapest, 1925.
Fraszko-Társulat
ajánlaja.

Kiváltás
CSZAKÓ ELEMÉR.

első komolyabb szakirodalmi eredménye ennek. Ezekben az években igen sokat publikált a Magyar Iparművészet című folyóiratban, és ugyanakkor az Iparművészeti Múzeum több kiállítási katalógusának összeállítása fűződik a nevéhez. (Lakberendezési kiállítás katalógusa. 1903., Katalógus a Magyar Iparművészeti Társulat kiállításához. 1903., A Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításának leíró katalógusa. 1905. stb.) Közreadta *Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum által forgalomba hozott galvanomások lajstroma* című munkáját is (Bp. 1908.). Nem kis mértékben ezeknek a munkáinak köszönhető, hogy 1911-től 1916-ig az Iparművészeti Iskola igazgatói tisztét is ő látta el.

Mint múzeumőr, majd az Iparművészeti Iskola igazgatója sokat foglalkozott a művésznevelés, valamint a múzeumügy kérdéseivel. Az előbbi tárgykörbe vág *Iparművészeti oktatásunk jövője* című munkája, az utóbbi vonatkozásban az elsők között hangoztatta, hogy a múzeumoknak a gyűjtés és a tudományos feldolgozás mellett fontos szerepet kell betölteniük a közművelődésben is (*Múzeumi séták*. Bp. 1918. — *Népszerűtől múzeumok*. Bp. 1918. — *Múzeumok a népművelés szolgálatában*. Bp. 1919.) Ő kezdeményezte az Iparművészeti Múzeum ismeretterjesztő előadásait, amelyek azután nyomtatásban is megjelentek; előadói, illetve szerzői között Lyka Károlytól Radisits Elemérig a kor minden jeles művészeti írója szerepelt.

Czakó Elemér működésére a kultusz-kormány is felfigyelt. Kizárólag szakmai felkészültségének köszönhető, hogy 1916-tól 1925-ig az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban teljesített szolgálatot, ahol érdemei elismerésül 1925-ben h. államtitkári címet kapott.

Az elvesztett első világháború következtében a magyar könyvkiadás súlyos gazdasági válságba került, és ezt elsősorban a tudományos könyv- és folyóiratkiadás, valamint a bibliofília érezte meg. A kultusz-kormányzat az egyébként is állami tulajdonban levő Egyetemi Nyomda újjászervezésével igyekezett a zsákutcából kiutat keresni. Az újjászervezést Czakó Elemér 1925-ben hajtotta végre, mint az Egyetemi Nyomda kinevezett főigazgatója. Vezetése alatt a patinás intézmény tudományos könyvek és folyóiratok, valamint bibliofil kiadványok gazdag sorozatait adta ki. Ezek a művek szellemi életünk és nyelvkultúránk ma is ható dokumentumai. Ebben az időben (1927) szerkesztette és többek közreműködésével megírta *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története* című munkát, amely a magyar nyomdászat és könyvkiadás történetének ma is forrásmunkája. Ekkor szerkesztette az Egyetemi Nyomda kiadásában meg-

jelent *Közművelődés* című folyóiratot is, amely a magyar szellemi élet krónikájának szerepét töltötte be; a kitűnő folyóirat sajnálatos módon mindössze egy évig (1927) élt. Ezekben az években (1930) jelent meg *A magyaros ízlés* című munkája is. Ugyanakkor felismervén az elemi iskolai tankönyveknek a nyiladozó értelemlre való döntő befolyását s az irodalmi és képzőművészeti ízlésnevelésben betöltött indító jellegű szerepét, Szentiványi Gábor álnéven maga is társszerzője volt a kor sikeres tankönyvének, *A betűország virágos kertje* című, az elemi iskolák 1—6. osztályai részére készített olvasókönyveknek is.

Czakó Elemér visszavonulása után sem hagyott fel tudományos munkásságával. 1939-ben két, könyvtártudományi szempontból is érdekes témákat feldolgozó munkája jelent meg: az egyik *Abécéink életrajza*, a másik pedig a *Cirillbetűs könyvek Budán* című munka, amely az Egyetemi Nyomda munkálkodásának egy szűkebb, de szerb vonatkozásban is számottevő területét tárgyalja. A *bélyeggyűjtés értelme* (1941) című művében a filatélia kulturális szerepét fejtegette, *Széchényi, a legnagyobb és leghívebb magyar* című munkájában pedig szellemi példaképének állított emléket.

Széles érdeklődési köréről csak akkor kaphatunk teljes képet, ha a különféle folyóiratokban megjelent munkáit is számba vesszük. Értékes írásai jelentek meg a Ház, a Magyar Iparművészet, a Díszítőművészet, a Művészet, az Uránia, a Turul, a Múzeumi és Könyvtári Értesítő, a Magyar Könyvszemle, a Vasárnapi Újság, a Műgyűjtő stb. című folyóiratokban.

Művészeti és művészettörténeti problémák, egyes művészek munkássága (Libay Károly Lajos, Than Mór stb.), muzeológiai és kiállítási kérdések (Vidéki közgyűjtemények — Magyarország állandó múcsarnoka Velencében stb.), betűtörténet (Bocskay György betűi = Magyar Iparművészet. 1902), építészet (Középkori építészetünk topográfiája. = A Ház.1908) egyaránt foglalkoztatták. Igen sok bélyegművészettel foglalkozó írása jelent meg a Magyar Építőművészetben és egyéb folyóiratokban (Magyar bélyegek szemléje. = Szépművészet. 1940. — Történe-

lem a bélyegeken. = Magyar Iparművészet. 1937. — Than Mór 1848-iki postajegye. = Magyar Iparművészet. 1944. — Az első magyar postabélyeg. = Magyar Iparművészet. 1944. stb.). Ezek az írásai a magyar filatéliai irodalom úttörő munkái közé tartoznak.

Czakó Elemér újszólván haláláig dolgozott. 1945 januárjában, közelebbről meg nem határozható napon hunyt el Budapesten, mint az értelmetlen második világháború sok polgári áldozatának egyike.

Galambos Ferenc

Darvas József Könyvtár — Vácott

1972. április 29-én a Híradástechnikai Anyagok Gyáranak szakszervezeti könyvtára is megünnepelte Darvas József 60. születésnapját. Azt a szövetséget, ami Darvas József és az üzemi könyvtár között alakult, az író bejegyzése bizonyítja a könyvtári vendégekben: „A váci Híradástechnikai Anyagok Gyára könyvtárának őszinte csodálattal adózom (s ez nem udvariasság!), mert itt a szakszervezet és a könyvtáros varázslatával valami remek dolog történik. Az igazi magyar irodalomnak neveltek, nevelnek értő, nagyszerű közönséget!”

A könyvtár most felvette Darvas József nevét, s ez alkalomból, valamint a könyvtár 10 éves fennállásának évfor-

dulójára ünnepi emlékkiállítást rendezett. A kiállítási tablóra kerültek Darvas József váci látogatásainak fotó-dokumentumai, a kortárs írók látogatásairól készült képek, a vendégeknyvbe írt bejegyzések, sajtóvélemények, az irodalmi estek katalógusai, saját összeállítású bibliográfiák helyi gyűjteményekből, levelek, egyéb dokumentumok.

Fábián Zoltán a Magyar Írók Szövetsége nevében nyitotta meg a kiállítást, és beszédében megemlékezett arról a meghitt barátságról, mely Darvas Józsefet a váci üzemi könyvtárhoz fűzte. Majd *Rádics József*, a Kiadói Főigazgatóság tudományos munkatársa beszélt a nagyszerű kölcsönhatásról, amely jelentékenyen

Az ünnepség vendégei beírnak a brigádnaplókba

növelhetné a kiadott könyvek példányszámát, ha más üzemi könyvtárakban is úgy nevelnének magas műveltségű munkásolvasókat, mint Vácott. A kiállítás megnyitására az író özvegye is eljött.

Befejezésül magnófelvételtől Darvas Józsefnek egy korábbi váci beszédéből hangzott el részlet. Posztumusz-intelem volt ez az elkövetkezendő nemzedéknek a néphez való hűségéről.

Mintegy 250 munkásolvasó vett részt a kiállítás megnyitásán. A szocialista brigádok a könyvtártól emléklapot kaptak. A kiállítási anyagot március végéig együtt tartották, hogy az iskolai tanulók, valamint az intézmények, könyvtárak dolgozói és más váci gyárak munkásai is megismerkedhessenek vele.

Petővári Gyula

Új magyar nyelvű folyóirat a szovjet irodalomról

A *Szovjet irodalom* címmel új magyar nyelvű folyóirat indult áprilisban. A lap célja, hogy művészileg értékes irodalmi alkotásokon keresztül megteremtse a magyar olvasók számára a folyamatos tájékozódás lehetőségét, ablakot nyisson a világ legnagyobb országára, annak irodalmi életére, értékes, művészi alkotásaira. Természetesen az értékes művek tolmácsolásához jó magyar szakemberekre, kiváló fordítókra van szükség, ezért a szerkesztőség arra törekszik, hogy már jelentős teljesítményeket maguk mögött tudó, ismert fordítók közreműködésére nyerjen meg, de új, fiatal műfordítókat is bevonjon munkájába. E törekvés már az első számban is megvalósul: a szerkesztőség tanácsadó testületében a szovjet irodalom olyan neves szakértői vesznek részt, mint Elbert János, Gerencsér Zsigmond, Rab Zsuzsa, S. Nyirő József; a fordítók között pedig olyan kiválóakat találunk, mint például *Makai Imre*, *Csanádi Imre*, *Fodor András*, *Jékely Zoltán*, *Wessely László*, *Nikodémusz Elli*. Mellettük több fiatal, de több színvonalas munkával már

tehetséget bizonyító fordító — pl. *Világhy József* és *Szántó Gábor* — is feltűnt a folyóirat hasábjain.

Az első szám legkiemelkedőbb alkotásai *Vaszilij Suksin*, a közelmúltban elhunyt fiatal orosz novellista elbeszélései, *Vaszil Bikov* Farkascsofda c. regényének első része, *Tvardovszkij* és *Kulijev* versei, valamint *Valentyin Raszputyin* — két nyelven közölt — novellája.

A második szám *Solohovról* szóló írásokat közöl *Illés Endrétől*, *Sánta Ferencről*, *Sükösd Mihálytól*, *Fekete Gyulától*, *Makai Imrétől*, *Czine Mihálytól* stb., bemutatja *Matevoszjánt*, a legismertebb örmény író és — magyarul először — *Noszov* orosz novellistát.

A *Szovjet irodalom* eddig angolul, franciául, németül, spanyolul, japánul, lengyelül, csehül és szlovákul jelent meg. A magyar kiadás — hasonlóan a többihez — havonta jelenik majd meg, izléses nyomdai kivitelben, s rendszeresen közöl majd színes képmelléleteket is.

(— l — a)

Kopasz Márta ex librise

Az **ESZTERGOMI VÁROSI KÖNYVTÁR** igazgatójává Nagyfalusi Tibort nevezte ki a városi tanács végrehajtó bizottsága. Az új igazgató magyar-francia szakos tanár, aki pedagógusi hivatása mellett eddig is igen tevékeny munkása volt a város közművelődésének.

JANUÁRI SZÁMUNKBAN hírt adtunk arról, hogy a jászapati Mészáros Lőrinc Gimnáziumban könyvtárosképzés is folyik, s a tanulók az érettségi bizonyítvány mellé középfokú könyvtárosi képesítést is szereznek. Az utóbbi megállapításunk téves információ alapján. A könyvtárosképzésben részesülő diákok nem kapnak középfokú könyvtárosi képesítést, mivel a tananyag sem egyezik a középfokú könyvtárosi szaktanfolyamok anyagával.

ISKOLAI KÖNYVTÁRAT kapott a közelmúltban a Veszprém megyei Vaszar község általános iskolája. A könyveken kívül fülhallgatókkal felszerelt három lemezjátszó, valamint 16 mm-es hangosfilm-vetítő is szolgálja a könyvtárhasználó tanulók művelődési igényeinek kielégítését. A könyvtár működésének eddig eltelt rövid ideje alatt is már számos tanítási órát rendeztek falai között. (N. L.)

Exner I. felvétele

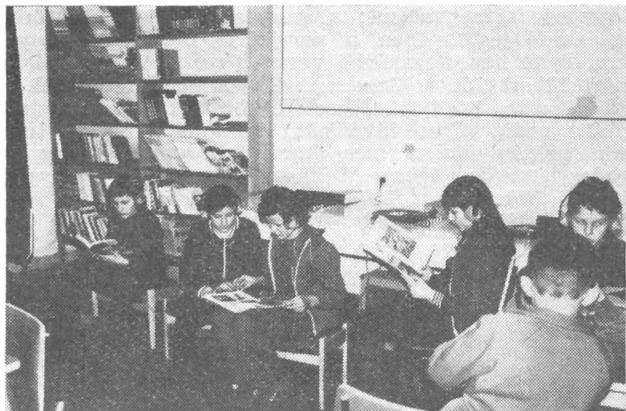
Hírek

AZ ÁLLOMANYGYARAPÍTÁSSAL és feldolgozással foglalkozó Borsod, Hajdú, Heves és Nógrád megyei könyvtárosok részére továbbképzési konferenciát rendezett az Egri Megyei Könyvtár. A háromnapos továbbképzésen dr. Csúry István, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója tartott előadást Az állománygyarapítás és feldolgozás helye a nagy könyvtárak szervezetében címmel. (O. B.)

VALLOMÁS HÁROM ÉVTIZEDRŐL címmel kamarakiállítását rendeztek az Egri Megyei Könyvtárban. A kiállításon levéltári iratok, fényképek, újságcikkek, plakátok idézték fel az elmúlt 30 év eseményeit, a mindennapi élet gazdagodását. (O. B.)

A HARMADIK KÖNYVTÁRI SZAKFELÜGYELETI vizsgálatot fejezték be a közelmúltban Heves megyében. Gyöngyös város után a gyöngyösi járás könyvtári helyzetét elemezték. A vizsgálatból kitűnt, hogy a könyvtárak ellátottsága szépen fejlődött az elmúlt években, a legnagyobb gondot a szakképzett könyvtárosok hiánya s a tiszteletdíjas könyvtárosok gyakori cserélődése okozza. (O. B.)

A KISPESTI TEXTIL-ÉRTÉKELŐ pestlőrinci üzemének szakszervezeti könyvtára többfordulós irodalmi vetélkedőt rendezett fiatal szakmunkások részére a felszabadulás 30. évfordulójának tiszteletére. Az olvasótorozás céljával megrendezett vetélkedő műsorát Pataky P. Tamás előadóművész állította össze, aki a játék lebonyolításában is szerepet vállalt. (B.K.)

A Könyvtárosegyesület rendezvényei

Március 27-én *Pelejtei Tibor*, a KMK csoportvezetője „A közösségkapcsolat elve és alkalmazásának módja a korszerű könyvtári munkában” címmel tartott előadást. A témával külön cikkben foglalkozunk.

Május 12-én a zenei szekció a Belváros három nem nyilvános gyűjteményébe, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolának, valamint a Magyar Zeneművészek Szövetségének zenei gyűjteményébe és a Zeneművészeti Főiskola tanárképzőjének módszertani kabinetjébe szervezett látogatást.

A könyv- és könyvtártörténeti bizottság március 27-i rendezvényén két előadás hangzott el: Az elsőt *Benda Kálmán* tartotta a francia Annales folyóirat köré csoportosult történétírók munkamódszeréről. Utána *Somkuti Gabriella* ismertette a pécsi egyetemi könyvtár jubileumi évkönyvét, amelynek minden tanulmánya az intézet múltjáról szól. (V. M.)

Németh László halálára

A mű évek óta kész. Az alkotó már csak figyelő tekintetével élt közöttünk — megnyugtatóan és biztatóan. Személyének hiánya mindjobban ránknehezül, amikor felfogjuk, hogy már nem járhat szájról szájra a kérdés olvasói, tanítványai, íróársai között: „Ki tud róla, hogy van Németh László?” Súlyos betegségének hullámzó szakaszait már nem kíséri a honi értelmiség féltő aggodalma. Amitől évek óta retgettünk, bekövetkezett.

A gyász döbbenetében mind élesebben látjuk, hogy kit vesztettünk benne, bár jelentőségét a magyar szellemi életben csak az utókor fogja valójában fölmérni.

A nekrológírók közül talán *Csoóri Sándor* értékeli a legpontosabban, aki „a gondolkodás, a tanulmányírás Adyjának” tartja Németh Lászlót, s rá is vonatkoztatja, amit ő a költőóriásról mondott: „Ady nemcsak keseregte a magyarságot, hanem alkotta is.”

Németh László is alkotta, formálta népét, azokat is, akik sohasem olvasták, mert hatása — láthatatlan hajszálcöveken — beszivárgott oda is, ahol talán nevét sem ismerték. Nevét, formált, pallérozott az álmokkal is, az utópiával is, a megvalósíthatatlan vágyakkal nemkevesébé; a magasra helyezett erkölcsi mérce, a *minőség* óhaja sugárzott szellemi törekvéseiből, amelyekkel jövőt rajzolt láthatárunkra.

Nemcsak író volt, hanem gondolkodó: olyan magyarságot szeretett volna látni a Duna-tájon, mely erkölcsi és szellemi értékeivel nő naggyá és visz sajátos színt a kelet-európai népek testvériségébe. Minőség — ez a szó gyakran tér vissza nála, és nemcsak közismert tanulmányának címében —, s ez a szó olyan szocialista közöséget jelöl, mely kiváló egyének összefogása.

Ezért, az egyénenként, az individuumokban kimunkált „minőségért” foglalkoztatta szüntelenül a nevelés gondja; észrevette — jóval előbb, mint mások — az oktatás válságát, a megnövekedett ismeretanyag tantárgyakra széttört tömegét. Tudta, amit Ady még csak megsejtett („Minden egész eltörött”), hogy a technicizálódó világban a mind kisebb részek beható vizsgálata köti le a szakbarbárrá váló emberek energiáit; ő az „egészet”, az áttekintést, a sokoldalúságot akarta visszaszerezni módszerével, melyet először saját lányain próbált ki, tantárgyi kötöttségek nélkül, boldogan száguldván a fiatalok „szárnyas agyvelején”; majd utóbb Hódmezővásárhelyen, „óraadó királysága” idején egy egész iskola diákjaival kísérletezven. A tantárgyi koncentráció (integráció) első eredményeit ő mutatta fel máig érvényesen.

A harmincas években a provinciálisan pangó magyar szellemi életből akart ablakot nyitni a világ eszmeáramlataira, tanítva tanult maga is, fölfedezett és közben szintetizált, egységre foglalta a részekre tört ismereteket; e „nyilvános tanulás” műhelye egyedül szerkesztett és írt folyóirata volt, a *Tanú*.

40 év című, önmagáról formált pályaképében írja, hogy a Tanú műzsája a „szorongó tájékozatlanság” volt. A megismerés mohó vágya vitte a „legnagyobb magyar olvasók” sorába, pedagógusalkata viszont megkövetelte tőle, hogy a megismert dolgokat nyomban továbbítsa. Önmagát és világot egyszerre akarván alakítani, lett kritikusból tanulmányíró; enciklopédikus méretű feladatvállalása során elsősorban a történelmet kutatta — a természettudományokban is történészként mélyedvén el —, és pedagógiai reformterveiben is a szocialista iskola „törzsanyagának” összeállításán

gondolkozott — mindenkor történeti szempontok alapján. Akkor döbbsen rá, hogy az alapozáshoz nem is kell túlságosan sok, inkább jól kiválasztott anyag; olyan, amely felkelti az érdeklődést és elindítja a diákokat az önművelés felé. Későbbi pedagógiai munkáiban vezérfonalként vonul végig a gondolat, hogy a jó iskola könyvtár és laboratórium, a jó tanítás pedig az, amely megadja az indító lökést az önművelő kíváncsiságnak.

A gondolkodó természetesen szépírói alkotásaiban is jelen van: drámáinak pergő párbeszédeiben történetfilozófiai tanulmányok rejtőznek, ezért nem elég színpadon látnunk őket, csak az olvasás, még inkább a többszöri újraolvasás tárja föl igazán tanításukat. Nemcsak a társadalmi, de a történeti drámák is korunkhoz szólnak, századunk emberének töprengéseit hordozzák, miközben hitelesen viszik színre VII. Gergely pápa, Galilei, Széchenyi, Görgey, Apáczai Csere János, Gandhi — és mások — vívódásait. Mindegyik hőse úgy azonos önmagával, hogy Németh László lelkét is hordozza; általuk is ő szól hozzánk, színpada így lesz magasabb értelemben katedrává, anélkül, hogy drámai hatásából veszítene. Az oly nagyon szegényes magyar drámairodalom a legutóbbi fél században Németh László és Illyés Gyula munkásságának köszönhetően szárnyalt fel, és teremtett nálunk — korunkban egyedülálló módon — klasszikus értékű gondolati drámát, mely katedra és szószék egyszerre, mert megőriz valamit a műfaj eredeti szertartásjellegéből, amit ősi görög kezdeteiből hozott.

Az asktéalelkű reformer, aki ember- és társadalomformáló kísérleteit zárt, a külvilágból kivonult telepekre képzelte, mindig is telve volt a görög harmónia vágyával; e nosztalgikus rajongás mégsem a kívánt „sziget” derűjét, a pogány életörömet, hanem a görög tragédia végzethordozását, komor fenségét oltotta regényeibe, és éppen a legkimagaslóbbakba. Címük is, mint az ostorcsapás: *Gyász, Bűn, Iszony, Égető Eszter* (eredeti címe: *Örültek*). Csak a legutolsó hat balsamként gyógyító címével: *Irgalom*. A Bűn kivételével ezekben nóalák a hős — ellentétben régebbi nagy társadalmi regényeivel, az *Emberi színjátékkal* és a valóságos tetralógiát tömörítő *Utolsó kísérlettel* —, komor vagy szűzies, bánatát makacsul őrzi vagy a világ érintésétől irtózó; édentertő, ha az édent százszor feldúlják is értetlen, mogorva férfiak; vagy szelid könyörülettel sebeket kötöző, mint — ahogy az író mondja — — „Medici kápolnám leghajnalibb alakja”: Ágnes, az Irgalom hősnője. Az Irgalom: önéletírás. Nóalákba öltözött, hogy lényének érzékenységét, sebezhetőségét kifejezze.

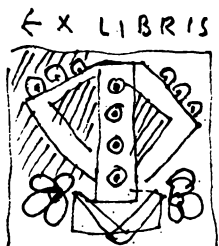
De ha mindezt nem tudnánk is, ha nem ismernénk sem az író, sem életét, vívódásait, s úgy olvasnánk az Iszonyt s az Irgalmat, a remekmű tökéletessége akkor is megragadna bennünket.

A kultúra nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mágnese, irányítója — hirdette, és minden műfajban a magasabb szellemi és erkölcsi értelemben kulturált népért fáradozott. Egymásért helytálló, önmagukat művelő, felelősséggel teli, tág horizontú emberek nagy családjáért.

Művét lezárta, köteteit sajtó alá rendezte, dolgát bevégezte; elmondta mindazt, amit el kellett mondania. Most távozott. Ránk hagyta a gazdag örökséget. A kíváncságot is: kövessük a példát a tudásra és a jobbításra törő erőfeszítések szándékában. A kíváncsiságban, a folyton kutató érdeklődésben. A szenvedélyben, mely „a gályapadból is laboratóriumot” csinál. Ha az eredményben követhetetlen is, hiszen ritkán születik hasonló szellem, de törekvése tovább hevítheti a lelkeket, ha befogadják.

Van mit tanulnunk tőle: a gondolkodótól a módszert, a nevelőtől a humanumot, a pedagógiai tapintatot és az ember formálhatóságába vetett hit optimizmusát, az írótlól a művészi szépség tökéletességének tisztelőtét, az emberábrázolás hitelét, az őszinteség és igazság szeretetét. A mű ittmaradt, az a miénk és az utánunk következőké.

B o z ó k y É v a

Egy tanítvány emlékezése

Ami emlékem van a Tanár Úrról, az mind összefonódik az olvasással. Lehetetlen Németh Lászlót — az író, a tanárt, a tudóst — elképzelni úgy, hogy ne lát-nánk oda azonnal mögéje a könyvek so-kaságát.

Hódmezővásárhelyen születtem, ott jár-tam iskoláimat. Így adódott, hogy 1945 és 1947 között — a gimnázium 7—8. osztályá-ban — a magyartanárom lett. Az akkori tanterv (vagy annak háború utáni marad-ványa) szerint a hetedik osztályban kezd-tük el a magyar irodalom történetét a középkorral és az érettségire jutottunk el Addig. Nos, nekem ebben a két meghatá-rozó fontosságú esztendőben olyan tanár adatott, mint Németh László.

Pedagógiai módszereiről nem vagyok illetékes írni, megtette ezt ő maga. Első írásaitól kezdve a Makarenko-recenzióig ontotta magából a pedagógiát. Csak a sze-mélyes és a könyvvel kapcsolatos élmé-nyekről szólok.

Az igazsághoz tartozik, hogy nem sokan tudtuk 1945 őszén, ki is az a Németh László, a mi új magyartanárunk. Én a Püski-féle Magyar Élet kiadó jóvoltából minden írását magaménak tudhattam, ol-vastam is tán valamennyit. Hogy értet-tem-e? Bevallom nem, ám lenyűgözött, elkápráztatott, éreztem a csoda jelenvaló-ságát, de nem fogtam föl. A varázs talál-kozásunkkor kezdődött.

Én nagyon későn kezdtem olvasni, Ve-res Péter szavával „hóttszegények” vol-tunk, tanyán laktunk, ahol nemhogy könyv, rádió, de újság, villany sem volt. Mekkora fényt ad egy 6-os petróleum-lámpa? Ilyen mellett tanultam, és a pet-róleummal is csínján kellett bánni, mert sokba került. Na meg aztán a tanulás melletti szabad idő kitöltésére ott voltak az állatok, a paraszti udvar apró dolgai, nyárra a kanászság, marokszedés, később a cséplés. De ez már nem idevaló...

A mese és népdal voltak az élményeim. Apám csodás meséket, anyám gyönyörű dalokat tudott, és az esték ezektől — és Szabó bácsi furulyájától — voltak hango-sak.

Egy betegség hozott össze ötödikes ko-romban Móricz műveivel. Amihez hozzá-jutottam, mind elolvastam. Másik ked-vencem Bibó Lajos lett — ott élt Vásár-helyen — és még egy pár olyan író, aki a paraszti világot ábrázolta. Ma sem tu-dom, hogyan jutottam innen hirtelen az orosz klasszikusok révületébe, de másfél-két év alatt végigolvastam Bonkáló Sán-dor irodalomtörténetének segítségével mindazt, amit már a városi könyvtárban feltalálhattam. Ekkor kezdtem megismer-

ni az angol és főleg a francia irodal-mat is.

Feltett szándékom volt, hogy kertész leszek. Sok szakkönyvet, szaklapot szerev-tem. (Nem messze volt az ún. Földműves Iskola, ott szereztem be ezeket a köny-veket.)

Ilyen előzmények után érkezett a hír, hogy Németh László iskolánkba jön. Az első magyarórán meghagyta, hogy ír-juk be a füzet utolsó oldalára az utóbbi időben olvasott könyvek címét. Hosszú listát írhattam — az imént mondottak miatt.

A füzetekben a Tanár Úr bizonyos cél-lal megjelölt néhány címet. Az enyémet nem adta vissza. Óra után magához kére-tett, és valami ilyesmit mondott: Ne akar-jam becsapni, mert ráfizetek a csalásra. A jegyzékben megjelölt könyvekről — nem is nagyon soká — óra végén kis elő-adást kell tartani. Érdeklődött a kertészeti iránt. Ez volt életemben az a pillanat, amit a diák úgy magába vés, hogy az ki-törölhetetlen marad a lélekből. Sétáltunk a folyosón, beszélgettünk a kertészetről, a könyvekről, az olvasásról. Megtudta ekkor már tőlem, hogy az iskola könyv-tárában famulus vagyok.

Nem tudom, tudja-e mindenki, mi volt a famuluság? Nagy kár volna, ha már nem létezne iskoláinkban ez a kiváló módszer.

Itt megint meg kell szakítanom az em-lékeket, és egy másik emberről kell szólnom. dr. Tölcséry Istvánról, akiről e lap-ban egy alkalommal Vargha Balázs oly szépen szólott. Hogy én a könyvvel és a könyvtárral ily szorosan összefüzdtem, azt Tölcséry Istvánnak köszönhetem, aki később atyái barátom is lett. Tőle tanul-tam az ETO elemeit, általa ismerkedtem meg a Müncheni rendszerrel, tőle tanul-tam meg: egyedül a könyvtáros feje ké-pes csak arra, hogy korrigálja a kataló-gus fogyatékosságait... és még mennyi mindent.

Pista bácsi körül volt véve famulusok-kal. Nem tudom hányan voltunk, nyolcan-tizen-tizenötön jártunk be hetenként egy-két délután a könyvtárba, hogy rendezzük a könyveket. (Külön volt a tanári könyv-tár kb. 25 ezer kötetrel és külön az ifjú-sági, kb. 10—12 ezerrel, és ehhez járult a segélykönyvtár a tankönyvekkel.)

Ezek a segédkezések mindmegannyi ta-nítások voltak irodalomról, könyvről és könyvtárról... és... igen a marxizmus-ról is. Nagyon vigkedélyű, melegszívű és haladó gondolkozású ember volt.

Kerubbként őrizte a könyveket. Németh László a Hódmezővásárhely című írásá-

ban írja róla a „vásárhelyiség” példájaként: „Tudod mit mondott T., amikor hallotta, hogy itt vagy? Ide mert jönni, amikor az Eckhard Balassiját nem adta vissza?!” Ez a T. Tölcséri tanár úr volt. Minden könyvtartozást behajtott, amit csak lehetett.

Amikor Pista bácsi 1944-ben bevonult, a könyvtár tanári felügyelet nélkül maradt, és egyre inkább mi láttuk el ott a munkát. Nem volt nagyon sok, hiszen a pénz is hiányzott a vásárlásra, a könyvkiadás is akadozott, 1944 őszén alig maradt diák, csak azok kezdtük el a tanévet, akik idejekorán megszöktünk a leventés-kedésből. Így indult meg az esztendő, és valamikeske munka a könyvtárban. Nos, ez a segédkönyvtárosság több szállal kapcsolott engem Németh tanár úrhoz.

Gyakorta voltam az óra végén — olvasmányaim alapján — egy-egy téma előadója. Meg is írta az Óraadók királyságában az egyik ilyen esetet:

„... egy bukkott diák pedig — a legolvasottabb fiú az osztályban — az orosz regényirodalmat” [ismertette].

A bukásnak sok előzménye volt, de ez nem tartozik ide.

A Tanár Úrnak külön kulcsa volt a könyvtárhoz, így ott sokszor találkoztunk délutánonként, amikor én rendeztettem a könyveket. Főleg az ifjúsági könyvtárban dolgoztam, ide ő ritkábban járt, hiszen a tanáriban voltak azok a művek, amelyeket felkészülésekor használt.

Akkor láttam, hogyan kell felkészülni valamire. Füzetlapokra készített jegyzeteket, sok könyvet hordott haza. Még ez a nagy könyvtár sem tudta kielégíteni. Másoktól, barátoktól és azuk barátaitól szerzett meg számára fontos könyveket. Óravázlatai csakugyan csak vázlatok voltak, lakonikus rövideggyel, a lényegét kifejező számokkal és fogalmakkal. Nem nagyon érdekelték az adatok, annál inkább az összefüggések és a történelmi vonatkozások esetében a kor. Azt oltotta belénk, hogy mindent a kor fészkeiben és a más tárgyakkal való viszonyban, hatásban vizsgáljunk. Kazinczy azért volt fontos — és nagyon fontos a számára —, mert ő volt — ahogy mondotta — a kor „telefonközpontosa”, akitől a kapcsolás létrejötte függött.

A verselemzés nem érdekelte, de egy-egy verset addig olvasott fel — és milyen csodásan, megborzongatóan —, amíg úgy nem érezte, hogy sokakban kinyílt a költő gondolata. A vers környezete fontosabb volt számára, mint a ritmus és a rímképlet, és ennél is fontosabb a hatás, az ered-

mény a költői mű folytatása — esetleg a korformálás — szempontjából.

Igyekezett kapcsolatot teremteni a tárgyak között. Erről sok tanulmánya szól, én csak a magyarról beszéllek. Mindig a történelmi kérdéseket vázolta fel, és ezzel egyidőben vagy után a világirodalmi vetületet, majd ebbe ágyazta a magyar irodalmat. Mennyivel könnyebb volt így — az olasz líra ismeretében — megérteni például Janus Pannoniust, mint csak a magyar történelemből eljutni hozzá!

Sok dolgozatot írtunk, közülük a legtöbbit otthon. Nem tudom, miért ment ki a szokásból ez a módszer. Persze, sok diák használt ilyenkor „puskát”. Ezt nem is nehezményezte, sőt alighanem titokban örült is neki, hiszen így a diák akarva-akaratlan elolvasott néhány kézikönyvet, tanulmányt. Csak az mérgesítette, ha rossz segédleteket használtak, ezeket gúnyos megjegyzések kíséretében szóvá is tette.

Nagy célja volt: olvasásra kapadni a diákokat. És nemcsak magyarból. Tudom, hogy más tárgyakat is „olvasáscentrikusan” adott elő. Igen, előadott. Nem sokat feleltetett. Az előadások nagyon magas szintűek voltak, és néha nem is fogta azokat be a diák értelme, de ott maradt a mérce, a színvonal iránti igényesség. Ezt azután más tanároknál is kerestük.

Mert volt ilyen hatása is. Több tanártársa igyekezett átvenni egyet-mást a módszereiből, és könyvekre kapadni a tanulót. Persze, hogy nem sikerült ez mindenkinél, de sok kollégát bevont a kutatás, keresés izalmába. En a könyvtárban is láttam a hatást, hiszen többen kerestek olyan könyveket, amelyekre senki sem gondolt volna Németh László nélkül.

Az érettségi után elkerültem Vásárhelyről, egy év múltán ő is távozott a városból. 1956 februárjában alkalmam adódott, hogy felkeressem. Egyedül volt odahaza, kiadósan elbeszélgettünk. Életének legnehezebb szakaszát hagyta maga mögött. Főtémánk osztálytársaim sorsa volt. Meglepett tájékozottsága, annyi régi diákjáról tudott, tőle értesültem kit hová sodort az élet, mi lett belőle.

Utoljára 1966-ban láttam. Tóbiás Aronnal kerestük föl Balatonfüreden. Jó hangulatban leltük, minden érdekelt. Elsősorban régi diákjai, fejlődésük, munkájuk, helytállásuk. Levelet nem váltottunk, de anélkül is őriztük az emlékeket: mi diákok a könyveiben találkoztunk vele, ő pedig örült, ha olykor hallott valamelyikünkről, és csodálatos memóriájával megőrzött minden értesülést.

M ó n u s I m r e

Várkonyi Nándor

1896—1975

Várkonyi Nándor Pécsen született, s gyermek- és diákéveit leszámítva egész életét a városban töltötte. Ez a vidéki tartózkodás talán okozhatott számára kisebb népszerűséget, okozhatta munkásságának hézagosabb ismeretét, őt azonban nem akadályozta meg abban, hogy írói munkásságát teljes értékű, gazdag és maradandó életművévé boltozza.

Az első világháború éveiben katona, s a fronton szerzett fertőző betegség következtében egész életre elveszti hallását. A vidéki életforma mellé társul kapott sükettség talán fokozta magányát. Várkonyi azonban a bajt, a testi csapást, a fogyatékosságot is értékké szublimálta: a betegség elvette hallását, de ő szemét és szellemét annál nagyobb távlatokra nyitotta.

Egyetemi tanulmányait Budapesten végzi. *A húszas évek elejétől egészen nyugdíjba vonulásáig, 1957-ig a Pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársa.* Doktori címet szerez, majd a harmincas években a pécsi egyetem bölcsészeti karán magántanári kinevezést nyer.

A könyvtárban főként szakozó munkát végzett, de emellett részt vett a könyvtár számos más tevékenységében, a könyvbeszerzéstől a tájékoztató szolgálatig. A „könyvtár bölcse” volt, akihez minden munkatárs, kutató és olvasó bizalommal fordulhatott tanácsért, útbaigazításért. 1950 körül, egy rövid, átmeneti időben megbízott vezetőként a könyvtár igazgatását is ellátta. 1956-ban — hatvan éves korában — ment nyugdíjba. De nyugdíjasként is könyvtáros maradt: részt vett a Janus Pannonius Múzeum könyvtárának rendezésében, majd három éves munkával elkészítette az orvostudományi egyetem könyvtárának alapkatalógusát.

Írói tollával és szervezőtehetségével korán bekapcsolódott a város és az ország szellemi életébe. Első tanulmányait Szabó Lőrinc folyóirata, a *Pandora* és a Nyugat közölte. Részt vett a pécsi egyetem tudományos folyóirata, a *Symposion* munkájában. Az 1931-ben megalakult *Janus Pannonius Irodalmi Társaság* alapító tagja, majd a társaság fennállásának tíz éves évfordulóján, 1941-ben megindítja és nyolc éven át, egészen megszűnéséig szerkeszti a korszak egyik legtisztább, legigényesebb, humanista szellemiségű folyóiratát, a *Sorsunkat*.

Kazinczy Ferenc buzgalomához mérhető, kiterjedt levelezést folytatott. Folyóiratában fiatal írók egész seregét fedezte föl, és mutatta be. A *Sorsunk* publikálta elő-

Németh László és Várkonyi Nándor

szőr — többek között — a fiatal *Csorba Győző*, *Fodor András*, *Rákos Sándor*, *Simon István* verseit. Szoros és kölcsönösen termékenyítő barátság fűzte a korszak számos kiváló írójához: *Kodolányi János*-hoz, *Németh László*-hoz, *Weöres Sándor*-hoz.

Érdeklődése és írói munkássága főként az irodalomtörténet és a művelődéstörténet területeire terjedt ki. Első kísérletként átfogó műben írta meg az újabb magyar irodalom történetét. Részlettanulmányokat szentelt a magyar és a világirodalom egy-egy fontos jelenségének: a Petőfi-problémáknak, Verhaeren, Claudel munkásságának. Hasznos kézikönyveket, antológiákat szerkesztett. Különös szeretettel fordult szülővárosa és Dunántúl szellemi arca, művelődési múltja felé.

Nevének legnagyobb népszerűséget a negyvenes években megjelent *Sziriat oszlopai* című kultúrhistoriái munkájával szerzett. Várkonyi vizsgálódását a történelem előtti időkre terjesztette ki, s akár regényesnek, akár hipotetikusnak nevezhető leírásaival és elemzéseivel az emberiség elsüllyedt kultúrái felé fordította a figyelmet. E munkája — az eredeti terjedelem többszörösére bővítve — a közelmúltban újra megjelent. Sajtó alatt van *Magyar Dunántúl* című tájesszéjének új kiadása. S hamarosan könyv alakban is

megjelenik az angliai *Stonehenge*-ről szóló tanulmánya. Az utolsó években *Pergő évek* címmel önéletrajzát és irodalmi visszaemlékezéseit írta. Kézíratos hagyatéka, kiterjedt levelezése még további, tu-

domány- és irodalomtörténeti meglepetéseket tartogat. Életét példás szorgalommal és az utolsó szívdobbanásig az irodalom és a tudomány szolgálatára szentelte.

T. T.

M Ű V E I

A francia szellem. Pécs, 1925.
 Claudel. Pécs, 1926.
 A modern magyar irodalom 1880—1920. Pécs, 1928.
 A pécsi Szent Mór Kollégium könyvtára. Pécs, 1931.
 Pécs és Baranya a szépirodalomban. Pécs, 1931.
 Elmék, eszmék. Pécs, 1937.
 Verhaeren. Pécs, 1939.
 Petőfi arca. Pécs, 1940.
 A dunántúli költészet. Szombathely, 1940.
 Magyar katonaköltők. Pécs, 1940.
 A Dunántúl történeti hivatása. Pécs, 1941.
 A paraszt a magyar irodalomban. Pécs, 1942.
 Kodolányi János. Pécs, 1942.
 Az újabb magyar irodalom 1880—1940. Szeged, 1942.
 Az írás története. Bp., 1943.
 Magyar Dunántúl. Bp., 1944.
 Az üstökös csóvjaja. Pécs, 1957.
 Szíriat oszlopal. Átdolgozott kiadás. Bp., 1972.

A könyv őre az ex libris

Amikor az első kéziratos könyv, a kódex megjelent, a tulajdonos jobban féltette, mint ma. Egy-egy könyv lemásolása és díszítése sokszor esztendők fárasztó munkájának eredménye volt, s ára egy-egy faluével vetekedett. Nem csoda, ha az akkori tulajdonosok — kolostorok, fejedelmek, főpapok — néha az értékes könyveket láncsal erősítették

könyvtáruk asztalához. A tulajdonos eleinte nevét írta bele a könyvbe, majd címerét vagy arcképét nyomtatta vaknyomással a könyv tábláira. A név beírása, a címer és az arckép a könyv antik öröknek tekinthető.

Később — a könyvnyomtatás feltalálása után — a nemesebben gondolkozó és érző emberek már nem írták be nevüket a könyvbe, hanem a könyvtábla belső oldalára kis fametszettel ellátott címkét ragasztottak, amely családjuk címerét ábrázolta név nélkül vagy teljes névvel. Ezekből a kis címkékből fejlődött ki a magyar elnevezésű könyvjegy, amit latin kifejezéssel *ex libris*nek nevezünk. Az *ex libris* tehát a tulajdonos számára fegyver, olyan mint egy őrszem, amely megvédi a könyvet az eltulajdonítás ellen. Az *ex libris*, mint a kisgrafikai művészet valamelyik technikájával készített és sokszorosított művészi ábrázolás, nemcsak szép, hanem hasznos is számunkra. Érdemes arra, hogy anyagi áldozatot hozunk érte.

Tulajdonképpen minden könyvtulajdonosnak szüksége van rá, mert az *ex libris*szel ellátott könyv figyelmeztet az idegen tulajdonra az idegen polcon, ahol bárki kezébe kerülhet. Ráadásul még a leáztatott *ex libris* is nyomot hagy maga után. (Volt rá eset, amikor a tőlem eltulajdonított könyvet az antikváriumban ismertem fel saját *ex libris*emről. Az *ex libris* ebben az esetben is megőrizte számomra könyvem, bár visszavásárlása pénzembe került. Egy könyvtárigazgató

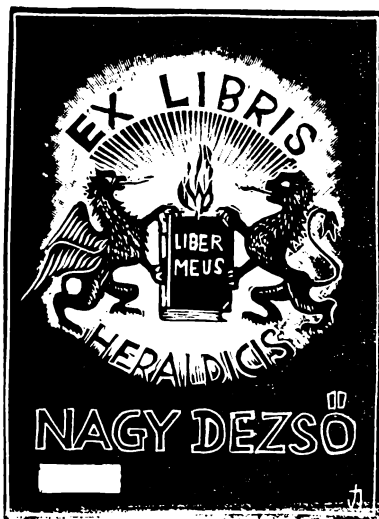
Nagy Dezső *ex libris*e

mondotta: a könyv olyan, mint a kígyó. Észrevétlenül elbújik, meglapul valahol.)

Néha egy-egy könyvünket azért nem adja vissza a kölcsönvevő, mert elfelejtette, hogy kitől kérte el. Ha ex librisünk benne van a könyvben, akkor az eszébe juttatja nevünket, és ha könyvtára nem csupa „kölcsönvett” könyvből áll, akkor vissza is adja. Idegen ex libriszsel ellátott könyvet csak akkor tarthat valaki könyvtárában, ha a könyvtulajdonos neki dedikálta, vagy ha a könyvet megbízható antikváriumban vásárolta.

Az ex libriseken néha vannak olyan ábrázolások vagy felírások is, amelyek a könyvtolvajoktól való félelelmről tanúskodnak. Komoly vagy tréfás szöveget, illetve verset tartalmaznak: megfenyegetik, s olykor meg is átkozzák a tolvajt. A sok közül most csak egyet említek meg. A Gebhardt Béla által 1933-ban készített „Ila” feliratú ex librisen egy könyvvállvány előtt álló olvasó nőt látnunk. A bal alsó sarokban egy kör alsó részén ez a szöveg olvasható: „Ha nem adsz vissza egy kölcsönadott könyvet, járjon át sütővas és onts mindig könyvet.” A szöveg fölött egy óriási sütővasban kínok közt vonagló és füstölgő női akt látható. Akad olyan ex libris gyűjtő is, aki az ilyen könyvtolvajok ellen írt versikéket gyűjti. Számuk már több százra megy.

Van ex libris, melyre a tulajdonos ráírta, hogy könyvet nem adja kölcsön, másikon a szöveg a kölcsönvevőt a könyvnek épen való visszaadására figyelmezteti. Némelyik ábráján buzogányos férfi, félelmetes oroszlán, kutya, mesebeli sárkány vagy mondai állat őrzi a könyveket. Az ilyen ábrázolások és az ilyen jelképes állatok a könyv iránt érzett féltő szeretetről tanúskodnak.

Vágó János ex librise

Legyen szabad ezzel kapcsolatban hivatkoznom két saját ex librisemre is. Az egyik, Vágó János kaposvári grafikus által készített ólomvéseten két címerállat látható: egy oroszlán és egy sasfejű sárkány, úgynevezett griffmadár tart mancsai, illetve karmai között egy fáklyaként világító könyvet, amelyen ez a latin szöveg olvasható: „Liber meus”, vagyis „Az én könyvem”. Egy másik ex librisemen, Andruskó Károly zentai grafikus fametszetén madáríjesztő riasztja el a könyvek fölött keringő madarakat.

Összefoglalásként talán jogosan állapíthatom meg: *a könyv őrje az ex libris.*

Nagy Dezső

Olvastuk...

a TÁRSADALMI SZEMLE márciusi számában Kamarás István és Mándi Péter Külön-külön vagy kéz a kézben? című művelődéspolitikai jegyzetét. A gondolatébresztő írásában az olvasmányközvetítők „két osztagának”, a könyvtárosoknak és a könyvterjesztőknek egymásrautaltságát fejtegetik a szerzők meggyőző érveléssel. Annak ellenére, hogy az olvasmányközvetítők tudatában ez sokszor háttérbe szorul, mégis igen szoros a kapcsolódás a két közvetítő rendszer között, ezért fejlesztésük stratégiájának kialakításán együtt kell munkálkodniuk. A könyvtárhasználat és a rendszeres könyvvásárlás egymást erősítik. Szívesen olvastunk volna a tanulmányban néhány gondolatot arról is, hogy a két olvasmányközvetítő tábor eszközeiben és módszereiben mi a sajátos, az egymástól elütő. Mindezt azért, mert az együttműködést a közös és az eltérő lehetőségek számbavétele után lehet egybemosás nélkül, jól megtervezni. A szerzők írásuk végén az együttműködés időszerű gyakorlati teendőire is tesznek javaslatot.

Thomas Mann

1875—1955

Most lenne, ha élne százéves. 1875. június 6-án Lübeckben, a régi Hanza-városban született, amelyről egyik legszebb esszéjét, a *Lübeck mint életforma* címűt írta. 1955. augusztus 12-én, húsz évvel ezelőtt, nyolcvanéves korában Kilchbergben, Zürich mellett ragadta ki a halál költői álmai közül.

Régi lübecki patricius családból származott, apjának gabonanagykereskedése volt. Az ő halála után, 1891-ben költözött át az egész család Münchenbe, ahol a fiatal Thomas Mann a „Dél-német Tűzbiztosítási Bank”-nál vállalt fizetés nélküli gyakornoki állást. 1896-tól 1898-ig testvérével, Heinrich Mann-nal együtt Itáliában élt, majd hazatérve két évig (1899—1900) a *Simplicissimus* c. satirikus folyóirat munkatársa lett. 1905-ben feleségül vette Katja Pringsheimet és Münchenben telepedett le. 1929-ben elnyerte a Nobel-díjat. 1933-ban éppen külföldi előadói körúton volt, amikor a hitleri hatalomátvételtől értesült. Nem tért vissza a hitleri Németországba, hanem Küssnachtban, Zürich mellett telepedett le. 1936-ban végleg visszautasította a hazahívó ajánlatokat, ezért elvesztette polgárjogát, és a bonni egyetem filozófiai kara megfosztotta díszdoktorságától is. 1938 és 41 között Amerikában vendégtanárként tanított a princetoni egyetemen, majd 1941-ben Kaliforniában teremtett otthonot. Csak 1952-ben tért vissza Európába hátralevő éveire, mert Svájcban óhajtott nyugovóra térni.

Első nagyszabású regényében, a *Buddenbrook-házban* egy család történetét és egész atmoszféráját eleveníti meg sok ön-életrajzi elem, emlék felhasználásával. 1901-ben, 26 éves korában fejezte be regényét, amely a polgárság társadalmi és biológiai hanyatlását mutatja be négy nemzedéken át. A biológiai hanyatlással párhuzamos a család szellemi és esztétikai kifinomodása, amely azután az utolsó családtag, a kis Hanno életidegességében és művészi hajlamaiban éri el tetőpontját.

Mann ily módon ábrázolta először művészetének egyik alaptematikáját, az élet és szellem ellentétét. Felfogását Nietzsche és Schopenhauer életfilozófiája határozta meg, amely a lét szenvedését az életakarat tagadásával akarja legyőzni. Tolsztoj regényeiből tanulta meg a regényírás technikáját, a hatalmas türelemmel fölépített epikus monumentalitást. Rendkívüli hatással volt rá Tolsztoj önéletrajzi módszere és a részletekbe menő realizmusa. Schopenhauer halálvágya vonzotta Richard Wagner zenéjéhez.

Gustav Seitz szobra Thomas Mannról

Majdnem egy évszázadon át a több nemzedékes családregegy adja a polgári kor nagy epikai kifejezésének keretét. Ez a regényforma egyesítette a fejlődésregényt, az én-regényt, a családregegyt. Nem csupán egyéni sorsokat ábrázolt, hanem egész korokat, fölmutatta a fejlődés irányát, a lehetséges jövőt vagy méginkább a jövőtlenséget. Hanno, az utolsó kis sarjadék áthúzza a családfát a Buddenbrookok családi könyvében, s tette szimbolikussá válik.

Th. Mann mesteri novellájában, a *Tonio Krögerben* a szellem és az élet közötti ellentét a problémátlan, egyszerű polgár és az ironikus-vágáns művész ellentétként rajzolódik ki. A *Halál Velencében* c. kisregényben az író újra ez a téma foglalkoztatja, szigorú realizmussal, mely a misztikus-erotikus dimenzióba is átszök.

A nagy korregény, a *Varázshegy* a hermetikusan elzárt svájci hegyi szanatórium világába vezet, ahol Settembrini, a szellemi szabadság Benedetto Croce-ról mintázott embere küzd a volt jezsuita növendékkel, a hitleri Naphtával Hans Castorp lelkéért. A kor nagy ellentéte fejeződik ki Thomas Mann akkori szavaiban — természetesen nem igenlőleg — Naphta ajkán: — Téved Ön, Settembrini, ha azt hiszi, hogy az ifjúságot még mindig a szabadság lelkesíti, amiért ma az lelkesedik: az a

terror. — Hans Castorp az első világháborúban pusztul el.

Az emberiség őskéjét, archetípusait, az ágostoni filozófia ideáit vetíti elének nagy, kétezeroldalas *József-tetraológiájában* (Jakob, Az ifjú József, József Egyiptomban, József, a kenyéradó). Ebben az író az Ótestamentum alapján az emberlét titkát akarja föltárni, de Lukács György magyarázata szerint a német mazochizmust gyógyító erőket is. A regény a bibliai mítoszt teszi át a lélektan és a humánus nyelvére, ironikusan, szándékolt anakronizmusokkal. A *Lotte Weimarban* az író mélyeséges honvágyával megrajzolt kép Goethéről és weimari életéről. A háború alatt írt *Doktor Faustus* a zseni és a betegség összefüggését világítja meg. Adrian Leverkühn a hőse, a Nietzsche-i vonásokkal fölruházott zeneszerző, akinek betegsége egyszersmind a német nép hitleri eltévelyedésének szellemi gyökereit és sorsának démonikus kiteljesedését is fölmutatja. A regény két síkon ábrázolódik: a zseniális muzsikushalála után ifjúkori barátja, az öregedő tanár írja naplóját a második világháború alatt, s ez a naplókeret egyszerre láttatja a néplélek és a főhős betegségét, valamint mindkettő sorsának rettenetes kiteljesedését. Már előzőleg megírta a *Mario és a varázsló*-ban, hogy a fasizmussal szemben mit sem ér a pusztán tagadó magatartás, hanem csak pozitív cselekvés jelent ellenállást.

Th. Mann művészete olyan távolságokat tud áthidalni, mint a megkapó *Királyi fenség* című mesészerű regénye és késői alkotása, *A kiválasztott*, mely Hartmann von Aue középkori Gregorius-legendájának ironikus modernizálása.

Thomas Mann többször járt Magyarországon, utoljára már a hitlerizmus ide-

jén. Készülőfélben levő regényéből olvasott föl, és József Attila szép verssel köszöntötte. Az író régi barátjának, Hatvany Lajosnak volt vendége. A magyar szellemi élet több kimagasló alakjával levelezett. Legközelebbi kapcsolatban a görög mitológia világhírű kutatójával, Kerényi Károllyal állt, aki sokat segített neki a József írásakor. Bartók Bélához is meleg rokonszenv fűzte, szintűgy magyar fordítójához, Kosztolányihoz.

A nagy regényíró elmélyült tanulmányokat is írt. A megértés nehézsége, amivel olvasójuk itt-ott küzdeni kényszerül, bőven megtérül a szellemi gazdagodás és élvezet által. Thomas Mann ars poéticaja átsugárzik művein: eszerint az irodalom célja nem elsősorban a meggyőzés, hanem a szépség ábrázolása. Ezt mutatja föl esszéiben, melyek írók és művészek egész sorát (Goethe, Schiller, Tolstoj, Wagner, Kleist, Fontane, Storm) vonultatják föl.

Az Egyesült Államokból hatalmas rádióelőadásokkal (Európa vigyázz!) fordult szembe a nemzeti szocializmussal. A háború után a Goethe-évben, 1949-ben Frankfurt am Mainban és Weimarban Goethéről, 1955-ben Stuttgartban és Weimarban Schillerről tartott előadásokat, ezzel is a német kultúra egységét jelképezve, mindig mélyen humanista és demokrata szellemben. Egyszerre volt német és európai, és hazája jövődjét ebben a szintézisben látta. Ezért ostorozta szenvedélyes haraggal, profétai átkokkal a náciakat, s ezért vállalkozott agastyán korban is arra, hogy végiglátogassa mindkét Németország városait, s a megújulás érdekében föllépjen tekintélyével, írói szavával és mindvégig friss szellemével.

Katona Jenő

Szepes Magda tusrajza

A szabadságért harcoltak

Új ismeretterjesztő könyvek a második világháborúról

Ámbár 1945-től már három évtized választ el bennünket, a második világháborúnak sok kisebb-nagyobb részlete, bizonyos események háttere és a többivel való összefüggése még mindig vitatott vagy egyáltalán nem ismert. Ez a fő oka annak, hogy hadvezérek, hadtörténészek, politikusok, történétírók, sorkatonák és partizánok még mindig sokat foglalkoznak a háborúval, s az általuk írt könyvek még mindig újabb és újabb részletekkel gyarapítják tudásunkat.

A magyar kiadók is több olyan munkát jelentettek meg, amely elősegíti a világháború jobb megismerését. Az alábbiakban — a teljességre való törekvés nélkül — ezek közül szeretnénk néhányra felhívni a figyelmet, olyanokra, amelyek az utóbbi esztendőben kerültek ki a sajtó alól.

A világháború összefoglaló története iránt érdeklődőknek eddig Roberto Battaglia *A második világháború* című könyvét, kezdő olvasóknak pedig D. Major Klára *Lángoló világot* ajánlottuk. (Mindkettőből több kiadás készült.) 1973-ban újabb, minden igényt kielégítő mű jelent meg egy magyar szerzőnek, Ránki Györgynek tollából: *A második világháború története*. Ezt a könyvet, amely a tudományos és az ismeretterjesztő kiadványok erényeit egyesíti, lapunk 1974. 9. számában Katona Jenő ismertette.

A Nagy Honvédő Háborúról szóló számos mű közül elsőknek az *Oroszország nagy háborúja* című könyv említendő. Írója Alexander Werth, aki az angol BBC és a Sunday Times tudósítójaként 1941-től a német kapitulációig a Szovjetunióban élt. Nagy utakat tett meg, felkereste az ostromlott Leningrádot, közvetlenül a felszabadulás után járt Sztálingrádban, Harkovban, Kijevben, beszélt vezetőikkel és kisemberekkel, tábornokokkal és egyszerű sorkatonákkal, munkásokkal és kolhozparasztokkal. Nagy segítségére volt ebben kifogástalan orosz nyelvtudása. (Péterváron született, ott töltötte ifjúságát.)

Könyve újszerű; sajtóságos ötvözete a népszerűsítő történelemnek, a visszaemlékezésnek és a riportorozatnak. A hadműveletek leírásában elkerüli a csak szakembereket érdeklő technikai részleteket. Ehelyett olyan drámai körülményekre hívja fel a figyelmet, mint a németek óriási túlereje légi és automata fegyverekben 1941-ben vagy a szovjet haderő nagy tűzérségi fölénye Sztálingrádnál. Beszél a fasiszták büntetteiről, szól a fontos üzemek keletre telepítéséről, a diplomáciai helyzet alakulásáról, Churchill és De Gaulle moszkvai látogatásáról, a varsói felkelésről és számos egyéb eseményről is. A végső győzelmet a hadsereg és az egész nép bámulatra méltó hősiességének tulajdonítja, de kiemeli a szocialista gazdasági módszerek szerepét is.

Werth az oroszok őszinte barátja, de nem kommunista. Könyvében — marxista szempontból — tévedések, hiányok is akadnak. Ezekre J. Boltyin professzornak a könyv elején közölt kis tanulmánya mutat rá.

A második világháborúról szóló emlékiratok közül a legkiemelkedőbb Georgij Konsztantinovics Zsukov két kiadásban is megjelent, nagy sikerű könyve. A marsallt az első világháborúban sorozták be katonának, részt vett a polgárháborúban, utána parancsnokképző iskolára küldték. Ezután egyre fontosabb beosztásokat kapott. 1941-ben, a hitleri agresszió idején vezérkari főnök volt, később pedig, mikor erről a tisztségről egy, Sztálinnal folytatott szóváltás után leköszönt, Leningrád, Moszkva védelmét, a sztálingrádi hadműveleteket irányította, majd az Ukrajna felszabadításáért, végül a Berlin elfoglalásáért indított támadást vezette.

Zsukov emlékiratait — címe: *Emlékek, gondolatok* — gyermekkorával kezdi, könyvének kétharmada azonban a Nagy Honvédő Háborúról szól, amelynek fontosabb mozzanatait személyes tapasztalatból kitűnően ismeri. Az eseményeket részletesen írja le, s pontosan megnevezi a helyet, időt és a szereplő személyeket is. Számos parancsot, jelentést, levelet, megbeszélést szó szerint közöl. Mindenről határozott véleménye van, saját szerepéről tárgyilagosan ír. Könyve így értékes forrásanyag a szakembereknek, érdekes olvasmány a történelem iránt érdeklődőknek.

Különös figyelemre tarthat igényt a belőle kirajzolódó Sztálin-arckép; Zsukov marsall tájékoztat arról, hogy „a legfőbb parancsnok”-nak milyen szerepe volt a hadműveletek vezetésében, megismertet munkabíráásával, határozottságával, kitűnő emlékezőképességével, de nem hallgatja el egyéniségének árnyoldalait sem. A könyv befejező része a német fegyverletételt megelőző és követő időszakot és a szövetséges ellenőrző bizottság tevékenységét írja le.

Pokriskin repülő vezérezeres a világháború első napjától a náci fegyverletéltelig harcolt. 156 légi csatában vett részt, 59 ellenséges gépet semmisített meg. Ezért kapta meg háromszor is a Szovjetunió Hőse kitüntetését. *Háborús égbolt* című visszaemlékezésében megismerteti az olvasót a szovjet repülők életével, érzéseivel, önfeláldozó magatartásával, bajtársiasságával. Beszámolt a német támadás utáni hónapokban elszenvedett nagyarányú szovjet veszteségekről és arról, hogy a frontra mind nagyobb számban érkező és egyre tökéletesebb tervezésű gépek segítségével hogyan sikerült később a Szovjetuniónak a légi fölényt kiharcolnia. Csak személyes élményeit mondja el, nem akarta a légi háború átfogó történetét megírni.

Pokriskin izzóan gyűlölte a fasisztákat, többször visszautasította a hátszágban felkínált, kiképzői feladatot, hogy a fronton maradhasson. A bátorságot azonban sohasem tévesztette össze a vakmerőséggel. Nemcsak a legbátrabb, hanem a „leggondolkodóbb pilóta” jelzőt is megérdemelte. „A hőstetthez is éész kell.” Ez egyik fejezetének a címe, s ezt a megfontolást a gyakorlatban is alkalmazta; állandóan újabb, hatékonyabb, biztonságosabb támadási módszereken törte a fejét. Könyve nemcsak fontos dokumentum, hanem érdekes olvasmány is.

Egy másik visszaemlékezés, az *Így kezdődött a háború*, azt mondja el, miként harcoltak a szovjet délnyugati front katonái a háború első 178 napjában. A Szovjetunió ugyan megerősítette a határőrséget, de felkészülése a hitleristák támadásakor még nem fejeződött be, a Vörös Hadseregnek a túlerő elől vissza kellett vonulnia. A könyv az 1941. december végén kivívott jeleci győzelemmel fejeződik be.

Az író, Ivan Hrisztoforovics Bagramjan marsall azokban a napokban mutatja be a szovjet haderőt, amikor az agresszió legsúlyosabb csapásait kivédve esett át a tűzkeresztségen. Nehéz hónapok voltak, a kudarcok egymást követték, de a hadsereg közben megerősödött és megvetette a későbbi végső győzelem alapját. A könyv érdeme az események pontos, szakszerű leírása, a vezetők és beosztottak erényeinek és hibáinak tárgyilagos elmondása és a gördülékeny stílus.

A 2. és 3. Ukrán Front 1944–45-ben szabadította fel Romániát, Bulgáriát, Jugoszláviát, Magyarországot és Csehszlovákiát. Hadműveleteiről részletes, számos térképvázlattal ellátott beszámoló olvashatunk *A 2. és 3. Ukrán Front felszabadító hadműveletei Délkelet- és Közép-Európában 1944–1945* című könyvből, amely tizenkét szovjet tiszt — köztük három marsall — közös munkája. Forrásként főleg a Szovjetunió honvédelmi minisztériumában őrzött okmányokat és a két hadsereg vezetőinek visszaemlékezéseit használták fel. A szerzők közül többen maguk is részt vettek a felszabadításban, s így személyes élményeikkel egészíthették ki a szak-történeti részeket.

A munka hadtörténeti jellegű, részletesen kitér az említett térségben folytatott minden jelentékeny harci cselekményre. A részletekben nem vész el, stílusa élénk, s így laikusoknak sem unalmas olvasmány.

A második világháborúban a reguláris hadseregek mellett a történelemben eddig nem ismert mértékben jelentkezett egy új katonapolitikai tényező, a partizánmozgalom. A háború második felében nagy ellenséges erőket kötött le, rajtaütésekkel, hidak, vasutak, különféle szállítóeszközök felrobbantásával erősen megbénította az utánpótlást, és így számottevő mértékben járult hozzá a győzelemhez.

Erről a mozgalomról az NDK-ban élő *Heinz Kühnricht* történész írt monográfiát, amely a nemzetközi irodalomban rangos helyet foglal el. Legfőbb értéke az adatgazdagság. Hatalmas dokumentumanyagot dolgozott fel, könyveket, folyóirat-cikkeket, visszaemlékezéseket, kongresszusi beszámolókat, kiadatlan okmányokat használt fel. Az eseményeket a háború négy időszaka köré csoportosította, s ezen belül országok szerint tárgyalja. (Találunk benne magyar vonatkozásokat is.) Bemutatja azt az állandó, szerves kapcsolatot, amely a Vörös Hadsereg és a partizánok közt fennállt. A tények elmondása mellett kitér az elvi kérdésekre, a mozgalom jellegére, nemzetköziségére, a kommunisták vezető szerepére. Bemutatja, hogy a partizánmozgalom társadalmi gyökere nemcsak hazafias érzelmekből táplálkozott, hanem az osztályharcból, a fasiszmus elleni gyűlöletből is. Ennek következményeként tagjai szerepet játszottak a felszabadulás utáni új, demokratikus hatalmi szervek kialakításában is.

A magyar partizánokról szól Godó Ágnes könyve: *Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háborúban*. Megtudjuk belőle, hogy kb. kétezer magyar harcolt jugoszláv partizánkötelékekben, Budapestről érkezett ellenállók, a bori lágérből menekült

munkaszolgálatosok, a Horthy hadseregből átszököttek és régi, Jugoszláviában élő kommunisták. Belőlük alakult a „Petőfi Sándor népfelszabadító rohamdandár”.

A három nagyhatalom: a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia együttműködését tárgyalja Viktor Izraeljan könyve, *A Hitler-ellenes koalíció diplomáciája*. A fasiszta agresszió létében fenyegette mindhárom országot, ezért kötöttek egymással politikai, gazdasági és katonai jellegű szövetséget. Leglényegesebb a politikai együttműködés volt, abból, hogy a célból, hogy a háború alatt és a háború után álláspontjukat minden kulcsfontosságú kérdésben egyeztessék.

A szerző végigkíséri a koalíció teljes működését megalakulásától kezdve, leírja megerősödését, a csúcstalálkozókat, a felszabadított országokkal kötött fegyverszüneti megállapodásokat. Sok nehézséget okozott az a körülmény, hogy a szövetséghez tartoztak két különböző társadalmi rendszerhez tartoztak. A köztük felmerült számos vitás kérdés közül említsünk meg néhányat: a második front megnyitása, a balkáni partraszállás, a német és a lengyel kérdés, Franciaország részvétele az Európai Tanácskozó Bizottságban.

Izraeljan anyagát elsősorban a külügyminisztériumi levéltárakban őrzött dokumentumokból merítette, de felhasználta a politikusok, diplomaták emlékiratait is. Ezek segítségével sikerült sok, a nagyközönség előtt ismeretlen tény feltárnia.

A kassai születésű Fábry József sokszor ült cseh és magyar börtönökben. A Szovjetunió elleni hadüzenet után internáló táborba zárták, 1942-ben besorozták a hadseregbe és a Don-kanyarba küldték. Az első adandó alkalommal átment a Vörös Hadsereghez. Eleinte hadifogolyként kezelték, később megengedték, hogy a partizánok közé álljon.

Fábrynak a *Szabadságért harcoltunk* című memoárjában nem az események elmondása a lényeges, hanem az emberek gondolkozásának a leírása. Elmondja, miként éreztek a magyar kommunisták, milyen terveket szöttek az internáló táborban, hogyan és mennyiben változott meg a hadifogságba került tisztek, közlegények világnézete. Szemléltető leírást kapunk a Szovjetunióban szerkesztett *Igaz Szó* agitációs munkájáról, a partizánok kiképzéséről és mindennapi, vesélyekkel teli életéről.

Marija Fortusz, a Vörös Hadsereg őrnagya két általa szervezett felderítés történetét írta meg *Az Alba Regia hősei* című visszaemlékezésében. Az egyiket a magyar közönség ismeri az *Alba Regia* című filmből: a Székesfehérvárról való kivonulás után a szovjet hadseregből egy rádióslány visszamaradt a városban és onnan adott tájékoztatást a fasiszta seregek tevékenységéről. A második történet két magyar katonáról szól, akiket ejtőernyővel juttattak a náci-nyilas csapatok sorába, s akik a háború végéig küldték jelentéseiket a szovjet hadvezetőségnek a visszavonuló németek hadmozdulatairól. Fortusz könyve magyar területen játszódik, magyar szereplőkkel. Érdekességét fokozza, hogy elmondja a felderítésben részt vevtek sorsának háború utáni alakulását is.

Hét hónap telt el Magyarországon felszabadításának kezdete és vége közt. Karsai Elek és M. Somlyai Magda ebből az időszakból választotta ki azt a sok száz kortörténeti dokumentumot, amelyet *A felszabadulás krónikája* című összeállításban adott közre. Tarka változatosságban követik egymást rádióhírek, újságcikkek, katonai és polgári hatóságok rendeletei, a zsidók elhurcolásáról, a leventék bevonulásáról kiadott parancsok; utóbb a nemzeti bizottságok, pártgyűlések jegyzőkönyvei, élelmiszerellátásról, iskolák megnyitásáról, járdatisztításról, halottak eltemetéséről, munkakerők kivezényléséről, istentiszteletek megkezdéséről szóló rendeletek, a közigazgatás újjászervezésével, népbíróságok felállításával, földosztással, az ideiglenes nemzetgyűlés összehívásával kapcsolatos intézkedések.

Az ország ezekben a hónapokban két részre szakadt. Az egyikben, amelyik napról napra zsugorodott össze, a nyilas-náci terror tombolt, a másikban megkezdődött a népi uralom, a demokratikus átalakulás; egyre határozottabban rajzolódtak ki azok a politikai, gazdasági és társadalmi elvek, amelyek a mai Magyarországot alakították ki.

A kitűnő képanyagot tartalmazó kötet kortörténetként és olvasmányként egyaránt érdekes.

Harminc évvel ezelőtt csitult el a harci zaj hazánk földjén. A háború és a fasiszmus borzalmait a fiatalok csak hírből ismerik, s ezek még az idősebbek emlékeztében is lassan elhalványodnak. Sokan vannak, nagyon sokan, akik úgy vélik, hogy nem kell feleleveníteni a kegyetlen esztendő emlékeztétét. Örülünk a békének, szabadságnak, a nyugodt életnek!

Ez ellen a felfogás ellen a leghatározottabban küzdeni kell! Küzdeni, nekünk, könyvtárosoknak is, küzdeni egyebek közt a második világháborúról szóló könyvek ajánlásával, az olvasók kezébe adásával. Gondoljunk arra, amit Pokriskin írt a *Háborús égbolt* utolsó soraiban:

„...nem felejtje-e el a világ, az emberiség, milyen árat kellett fizetni a fasizmus feletti győzelemért? Levonja-e az emberiség ebből a rettenetes háborúból a következtetést? Nem felejtik-e el az emberek, mennyi vér ömlött ezen évek alatt, hány sírhalom népesíti be a földet a Volgától a Spree-ig Európa sok országának harmezőin?

Nem felejtik el!... Nem szabad elfelejteniük!”

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

- A felszabadulás krónikája. 1944 ősze — 1945 tavasza. Közreadja Karsai Elek és M. Somlyai Magda. 1970. Kossuth, 323 l.
- Zsukov, Georgij Konsztantyinovics: Emlékek, gondolatok. 1970. Kossuth—Zrínyi, 549 l.
- Godó Agnes: Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háborúban. 1972. Zrínyi, 284 l.
- Pokriskin, A. I.: Háborús égbolt. 1972. Zrínyi, 526 l.
- Bagramjan, Ivan Hrisztoforovics: Így kezdődött a háború. 1973. Zrínyi, 540 l.
- Fábray József: A szabadsáért harcoltunk — visszaemlékezései. 1973. Zrínyi, 222 l.
- Fortusz, Marija: Az „Alba Regia” hősei. Egy felderítő őrnagy feljegyzései a második világ-háborúból. 1973. Zrínyi, 112 l.
- Kühnrich, Heinz: Partizánháború Európában. 1939—1945, 1973. Zrínyi, 335 l.
- A 2. és 3. Ukrán Front felszabadító hadműveletei Délkelet- és Közép-Európában. 1944—1945. 1973. Zrínyi, 507 l.
- Ránki György: A második világháború története. 1973. Gondolat, 653 l.
- Werth, Alexander: Oroszország nagy háborúja. 1941—1945. 2. kiad. 1973. Kossuth—Zrínyi, 526 l.
- Iszraeljan, Viktor: A Hitler-ellenes koalíció diplomáciája. A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia diplomáciai együttműködése a második világháború alatt. 1941—1945. 1974. Közgazdasági, 537 l.

Szamosújvári Sándor: Történelmi szakkörök az általános iskolában

Szamosújvári Sándor általános iskolai tanár Debrecenben. Két évtizede vezet történelmi szakköröket. Gazdag tapasztalatait összegezi, rendszerezi a füzetben, kiegészítve az elméleti-módszertani irodalom megállapításaival. Elsősorban a gyakorlati vonatkozásokat emeli ki, elméleti fejtegetésekbe csak akkor bocsátkozik, ha az okvetlenül szükséges valamely gyakorlati feladat megértéséhez, megoldásához.

„A történelemtanítás időszerű kérdései” című sorozatban megjelent munka első fejezete a szakköri tevékenység céljával, formáival, módszereivel, az úttörő-mozgalomban elfoglalt helyével, a szervezés, a szakkörvezetés, az önkormányzat stb. problémáival foglalkozik. A második fejezet a történelmi szakkör három típusát mutatja be: az általános történelmi, a helytörténeti és a honismereti szakkörét. Itt ír a honismeret és a helytörténet viszonyáról, s nagyon helyesen, az előbbi elsősorban mozgalmi, az utóbbi pedig tudományos jellegű tevékenységnek jelöli meg. A helytörténet fogalmának pontos értelmezése azonban nem sikerült. Segédtudományként kezeli, nem veszi figyelembe, hogy a helytörténet a történettudomány egyik ága, területe, a földrajzi specializálódás terméke, a történeti megközelítés, szemlélet egyfajta módja. A harmadik és egyben utolsó részben a szakköri munka lehetőségeit so-

rolja fel, valamint egy-két gyakorlati példával, tanáccsal szolgál. Egyebek között az irodalmi és történelmi emlékhelyek, az üzemtörténet és a krónikaírás, a vetélkedők, a műemlék- és természetvédelem stb. kérdéseire tér ki, s végül említést tesz a szakköri híradók kiadásáról. Minden során, mondatán érződik, hogy a szerző kiválóan ismeri a témát és szeretettel, odaadással foglalkozik vele. Néhol szinte patetikus emelkedettséggel szól a hazafias nevelés fontosságáról, a haza-szeretet nemes érzéséről. Jegyzetapparátusa a tárgykör erősen válogató (76 tételes) bibliográfiájaként is felhasználható, bár nem ezzel a szándékkal született.

Szamosújvári Sándor módszertani tanulmánya a pedagógusok, szakkörvezetők számára készült. Témája révén a könyvtárosok érdeklődésére is számot tarthat. Különösen a *gyermekkönyvtárosok* és a *helyismereti szakreferensek* forgathatják haszonnal. Mindazokban a könyvtárakban, ahol helytörténeti, honismereti vagy ehhez hasonló szakkör működik, nélkülözhetetlen segédkönyv. Sajnálatos módon a szerző teljesen elfeledett ezekről a *szakkörökről*, s nem is említi, hogy több helyen a gyermekkönyvtár ad otthont az általános iskolai történelmi szakköröknek. A könyvtárak szerepéről csak érintőlegesen beszél: egy-két esetben utal az együttműködés fontosságára, formáira és a könyvtári doku-

mentumok forrásértékére. Ez a hiány tanulmányok is szolgálhat számunkra. Arra figyelmeztet, hogy munkáinkról rendszeresen tájékoztatni kell a kapcsolódó terü-

letek szakembereit, törekednünk kell eredményeink meg- és elismertetésére. (1974. Tankönyvkiadó, 114 l.)

Bényei Miklós

kézikönyvtár

Darvas Gábor: Zenei minilexikon

Az Akadémiai Kiadó háromkötetes Zenei lexikona után szükség van-e zenei minilexikonra is? Ha belelapozunk a kötetbe, akkor a válasz egyértelmű: igen. Ezt az igent erősíti meg az is, hogy a háromkötetes lexikon ma már a könyvkereskedelemben nehezen hozzáférhető, másrészt méreteivel, árával, szócikkeinek terjedelmével elriasztja azokat, akik a zenei érdeklődés kezdetén tartanak. Igaz, hogy ebben a minilexikonban kifejezetten életrajzi jellegű címszavak nincsenek, és csak a címmel ellátott zeneművek szerepelnek benne. De a zeneelvezetőket többnyire úgyis az érdekli, hogy egy mű műfajilag hová sorolható (miben különbözik egymástól a zenei műfajok), ki és mikor írta, a szerző többi életrajzi adata kevésbé. Méreteit tekintve a kötet szinte zsebkönyv (talán szerencsésebb is lett volna, ha még jobban közelít az igazi zsebkönyvek formátumához).

A minilexikon kicsiben helyettesíti az operák, operettek, oratóriumok könyvét, zenetörténeti monográfiákat, hangversenykalauzt — legalábbis a legalapvetőbb tájékozódás terén. Használatához elég az alapfokú zenei műveltség. A szakkifejezések is külön címszavak, így minden megjelölést a művek elemzésénél azonnal utána lehet keresni. A szöveg frapánsan tömör és lényegre törő, frázisoktól, semmitmondó közhelyektől mentes. A kis kötet egyetlen szerző munkája, ebből fakad a kötet szigorú következetessége és egységessége. Néhány kritikai megjegyzésünk nem érint lényegbevágó kérdéseket. Így a feldolgozás időhatárát (1950) talán szerencsésebb lett volna napjainkhoz jobban közelíteni. Darvas Gábor kivételt csak a lezárt, klasszikus életművek esetében tett. Pedig éppen a kislexikon az a műfaj, amely az „akadémikusabb” nagylexikonok merevségét áttörheti és bátrabban tallózhat napjaink zenéjében is. Példa lehet erre a Muzsikáló zenetörténet IV. kötete, amelynek időhatára 1970. Aligha vetnék Darvas szemére azt, ha az operák között pl. Szokolay Várnászát is megemlíti, a külföldiek közül pedig Boulez vagy Bernstein műveit.

Mostohán bánt a kötet szerzője — néhány összefoglaló címszóra szorítkozván — a népzenevel. Ma, a Röpülj páva mozgalom korszakában nehéz ezt a mellőzést megérteni, nem szólva arról, hogy a XX. század két magyar géniuszát, Bartókot és Kodályt sem lehet a népzene mellőzésével bemutatni. A „magyar népdal” címszó nagyon rövid, külön „népdal” címszó pedig nincs. A szomszéd népek népzeneje is általában csak utalások révén és a táncok említésénél, vagy a feldolgozásaiknál szerepel (pl. román viszonylatban egy-egy Bartók-, illetve Enescu-műnél). Ezzel szemben a tánczenei stílusokra bővebben kitér a kötet, ami nem kárhoztatandó, de a népzene is érdemelt volna legalább annyit.

Apróbb hiány, de említésre érdemes, hogy a hangszerek címszavaihoz nem járul magyarász rajz; a hangszerek között hiába keressük a legendás tárogatót, a nagybőgőnél hiányzik annak megjelölése, hogy a cigányzenekarok jellegzetes hangszere. Viszont túlságosan hosszú a „ráadás” címszó, ami csupán egy lényegtelen kurióznak köszönhető.

Hiányzik a fontosabb zenekarok felsorolása. Bővebb lehetne az operaházak, hangversenytermek listája, a tradicionális zenei rendezvények említését nem találjuk (kivéve a Bayreuthi Ünnepi Játékokat). A Magyar Állami Operaház és a Zeneakadémia mindenképpen címszót kaphatott volna. A művek között nem kapott címszót az Internacionálé. A zenetörténeti részben a magyar szempontból oly fontos Vietorisz-kódexet — a hanglemezfeldolgozásra is tekintettel — meg lehetett volna említeni. A kardtáncok között Aram Hacsaturján Kardtáncja is rangos helyet foglal el, de említését hiába kerestük.

Lapról lapra, címszóról címszóra bön-gészve át a könyvet sikerült ezt a néhány hiányt fölfedezni. Nem volt könnyű a hibakeresés, s ennek csak örülhetünk. Mert aki ezt a kis „mindentudót” kézbe veszi, aligha fogja rossz szájjal letenni. Remélhetőleg sok olvasóban étvágyat kelt egy-egy téma részletesebb megismeré-

sére, s ha eligazít és tovább vezet, elérte a célját.

Hasznos segédkönyv a minilexikon nemcsak a zeneélvezőknek, hanem a diákoknak is, ezért jó lenne mielőbb újabb és bővített-javított kiadásban viszont-

látni, hiszen az olcsó kötet a csaknem félszáz ezer példány ellenére is ritkaságnak számít a boltokban, ami a zene iránti fokozódó érdeklődést jelzi. (1974. Zene-műkiadó, 299 l. 37 Ft)

Csorba Csaba

könyvtári szakirodalom

Halász László—Nagy Attila : Hatásvizsgálat könyvtárban I.

Már a címben található I-es is utal arra, hogy nem lezárt vizsgálat jelentését olvassuk, hanem a magyar olvasás-szociológiai kutatásban teljesen újszerű longitudinális (több évig elhúzódó) felmérésről kaphatunk információt. A szerzők munkájukat felderítő jellegűnek tartják, s úgy gondolják, hogy az alkalmazott módszerek további finomítása révén a későbbi hosszú távú vizsgálatokhoz szilárdabb segédeszközt nyújtanak, mint amilyen az ő rendelkezésükre áll.

A kutatók úgy tervezték, hogy a vizsgálat első részét 1972 tavaszán, második részét 1974 hasonló időszakában bonyolítják le.

A kutatási téma meghatározása újszerű: *milyen szerepe van annak a többletnek, amelyet a könyvtári tagság ad a magasabb kulturális teljesítményszint eléréséhez a rendszeres olvasás és a nagyobb könyvvásárlási kedv mellett.* Hipotézisük szerint a könyvtárat felkeresők már a könyvtárba történő beiratkozás előtt nagyobb kulturális elkötelezettséggel rendelkeztek. A vizsgálat célja magában foglalta azt a szándékot is, hogy választ adjon azoknak, akik a könyvtár szerepét túlzottan alá-, illetve fölébecsülik.

A probléma feltárására legalkalmasabbnak a kombinált szociológiai és társadalomlélektani felderítő módszer kínálkozott. A vizsgálat lebonyolítása nehézknek mutatkozott, mert a kutatóknak számolniuk kellett azzal, hogy az olvasó igénye, ízlése, értékrendje többféle módon fejlődik ki. Ezek: mit és mennyit olvas; hogyan alkot véleményt meghatározott versekről és regényekről; hogyan mozgósítja eközben értelmi és érzelmi erőit; hogyan képes az értékeket felismerni; milyen véleménye alakult ki az irodalomról, az olvasás helyéről és szerepéről; hogyan alakult szabad idejének felhasználása és mi az erről alkotott véleménye; mit keres különféle irodalmi, művészeti és tudományos művekben; me-

lyek a kultúrával kapcsolatos elvárásai és hogyan értékeli a kultúrát; életfeltételeinek, körülményeinek és lehetőségeinek értékelése hogyan alakul; és végül milyen formában történik mindennapi életének, valamint kulturális szokásainak egymás mellé helyezése?

Halász László és Nagy Attila úgy fogalmaztak: „Amennyiben feltételezhetjük, hogy a könyvtár egyáltalában befolyásolhatja az olvasót... a hatás nem egyszeri, világosan körülhatárolható inger, ingerkonstelláció, hanem mindazon tényezők együttese, amelyet a könyvtár helyiségeivel, polcaival, böngészhető-írólcsonözhető könyveivel, folyóirataival, katalógusaival és adminisztráló, szakszerű felvilágosítást nyújtó, tanácsokkal ellátó, az olvasókkal intenzíven beszélgető könyvtárosaival folyamatosan gyakorol”.

Mindezek felderítésére két alkalmasnak látszó könyvtárban: a Veszprémi és a Szombathelyi Megyei Könyvtárban és ottani munkatársak segítségével a tényleges és a lehetséges olvasók közül vizsgálati csoportot alakítottak ki. A kutatás menete szükségessé tette, hogy a kutatók tisztán lássák a kiindulási helyzetet, és a csoportjellemzőket — a kulturális magatartást, az értékrendet, az érdeklődési kört és a szabad idő felhasználását — komplex vizsgálat adatainak tükrében elemezzék. Később a könyvtárosok általi kifejtett — csoportonként eltérő — hatások rögzítése után újabb vizsgálat elvégzése válik szükségessé.

A vizsgálatot három, az objektív adatok (demográfiai tényezők) tükrében homogénnek látszó csoport keretében végezték el. Az első csoportot azok a 14–45 éves olvasók képezték, akik a könyvtárosok véleménye szerint legalább 2 éve a könyvtár tagjai és rendszeresen olvasnak. A kutatás során ezekkel az olvasókkal a könyvtárosok szoros kapcsolatot tartottak: megtanították a kölcsönzőket a könyvtár technikai használatára, a katalógusok, a könyvtár tájékoztató kiadvá-

nyainak kezelésére, minden esetben elbeszélgettek a visszahozott könyvekről, megtudakolták a tetszés-nemetszés mértékét és okát. A könyvtárosok közölték egyben egyéni véleményüket is, lehetőleg mindig megokolva azt. A vizsgálati csoportot a pillanatnyi könyvtárosi gyakorlatnál mélyrehatóbb befolyások érték. A könyvtáros a beszélgetésekről olvasónként jegyzőkönyvet vezetett.

A könyvtáros hatásának mérésére egyegy könyvtári kontrollcsoportot is kialakítottak. Megoszlásuk egyezik az előző csoportéval, de őket csak azok a hatások érik a könyvtárban, mint a többi olvasót minden külön foglalkozás nélkül. A könyvtáros segít nekik, de nem kezdeményez kapcsolatot velük.

Felmerült a lehetősége, hogy kevésbé jól ellátott könyvtárakban is végezzenek hasonló kutatást. Azonban az anyagi erőforrások hiányában erről le kellett mondani. *A vizsgálat során felbukkanó nehézségek máris fontos és mindenképpen megszívlelendő jelzéseket szolgáltatottak a nagy könyvtárak elszemélytelenítő, elidegenítő olvasószolgálati gyakorlatáról.*

A vizsgálati csoport és a kontrollcsoport (200—200 fő) mellé szükséges volt egy hasonló szociológiai és demográfiai összetételű csoportot nem könyvtári tagokból összeállítani, mert felmerült annak a lehetősége, hogy a kedvező változások nem a könyvtár vagy a könyvtáros hatására történnek, hanem az olvasás önnevelő ereje folytán.

A kutatók a vizsgálat lebonyolítására igen sokrétű módszert alkalmaztak, közöttük olyan elemzési technikát, amely a hazai olvasás-szociológiai, olvasás-pszichológiai kutatásokban még nem nyert polgárjogot.

A könyvtárosok megfigyelő lapot állítottak ki a vizsgált csoport tagjairól, s megkérdezték tőlük, hogy éppen akkor mit csináltak a könyvtárban. Kérdőívet alkalmaztak a szociológiai-demográfiai adatok felderítésére, és ehhez kapcsolódott egy kérdéscsoport is, amelynek megválaszolásából kiderült, hogy a megkérdezett szabad ideje eltöltéséhez milyen tartós fogyasztási javakkal rendelkezik. Ehhez járultak a könyvtári ismeretekre és a könyvtárban folytatott tevékenységekre vonatkozó kérdéscsoportok. A szabad idő és a televízió programjára vonatkozólag ötfokú skála keretében elemezték a megkérdezettek véleményét a felsorolt tevékenységekről és a televízió egyes műsorfajtáiról, de lehetőséget adtak arra is, hogy kifejtsék: véleményük szerint az emberek általában hogyan vélekednek a fenti kérdésekről.

„Tegnap”-interjút készítettek egy hétköznapról, a szerdáról és egy vasárnapról, amelyben a megkérdezettek 15 perces időegységként jelezték, mikor mit

cselekedtek, s esetleg közben még mivel foglalkoztak. A művelődési tevékenységek kifejtését részletezve kérték (mit olvasott, mit hallott, mit látott). A továbbiakban 43 igét és melléknevet soroltak fel, amelyek megemléstése képet fektet azokról az érzésekről, amelyeket a megkérdezettek a szépirodalom olvasása közben érezhettek. Kétféle lehetőség nyílt a válaszra: „Általában a szépirodalom olvasása közben azt érzem, hogy...”, „Szeretném, ha a szépirodalmi művek hatására azt érezném, hogy...”

Az irodalmi ízlés nem szigetelhető el a művészi ízlés többi területétől, ezért sor került versrészletek és festmény-reprodukciók értékelésére is. Befejzésül két attitűdskála alapján a megkérdezett személy felfogás- és gondolkodásmódjában a tekintélyelvű, merev gondolkodást, illetve a nyitott magatartást vizsgálták.

A módszerek kiváló ismertetése mellől — úgy gondoljuk — hiányzik az értékelés metodikájának részletesebb kifejtése. Ti. ha a szerzőknek szándékukban állott, hogy más könyvtárakban is alkalmazzák módszereiket, illetve azok egyikét-másikát, ajánlatos lett volna a matematikai számítások bemutatására is kitérni.

A kutatási jelentés részletesen, néha egész aprólékosan elemzi a kapott eredményeket. Ezek ismertetésére most nem térünk ki, mert az eredmények igazán akkor értékelhetők, ha a rögzített helyzetet a két évvel későbbi vizsgálat eredményeivel összevethetjük. Az már egyértelmű, hogy a szerzők megfontolásra érdemes jelzéseket kaptak. A vizsgálati csoport tagjainak döntő többsége magasabb művelődési színvonalra került, mint a kontrollcsoport vagy a nem könyvtári tagok csoportjának tagjai. A kutatók bíznak abban, hogy a két év múlva megismételt vizsgálat adatai szintén kedvező fejlődésről tesznek tanúbizonyságot. Ezt ők úgy fejezik ki, hogy a jövőben módosul a könyvtár, illetve a könyvtáros érzelmi jelentősége. Néhány kérdés értékelésénél érezhető a szerzők kételye, hogy a várt változás két év alatt bekövetkezik-e.

Összegzésül: igen körültekintő metodikával megalapozott kutatási jelentés első részét olvashattuk, amelynek módszereit más könyvtárakban is lehet alkalmazni. A szerzők érdeme, hogy longitudinális vizsgálatot kezdeményeztek (tudomásunk szerint a második felvétel is megtörtént), új, a hazai viszonyok között másol is alkalmazható attitűdskálát dolgoztak ki, és az első eredmények néhány következtetését nyitva hagyták. Ezek összesített értékelésére a teljes kutatási anyag birtokában térhetünk vissza. (1974. NPI, 166 l.)

Szentirmai László

Régi könyvek és kéziratok

Sokat ígér címében, de ígérését nem minden téren váltja be az a tanulmányi kötet, mely az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja gondozásában közli az egyházi könyvtárosok számára 1973-ban rendezett továbbképző tanfolyam anyagát. Ez a hiány — melyet a kötet szerkesztője is érez és kifejez — természetesen következik a műfajból: tanfolyami előadások az esetek túlnyomó többségében csak összefoglalják az eddigi eredményeket, ritka esetben nyújtanak újat, új csoportosításban, új szempontokkal.

Kiemelkedik a kötetből — célirányosságával és az anyag elrendezésével egyaránt — *Berlász Jenő* „Közintézményeink a XVI—XVIII. században” c. írása, mely áttekinthető formában ad képet a kor magyar és erdélyi közigazgatásáról. (Tekintettel az élénk művelődés- és egyháztörténeti kapcsolatokra, kár, hogy a tanulmányból Horvátország kimaradt.) Tanulmánya méltó arra, hogy egyetemi kötelező olvasmány legyen. Az egyházi könyvtárak e korbeli ismertetését is jól oldotta meg, de II. József korának könyvtártörténetét — ebben az időben oszlatott föl a császári rendelet több szerzetesrendet — félreírható módon sommázza.

Kitűnően megírt, de félrevezető című *Hervey Ferenc* „Magyarország történeti földrajza a XVI—XVIII. században” c. tanulmánya, mely inkább az ország népesség-, gazdaság- és társadalomtörténetének rajzát nyújtja s kevésbé a valóságos történeti tájféldrajzot. — Ebből a témakörből jól, csak sajnálatosan rövidre sikerült *Komjáthy Miklósnak* a középkori magyar írásbeliség kialakulásáról szóló írása.

A nyomdászati- és sajtótörténettel foglalkozó tanulmányok közül ugyanez mondható el *Vértesy Miklós*, *Borsa Gedeon*, *Holl Béla* és *Kókay György* írásairól; ezek közül csak *Borsa Gedeonnak* a magyar nyomdászattörténetről szóló tanulmánya éri el a kívánatos terjedelmi minimumot.

Az első, kodikológiai és paleográfiai kérdéscsoporttal foglalkozó tanulmányokkal kapcsolatban problémák merülnek fel. *Csapodiné Gárdonyi Klára*, *Vizkelety András*, *Rajeczky Benjámin*, *Fazakas József*, *Marót Miklós* írásai jók, de rövid tájékoztatást nyújtanak. Elvi szempontból viszont kifogásolható: ha a német és a keleti írásokról szoltak előadások, miért nem szerepelt műsoron a magyar vonatkozásban oly kiemelkedő latin paleográfia alapelemeinek bemutatása?

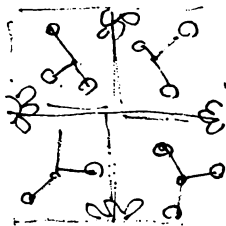
Az egyházi könyvtári hálózatok múltját és helyzetét bemutató írások általá-

nos tájékoztatást nyújtanak és szólnak a kívánalmakról is.

Külön kell említést tennünk a kötet bibliográfiai apparátusáról, illetve annak sajnálatos kettősségéről (amit az előszó szerint a lelőhelyjegyzék késedelmes elkészülte okozott, de amit ez a tény nem magyaráz). Külön, mivel az ilyen apparátus a legidőtállóbb minden hasonló jellegű kötetben. *V. Kovács Sándor* bevezető bibliográfiája logikus szerkezetben, a kereteket odaillo anyaggal kitöltve adja a régi magyar irodalom tanulmányozásához szükséges „segédkönyvtár” bázisjegyzékét; ezt hiánypótlás céljára jól használhatják nem csupán az egyházi, de a kisebb közkönyvtárak is. Arányérzékét mutatja, hogy még a veszélyes területeken sem merült el a részletek tengerében. Nem mondható el mindez a szerzői névtelenség leplebe burkolódzó ún. „lelőhelyjegyzék”-ről, mely más (nem jobb!) rendszerben többet (túl sokat!) nyújt (sokszor kihagyva azonban lényeges tételeket). Csupán egy-két példa: a vízjelkutatással kapcsolatban egyik jegyzékben sem szerepel az Egyetemi Könyvtár Mezey-féle latin kódex-katalógusának mellékletét alkotó *Kenyeres Ágnes*-féle összeállítás; az emblematika címszó nem említi *Kalmár Lajos* tanulmányait, melyek az Egyetemi Könyvtár Évkönyveiben jelentek meg; „a magyarországi írásbeliség kialakulása” c. fejezet együtt tárgyalja a monografikus tanulmányokat és az oklevéltárakat stb.

A kritikai megjegyzések nem a kötet dicséretes szándéka és számos kitűnő tanulmánya ellen irányulnak, csupán arra kívánnak figyelmeztetni, hogy nem minden tanfolyam, illetve konferencia anyaga érdemel kötetet, de ha már kötet születik, akkor komolyan kell foglalkozni a szakmailag és műfajilag különböző jellegű anyagrészek belső egybeszerkesztésével. (Összeállította: *Pintér Márta*. 1974. NPI, 366 l.)

Tóth András

Domanovszky Ákos: Functions and objects of author and title cataloguing

A leíró katalogizálás funkciói és tárgyai. Adalék a katalogizálás elméletéhez

Bizonyára akadnak, akik csodálkozva, esetleg gúnyosan kérdezik: már a katalogizálásnak is van elmélete, ez is tudomány? Mire való ennyit foglalkozni elméleti kérdésekkel? Egyetértek a könyv szerzőjével, aki a következőket mondja erről: igaz, hogy a címleírás gyakorlati tevékenység, mégis helytelen volna ebből azt a következtetést levonni, hogy felesleges megfelelő elméleti alapot kidolgozni számára. A gyakorló címleíró szerepének túlhangsúlyozása az elmélet és a szabályalkotás jelentőségének lebecsülésére vezetett. A megfelelő elméleti előkészítés hiányában pedig a különféle szabályzatok vagy szabályzattervezetek nem voltak képesek adekvát elvek világosan kifejezett érvényre juttatására. Alig jelenik meg egy új szabályzat, máris kiderül róla, hogy revízióra szorul, számos részlete felületes, bőven akad benne hiba, át nem gondolt szabály, ellentmondás, következetlenség, indokolatlan önkényesség.

Mi az oka annak — teszi fel a kérdést a szerző —, hogy azonos problémákra a szabályzatok eltérő megoldásokat kínálnak, s hogy az előrehaladás a nemzetközi egyöntetűség irányába, az 1961. évi párizsi katalogizálási konferencia ellenére, még mindig igen lassú? Miért rágaskodnak a legújabb szabályzatok is nyilvánvalóan „szuboptimális” megoldásokhoz, annak ellenére, hogy a másutt kidolgozott és alkalmazott tökéletesebb módszerek jól ismertek? Az egyik ok, hangzik a válasz, a hagyomány szuggesztív ereje, a másik a változtatással járó nehézségek, végül, de nem utolsósorban, az elméleti átgondolás hiánya.

A most megjelent mű célja — amint az első fejezetéből kitűnik — az elméleti kérdések kimozdítása a jelenlegi holtpontról, éspedig az elmélet központi problémájának, a katalogizálás funkcióinak következetes végig gondolásával. A szerző meggyőződése szerint ui. csak e funkciók mélyreható tisztázásával érhető el eredmény a gyakorlat vonatkozásában; ezek a funkciók határozzák meg a katalógus struktúráját, készítésének egész folyamatát, módszereit és eszköztárát.

A munka másik célja: meggyőzően bizonyítani, hogy a jelenlegi katalogizálási elmélet elavult, s hogy az elmélet síkján elkövetett hibáknak és mulasztásoknak szükségszerű következményei megmutatkoznak a gyakorlati munka során. Éppen ezért a gyakorlat érdeke követeli meg,

hogy a katalogizálás elméleti alapjait végre kiépítsék, terminológiáját alapos vizsgálat alá vegyék, és az erről rendelkezésre álló ismereteket rendszerbe foglalják.

A célok ismertetése után a mű második és harmadik fejezete a katalogizálás funkciói és tárgyai kifejezések jelentésével, e fogalmak értelmezésével, ennek kapcsán a funkciók történeti kialakulásával, a fejlődés során bekövetkezett funkcióváltozásokkal foglalkozik. Itt és ezt követően másutt is mind több szó esik a katalogizálás „*tárgyai*”-ról. A funkciókkal (ha nem is kellő körültekintéssel) az utóbbi években foglalkoztak mások is, a katalogizálás *tárgyai* témakör azonban szinte teljesen ismeretlen terület. E *tárgyak* beható vizsgálata, osztályozása révén jut el a szerző a katalogizálás funkcióinak új, a hagyományosnál bővebb, árnyaltabb, a gyakorlat számára hasznosabb meghatározásához. A funkciók és a tárgyak tanulmányozása közben sor kerül még néhány gyakran használt, de eddig kellőképpen körül nem határolt kifejezés értelmezésére is. Ilyen a „*könyv*” és a „*mű*”, valamint a „*szerzői oeuvre*” fogalmának tisztázása.

A negyedik és ötödik fejezetet a szerző az első funkció — a „*könyvek*” nyilvántartása — tanulmányozásának szenteli. Az ötödik fejezet azokat a tárgyakat elemzi, amelyeket a katalógus melléklapokkal tart nyilván; a hatodik fejezet a második funkció, vagyis a „*művek*” nyilvántartásának dzsungelében igyekszik eligazítást adni. A hetedik fejezet tárgyalja a harmadik funkciót: egy-egy személy vagy testület „*oeuvre*”-jének, teljesítményének a nyilvántartását. Ezzel kapcsolatban szükségessé válik a szerzőség fogalmának meghatározása. Itt esik szó a sokat vitatott, de mindmáig megoldatlan problémáról: a testületi szerzőségről, a katalogizálási terminológia legzavarosabb, leghomályosabb fogalmáról. A szerző ezzel kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy a hiba a kiindulásban van: az egyéni és a testületi szerzőség analóg voltának feltételezése, amiből a szabályzatok alkotói kiindultak, fikció! A testületi szerzőség fogalmának bevezetése szabályok bonyolult szövevényét eredményezte, anélkül, hogy pontos meghatározás született volna arról, mit kell érteni rajta. Az eredmény: bizonytalan, ellentmondó szabályok, következetlen, áttekinthetetlen katalógusok.

A kötet végén három függelék található az olvasó. Az első arra ad választ, helyes volt-e a vizsgálódást az ún. „szstandard” katalogizálásra korlátozni, vagyis a nem nyomdai úton előállított dokumentumokat, és a térképeket, kottákat, reprodukciókat, és a különleges eljárással feldolgozott nyomtatványokat (ősnymtatványok, vetustissimák stb.) kizárni? A második függelék a leíró katalógus bejegyzéseit (angolul „entry”, németül „Eintragung”, „tétel”-nek is szokás magyarítani) osztályozza, és ismerteti a fő és mellék bejegyzések főbb fajtáit. A harmadik és utolsó függelék a három katalógizálási funkciót határozza meg. A művet a meghatározások és az újonnan alkalmazott fogalmak értelmezésének kötetbeli helyzete utaló rövid — talán a kelletnél tömörebb — mutató zárja. Az Akadémiai Kiadó a kötetet jó minőségű papíron, szép nyomással adta közre.

Az angol nyelvű megjelentetés lehetővé teszi, hogy a szakemberek világszerte

megismerkedhessenek a művel, amelynek nemzetközi jelentősége vitathatatlan. A magyar olvasók számára — részben bővebben, részben azonban még kevésbé kiértelt formában — hozzáférhetőek a szerzőnek korábban ugyane kérdésekről megjelent tanulmányai: az 1—2. és a 7. fejezetben tárgyalta az elsősorban „A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző” (1959. Országos Könyvtárügyi Tanács — Egyetemi Könyvtár. 74. l.), a 3—4. fejezetben foglaltakról „A leíró katalógus alapfeladatai” (Klny. = az EK évkönyvei 2. 1964. 7—43. l.), a 4—6. fejezet témáiról „A leíró katalógus tárgyai” (= Az EK évkönyvei 3. 1966. 7—61. l.), a második függelékben feldolgozott kérdésekről pedig „A leíró katalógus bejegyzéseinek osztályozása” (= Az EK évkönyvei 6. 1972. 107—135. l.) c. írásokban olvashatunk. (English text ed. by Anthony Thompson. 1974. Akadémiai, 173 l.)

Pálvölgyi Endre

bibliográfiák

Veszprém megye a felszabadulástól napjainkig

Az MSZMP Veszprém megyei Bizottságának megbízásából, a felszabadulás 30. évfordulójának tiszteletére jelent meg dr. Beszteri Béla és Szücs Lajosné összeállítása, a megye fejlődését bemutató kiadványok és cikkek válogatott bibliográfiája. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1970-ben, a felszabadulás 25. évfordulójára 1500 példányban adta ki Veszprém megye irodalma 1945—1969 című bibliográfiáját. Ez a 9205 tételt tartalmazó kiadvány volt a mostani válogatás alapja, továbbá a Veszprém megyei honismereti tanulmányokban között kéziratos művek jegyzéke és A magyar munkásmozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1945—1971 című kiadvány. A legutolsó öt év irodalmának adatait a megyei könyvtár helyismereti gyűjteményéből merítették.

A mostani válogatás az eddigiéknél nagyobb, háromezres példányszámban jelent meg, s tematikus csoportosításban közli a megye 30 éves történetének, társadalmi, gazdasági, művelődési és politikai életének célszerűen válogatott irodalmát. A témacsoportokon belül szerzői betűrendbe sorolták az önálló műveket, a folyóiratok tanulmányait és a még nem publikált, kéziratban levő írásokat, az utóbbiakat a lelőhely megjelölésével. Nem szerepelnek a válogatásban a napi- és

hetilapok, cikkei. Ahol nem derül ki a címből a tartalom, ott eligazító annotációt is írtak, és feltüntették a földrajzi nevet, amelyre az írás vonatkozik. A kötetben való eligazodást egységes betűrendes mutató könnyíti meg.

Az 1127 tételt tartalmazó bibliográfiát mintegy 13 000 címszóból válogatták a szerzők. Jól használható, zsebkönyv jellegű segédletet kaptak ezzel az ügyes kiadvánnyal a megye helytörténetén munkálkodó amatőr és hivatásos kutatók, továbbá a párt és a tömegszervezetek propagandistái, a művelődésügy megyei munkásai és az oktatók. A könyvecske idejében jelent meg, a felszabadulás 30. évfordulójának előkészületei során meggyezerte segítette az emlékezések, kiállítások, értékelések összeállítását.

A megye életét ismerő érdeklődő megállapíthatja, hogy a bibliográfia valóban tartalmazza a megye fejlődésének megismeréséhez szükséges legfontosabb irodalmat. Mivel válogatásról van szó, kívánságaink természetesen lehetnek. Így például az 1948-ban kiadott Bakony—Balatoni Kalendáriumából kiemelték Róna Sándornak a megye akkori ipari és gazdasági helyzetéről írott tanulmányát, de jó lett volna, ha ugyanebből a kötetből felveszik Könczöl Imre Új honfoglalás című írását is, amely a megyei föld-

reform első összefoglalása, vagy Kovács Istvánnak az új iskolarendszerről közölt tanulmányát. Az viszont sajnálatos, hogy *Bertha Bulcsu* Balatoni évtizedek című

szociográfiája hiányzik a jegyzékből. (Veszprém, 1975. Veszprém megyei Lapkiadó Vállalat, 128 l.)

— pr —

Valóság repertórium

1945—1948

Az új magyar értelmiség folyóirata, a „Valóság” (nem jogelődje a mai Valóságnak) 1945 szeptemberében Budapesten indult. „E lap programját címe fejezi ki legtömörebben. A valóságról akarunk beszélni benne. A magyar valóságról és a világ valóságairól. A gazdaság, a társadalom, a politika és a szellem minden fontos dolgáról elítélet nélkül, illúziók nélkül, kendőzés nélkül.” — olvasható a beköszöntőben, amelynek utolsó mondata így fejeződik be: „... elvárjuk az egész fiatal magyar értelmiség segítségét”. A fiatal értelmiség legjobbjai — társadalmi és szellemi életünk ismert személyiségei — éltek a folyóirat nyújtotta lehetőséggel: politikai, kritikai, szépirodalmi munkáik révén a lap magas színvonalra emelkedett.

A Valóság — a felszabadulás utáni első fővárosi folyóirat — nemcsak tükrözője az 1945 utáni évek bonyolult osztályharcának, hanem annak eszköze is volt. Forrás és kortörténeti dokumentum, amelynek tartalmi feltárása szükséges és fontos. Erre a munkára vállalkozott Vida Sándor, a Valóság repertóriumának összeállításával. Megkönnyítette dolgát, hogy nem kellett töretlen úton járnia, hiszen a Valóság 1945., 1946. és 1947. évi anyagá-

ról összesített tartalomjegyzéket adtak közre 1948-ban. Ez az összeállítás teljes mértékben a folyóirat felépítését követte.

A most megjelent repertórium szerkezete is a folyóirat rovat-beosztását tükrözi. A címleírások a rovatcímek alatt a szerzők betűrendje szerint következnek. Csak a „Könyvszemle” és a „Glosszák” rovatban megjelent írásokat sorolja fel a megjelenés időrendjében.

A repertóriumnak van betűrendes névmutatója, ezért érthetetlen, hogy miért ne lehetett volna az adatközlő részben következetesen időrendi beosztást alkalmazni. Nem szerencsés dolog a kronológikus elvet figyelmen kívül hagyni, különösen ha történeti szempontból fontos anyagról van szó, amelynek esetében rendkívül fontos a dolgok fejlődésének és az összefüggéseknek a feltárása.

A Valóság repertóriumra képet ad a folyóirat szerkezetéről, témagazdagságáról, s mi több: érdekes olvasmány! De nem munkaeszköz, mert a szerkesztő nem használja fel azokat a módszereket, amelyek a tartalmi értékek feltárására alkalmasak. A szakmai bevezetőben írottakkal ellentétben az a véleményem, hogy a földrajzi és a tárgymutató elhagyását nem indokolja a szerkezeti felépítés, s főképpen nem pótolja a tartalomjegyzék.

A Repertóriumból csak figyelmes végigolvasás, elemzés árán derülnek ki fontos dolgok, például az, hogy hány és mely faluról, községről (Okány, Söpte, Csókfalva, Táp, Penc, Felsőszeleste, Sarkad) található dokumentumértékű írás a tanulmányok és cikkek között; vagy: milyen írások szólnak a földreformról; továbbá: a „Negyvennyolc” c. rovaton kívül mi minden jelent meg az 1848-as forradalomról és a szabadságharcról? Ugyancsak nem tükrözik a „Folyóiratokról” címszó alatt felsoroltak az e rovaton kívül, de szintén folyóiratról (Magyarok) megjelent fontos tanulmányt.

Ezek az észrevételek nem az adatközlő rész szerkesztési elvének helyességét kérdőjelezzik meg, hanem a mutatózás szükségességét bizonyítják. Tulajdonképpen a folyóirat-repertóriumok használhatósága döntő mértékben a jó mutató áll vagy bukik.

Talán még most kideríthető lett volna a könyvismertetések és glosszák íróinak

Andruskó Károly ex libris

(írójának?) neve. S különösen célszerű lett volna a glosszák tartalmáról néhány mondatban tájékoztatni, mert fontos és a korra jellemző kérdéseket, gondolatokat vetettek fel. Egyébként a címek értelem-szerű kiegészítésével az első lépés megtörtént a tartalom elemző feltárására; ezért kár, hogy az elemző munka nem teljesedett ki komplex mutató szerkesztésében.

A Valóság sajtótörténeti adatainak összesítő táblázata példamutató újítás,

erősen növeli a kiadvány tájékoztató értékét. A folyóiratra vonatkozó irodalom összegyűjtése még teljesebbé tehetné volna a képet.

Végül őszinte örömmel olvastam a repertórium bevezetéseként *Lukácsy Sándornak*, a Valóság egyik szerkesztőjének rövid visszaemlékezését, mert ő a legilletékesebb, aki e folyóiratról szólhat. (1974. NPI, 61 l.)

Dr. Korompai Gáborné

Hírlapok és folyóiratok Somogyról

1971—1972

A Kaposvári Megyei Könyvtár — *Somogyi bibliográfiák* című sorozatában — ezzel a kötetével új helyismereti tájékoztató vállalkozásba kezdett. A későbbiekben további kötetekkel kiegészülő cikkrepertórium éves tagolásban teszi közzé a megyével kapcsolatos sajtóközlemények bibliográfiáját. A bemutatkozó kiadvány kolligátum, mely az 1971. és 1972. év (helyi és országos) periodikumainak válogatott anyagát külön tartalmazza.

Más megyék korábban megjelent hasonló jellegű cikkbibliográfiái nagyobb időegységet öleltek fel: a Komárom, a Veszprém, a Borsod megyei kötetek kumulált anyagot közöltek. Az évenkénti megjelentetésnek, a kurrens tájékoztatásnak kétségtelen előnye a frissesség. Igaz, a bemutatkozó gyűjteménynél ez még viszonylagos, remélhető azonban, hogy a „folytatások” behozzák a három éves kétséget, s ez által indokoltá válik a használó számára az is, ami itt formális és kedvrontó, az ti., hogy kétszer, külön kell keresgélnie, ha egy-egy tárgykör anyaga, irodalma után nyomoz. A kötéstáblán belül együvé került anyag egyébiránt azért is külön válik, mert forrásanyaga is lényegesen különbözik: a feldolgozott folyóiratok száma az első évben nem éri el a kétszáz címet, míg a következőben megközelíti a négyszázat. (Ez a változás egyébként az összeállítónak, a könyvtár tájékoztató szolgálatának teljesítménynövekedésére is vall!) Érdekes ellentmondás tapasztalható viszont a közölt bibliográfiai tételek is a feltárt folyóiratok száma között: a kevesebb folyóiratból, hírlapból merítő 1971. évről 1614, a szélesebb körű feltárást jelző 1972. évről viszont csak 1346 tételt találunk. Mivel bajosan tételezhetjük fel, hogy egyik évről a másikra így megcsappanhatott a Somogy iránti érdeklődés, jogosan gyaníthatjuk: a rostálás szempontjai változtak meg időközben.

Az ilyen típusú, értéküket, hasznukat éppen részletező módszerükkel bizonyító kiadványok szerkesztői szinte kivétel nélkül beleütköznek abba a kérdésbe, hogy a helyi lapból, ebből az információk zömét szolgáltató sajtótermékből mennyit és milyen határig válogassanak. A Somogy megyei repertórium tételeinek is 60, sőt több fejezetében 80 százalékát a Somogyi Néplap cikkei adják. Nem vitatható a kötet előszavának az a megállapítása, hogy esetenként a híryanag is információs értékű lehet. Inkább meditációként, mintsem a kötet hasznos voltát kétségbe vonó szempontként vetjük fel: vajon nem járhatóbb út, hasznosabb módszer-e, ha a könyvtárak ezt a problémát úgy igyekeznek megoldani — s eredményes kísérletekről is tudunk —, ha kilépve a hagyományos bibliográfiai fel-

Kopasz Márta ex librise

Andruskó Károly ex librise

tárás keretei közül a helyi központi lap indexelésére vállalkoznak?

A korrekt, gondos, annotációkkal bővített címleírásokból megszerkesztett repertórium értékelésében igen nagy súllyal esik latba: sokezer tételéhez mennyi visszahívó, visszakereső „eszközt” nyújt? Márcsak azért is fontos erről szólni, mert sorozatnyitó kötetről van szó, s — mint minden adattárnál — kardinális kérdésről. A szerkesztők ugyanis roppant bőre szabott — átlag 60–80 tételt tartalmazó — fejezetekben rendezték el az anyagot.

S ezeken belül csak sivár betűrend tesz formális rendet, melynek — természetesen — semmiféle információs értéke nincs. Nem is volna ez kárhoztatható, ha a függelékbe nem csupán név-, helynév- és intézménynév-mutató került volna, s a tartalmi visszakeresés egyetlen eszköze, a tartalomjegyzék legalább felsorakoztatná az alcímeket is. Ennek a hiányosságnak aztán az a következménye, hogy a legkézenfekvőbb fogalmak (pl. néprajz, természeti viszonyok) visszakeresésekor is csak hosszadalmas keresés után jön rá az érdeklődő: melyik átfogó cím után — nemegyszer száz tétel átvizsgálása révén — lelheti meg a tárgykörbe vágó cikkeket.

Sajnálatos lenne, ha a somogyi helyismereti kiadvány a további kötetekben is megmaradna ennél a formánál, s nem finomítaná a tagolást, nem pótolná a tárgymutató hiányát. Kézenfekvőnek tűnik, hogy ezt a helyismereti szempontból elsőrendű fontosságú földrajzi mutató továbbbontásával, tárgyszavas alosztásaival lehet legkönnyebben megoldani. — Végezetül — bár a kiadó intézmény bibliográfiai terveit nem ismerjük, s lehetséges, hogy tervezi külön helyismereti könyvészet megjelentetését — felvetjük a kérdést: nem lenne ésszerű a további kötetek anyagát az önálló kötetek és évkönyvek anyagával — a címet pedig egyetlen szóval — bővíteni, s ennek eredményeképpen a tárgyév teljes helyismereti dokumentumait bemutatni? Hiszen ez a tételek számát nem növelné tetemesen, a tájékoztatást viszont teljesebbé, tartalmasabbá tehetné. (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1974. 162 l.)

Fogarassy Miklós

Válogatás Vác város helytörténeti irodalmából

Csaknem háromszáz tételt sorakoztat fel az a helytörténeti bibliográfia, amelyet az alapításának 900. évfordulóját 1975-ben ünneplő Vác „várost szerető olvasói” számára jelentetett meg a városi tanács művelődésügyi osztálya. A kiadványt a városi-járásai könyvtár gondozta, s Weisz Gábor könyvtárigazgató állította össze. A válogató bibliográfia nem készült tudományos igényvel, nem is helytörténeti teljességgel, hanem azzal a céllal, hogy az évforduló kapcsán megrendezésre kerülő szocialista brigádvetélkedők és ifjúsági vetélkedők résztvevőinek nyújtson segítséget, továbbá mindazoknak, akik „alaposabban meg akarnak ismerkedni a 900 éves évfordulóját ünneplő Vác váro-

sával, örömeivel és gondjaival, további boldogabb jövőt ígérő napjaival”.

Első célját, azt ugyanis, hogy könyvtári segítséget nyújtson az amatőr helytörténészeknek, a bibliográfiai válogatás elérte. Jó csoportosításban követik egymást az összefoglaló munkák, lexikonok, a város történetére, épületeire, műemlékeire, művelődésére, múzeumaira, gazdasági és társadalmi életére, élővilágára és földrajzi helyzetére vonatkozó művek, közlemények, a kötet végén pedig a Vácott megjelent hírlapok listája található. Ami azonban a bevezetőből idézett szándékot illeti: örömeik és gondok alig-alig mutatkozhatnak meg a bibliográfia lapjain, az általa ismertetett írások révén

sem, ugyanis — érthetően — inkább a múlt, mint a jelen s csak elvétve a jövő kérdései tisztázódtak az eddig megjelent közleményekben.

Válogatásról lévén szó, nem kérhetjük számon a bibliográfiából kimaradt tételeket. Talán csak azt sajnálhatjuk, hogy a válogatás nem eléggé következetes: néhány oldalas, zszurnalisztikus színezetű írás is belekerült az összeállításba (s ráadásul az „összefoglaló munkák” közé!), mások pedig — s éppen a kulturális vonatkozásúak, a mához közeleső témájuk — kimaradtak. Nagyon helyes, hogy a fontosabb műveket annotálja az összeállító, de ebben a vonatkozásban bőke-zőbb lehetett volna! Ugyanez vonatkozik a rövid életrajzi összefoglalásokra is: ha Karcusú Arzén, Evlia Cselebi vagy Ti-hanyi Ernő legfontosabb életrajzi adatait közli, miért nem tette ezt Tragor Igná-csal, Farkasfalvi Imrével, Szarka Gyulá-ival? Az sem ártott volna a bibliográfia

megbízhatóságának, ha az 1962-ben ké-szült sajtótörténeti katalógus meglehető-sen hiányos és sok esetben téves adata-kat rögzítő felsorolását nagyobb kritiká-val kezelte volna! Hiányzik a bibliográ-fia végéről a rövidítések feloldása is; mert hogyan is várható el a laikus olvasótól, hogy tudja; mit jelent a „PML” rövidítés (különösen, ha „pml” formában is előfordul)?

A Váci Városi-Járási Könyvtár vállal-kozását mindezen kifogások ellenére örömmel üdvözzöljük, s reméljük, hogy a könyvtár csak amolyan „vázlatnak” te-kinti egy tudományos igényű és alapos-ságú nagy helytörténeti bibliográfiához. Amelynek megjelenését — évfordulótól függetlenül — nemcsak a váci lokálpatri-rióták és helytörténészek fogadnák örömmel. (1974. Váci Városi-Járási Könyv-tár, 41 l.)

V. F.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A KÖNYVTÁRI ÉS DO-KUMENTÁCIÓS szakiroda-lom c. referáló lap 1974. évi 3. számában 61 külföldi könyvtári és tájékoztatási szakfolyóiratból válogat cikkeket és részletesen is-merteti őket. A referált cikkek eredeti szövegének xerox másolatát kölcsönöz-ni lehet a könyvtártud. szakkönyvtárból, egy ré-szükéről pedig magyar nyelvű fordítás is rendelkezés-re áll.

NEMETH LÁSZLÓ halá-lára gyászkeretes röplap-bibliográfiát adott ki a Fő-városi Szabó Ervin Könyv-tár. A rövid életrajzi meg-emlékezést az íróról az utóbbi öt évben készült fontosabb tanulmányok jegyzéke, majd a Szabó Ervin könyvtárakban fellel-he-tő művek felsorolása követi.

„A »NEM KÖNYV« JEL-LEGŰ DOKUMENTUMOK egyre inkább bevonulnak a könyvtárakba és a többi információs intézménybe.” „Ezért kezdenek eltűnni a klasszikus gyűjteményi ha-

tárok, s lépnek helyükbe az információs tevékenység komplex műszerei és mód-szerei” — írja *Haraszthy Gyula* A kéziratból és ősn-yomatványtól az audio-vizuális ismerethordozóig c. tanulmányában, melyet az OSZK KMK adott ki a Magyar Könyvtárosok Egye-sületében elhangzott előadá-sokról, vitákról indított so-rozatának 5. füzeteként. A tanulmány a különgyűjte-mények és a nem könyv jellegű dokumentumok szervezési, raktározási és feltárási gondjaival foglal-kozik.

KISARJADT SZABAD-SÁG címmel módszertani segédanyagot jelentetett meg a felszabadulás 30. év-fordulójára a Győr-Sopron megyei Népművelési Ta-nácsadó és a Megyei Könyv-tár Gárdonyi Béla összeál-lításában. A tartalmas ki-advány valóságos antológia: 31 verset közöl előljáróban, majd 22 verseskötet bibliog-rafiáját; a felszabadulási műsorokhoz ajánlott zene-művek jegyzékét, az irodal-mi színpadok számára pedig verses és próza-összeállítá-sokat. A kötetet Magyaror-szág és Győr-Sopron megye felszabadulásáról válogatott irodalomjegyzék, valamint eseménynaptár zárja.

Andruskó Károly ex librise

AZ OSZTÁLYOZÁS né-hány kérdése címmel a könyvtárosegyesület Elő-adások-viták c. kiadványsor-zatában — annak 4. füze-teként — a Könyvtártudo-mányi és Módszertani Köz-pont megjelentette Vajda Erik és Hollós Miklós egy-egy tanulmányát, s ezekhez bibliográfiai összeállítást is csatolt.

SZOCIALISTA KULTÚRA tartalmaz élet címmel a Hazafias Népfrent országos tanácsa füzetben adta közre az 1974. október 11-én megtartott ülésének anyagát. Az ülésen a Népfrentnek a közművelődésben betöltött szerepét vitatták meg. Az országos elnökség előterjesztése szerint a Népfrent a folyamatos művelődés feltételeinek javításához az Olvasó néperért mozgalom szervezésével, munkájának összehangolásával is hozzájárul, segíti a könyvtári ellátottság javítását. 1973-ben csaknem 60 új iskolai könyvtár létesült, s mintegy 100-at korszerűsítettek az állami és a társadalmi erőfeszítések nyomán. Felkarolta a Népfrent a különféle könyvtári akciókat, de a Petőfi emlékkönyvtár-pályázatot is. Szentistványi Gyuláné, az országos tanács titkára beszámolójában leszögezte, hogy a Népfrent úgy tud a legtöbbet tenni az Olvasó néperért mozgalom sikeréért, ha folyamatosan napirenden tartja e rendkívül fontos feladatot.

ÚJ KULFÖLDI KEZIKÖNYVEK beszerzéséhez ad folyamatos segítséget az OSZK KMK füzetsorozata, mely az ETO szakrendjében tárja föl anyagát. Valamennyi címléírás magyar címfordítást is közöl, s többségük annotációt is kap. Az 1975. évi 1. füzet mintegy 90 kézikönyvet regisztrál.

BARANGOLÁS a nagyvilágban a földrajzi olvasókönyv segítségével és a Meteorit-kráterek keletkezése címmel földrajz-szakköri foglalkozást tartottak az Egri Megyei Könyvtárban középkor és szakmunkás tanulók részére. Ebből az alkalomból a könyvtár röplap-bibliográfiát állított össze a szakkör előadóinak, Dojcsák Győzőnek és Köves Józsefnek munkáiból.

FÜRST SÁNDORRÓL jelentetett meg kis könyvet Vasi életrajzi bibliográfiák c. sorozatának 2. füzeteként a Szombathelyi Megyei Könyvtár. Csáki Pál összeállításában a rövid életrajz után a korabeli sajtó cikkeinek, majd a röplapoknak és egyéb dokumentumoknak, valamint a felszabadulás utáni sajtó megemlékezéseinek felsorolása következik. A sokszorosított kiadványt szépirodalmi válogatás zárja. Az érdekes munka használatát névmutató könnyíti meg.

A DEBRECENI MEGYEI KÖNYVTÁR gondozásában megjelenő Tájékoztató jegyzék vezetők számára c. kiadvány 1973. évi összesítő kötetében közli a cikkek témák szerint csoportosított jegyzékét, továbbá névés tárgymutatót, valamint a feldolgozott periodikumok listáját. A mutató az általános rész után külön részben összegezte a Hajdú-Biharra és Debrecenre vonatkozó cikkanyagot, és Hajdú-Biharban történt címmel 1973-as krónikát is ad.

HARMINC ÉV. Vas megye felszabadulása és fejlődése a témája a Szombathelyi Megyei Könyvtár és a Vas megyei KISZ-bizottság által kiadott ajánló bibliográfiának, melyet Berkovits Katalin és Utó Margit állított össze. A jegyzék első része a korszak országos történetét áttekintő műveket, a második a megye helységeivel, létesítményeivel, tájegységeivel foglalkozó fontosabb könyveket, folyóirat-tanulmányokat sorolja föl témák szerint csoportosítva, s azon belül betűrendben. Az előszó felhívja az olvasók figyelmét, hogy a bibliográfia erősen válogat, a megyei könyvtárban rendelkezésre álló irodalom sokkal nagyobb, s a helyismereti katalógusból az érdeklődő bőven választhat.

CSOKONAI, a víg poéta címmel a Somogy megyei Tanács művelődésügyi osztálya és a megyei könyvtár kiadta az 1973 novemberében, a költő születésének 200. évfordulója alkalmából rendezett csurgói tudományos tanácskozás előadásainak gyűjteményét. A csurgói Csokonai-napokról 1974. 1. számunkban megemlékeztünk. A most kiadott, tetszetős, jó papíron szépen sokszorosított könyvecske hozzáférhetővé teszi a kítúnó tanulmányokat azok számára is, akik ott nem lehetnek jelen, és szolgálja a Kellner Bernát megnyitójában körvonala-zott célt: közelebb hozni a költő által megélt századot, melyben életművét ismerik és értik a késő utódok.

MEZŐGAZDASÁGI OLVASÓ című periodikus tájékoztatóját rendszeresen kiadja a Hajdúhadházi Nagyközségi Könyvtár mezőgazdasági szakolvasó klubja. A tájékoztató legutóbbi száma a mezőgazdasági könyvhónapra készült; Zeke László klubelnök vezetője ennek rendezvényeire hívja föl a figyelmet, majd az újonnan beszerzett könyvek felsorolása és a szaklapokból válogató ajánló bibliográfia következik, végül a klub hírei zárják a kiadványt.

A MEZŐGAZDASÁGI könyvhónapra gazdag válogatást jelentetett meg röplap-bibliográfia formájában az Edelényi Járási Könyvtár sajtá és a járás községi könyvtárainak összesített szakkönyvvállományáról. Az állattartással, a baromfitegyezésessel, a gyümölcsös-sel, a konyha- és virágoskerttel foglalkozó irodalom nagy érdeklődésre tarthat számot, mert az ismeretek a háztáji földek művelésében is felhasználhatók.

Újabb szakszervezeti könyvtárakat korszerűsítettek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Felső képünkön: a rudolftelepi szakszervezeti könyvtár. Alul: a miskolci MÁV von-
tatási főnökség szakszervezeti könyvtára (Bucsi Jenő felvételei)

Ára: 6 forint